

BAISOĞALA

GRINKIŠKIS

RADVILIŠKIS

SIDABRAVAS

SAUKOTAS

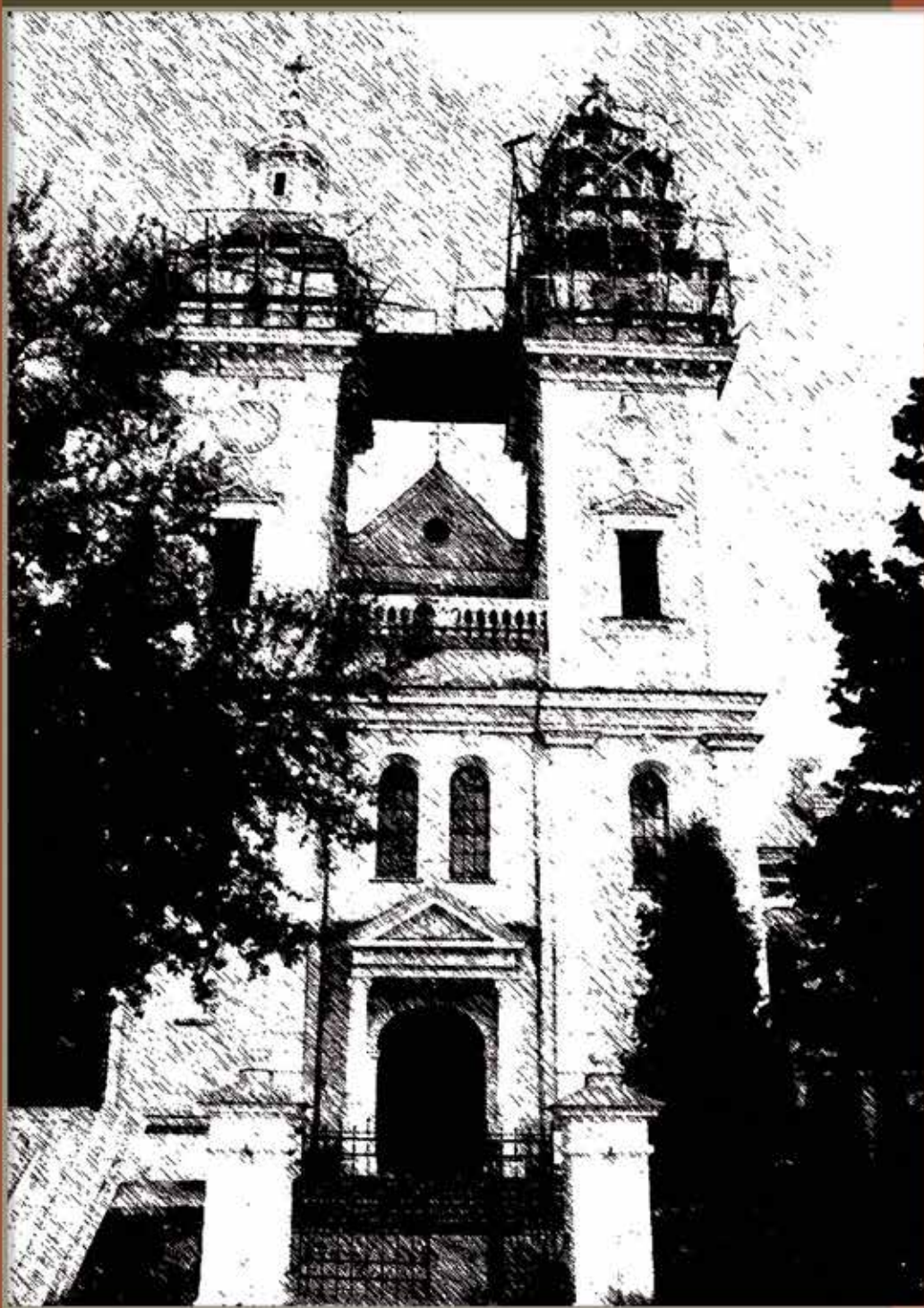
ŠEDUVA

SIAULĖNAI

RADVILIŠKIO KRAŠTAS

2006 NR. 1 (3)

Švč. Mergelės Marijos Sopulingosios altorius Šiaulėnų bažnyčioje. Didysis XVIII a. paveikslas yra perkeltas iš senosios medinės bažnyčios to paties vardo mūrinės koplyčios, kurią apie 1614 m. pastatė Šiaulėnų dvaro savininkai Šemetos. Koplyčios rūsyje, kaip ir Šiaulėnų kapinių koplyčioje, iki XIX a. vidurio buvo laidojami šios giminės nariai. Kapinėse yra išlikę trys Šiaulėnų ir Mūrų dvarų savininkų artimiesiems skirti paminklai: Vilniaus paviete gimusiam Šiaulėnų dvaro savininko Jono Šemetos uošviui Viktorui Graževičiui (1812 – 1877), Mūrų dvaro savininko Aleksandro Landsbergio motinos broliui Teofilui Kerbedžiui (1800 – 1857) ir uošviui, valstybės patarėjui ir Dūmos nariui Jonui Salnickiui (1818 – 1883).

KAD TRADICIJOS IŠLIKTŲ...

Mielas skaitytojau, Jūs rankose - jau trečiasis prieš dvejus metus pradėto leisti žurnalo „Radviliškio kraštas“ numeris. Tai tęsinys kruopštaus ir nuoširdaus darbo, kurį pradėjo Radviliškio savivaldybės viešosios bibliotekos kolektyvas ir Vilniaus radviliškėnai.

Prabėgę 2005 metai Radviliškio kultūros darbuotojams buvo ženklūs. Pernai surengta trečioji XXI amžiaus rajono meno šventė „Vakar, šiandien, rytoj“, sukvietusi net 2062 dalyvius. Respublikinėje moksleivių dainų šventėje „Mes – laisvės vaikai“ mūsų rajonui atstovavo 324 žmonės. Tai buvo gausiausia Šiaulių apskrities delegacija. Liepą, minint Valstybės dieną, Baisogalos kultūros namų folkloro ansamblis „Dainoriai“ ir Radviliškio miesto kultūros centro kolektyvas „Aidija“ dalyvavo Tarptautiniame folkloro festivalyje „Saulės žiedas“ Šiauliuose.

2005 metais Radviliškio mieste trečią kartą surengtas senjorų šokių festivalis „Iš visos Lietuvos“. Baisogaloje vyko Šaulių sąjungos respublikinė meno kolektyvų apžiūra „Dainuokim, kariai“. Baisogaliui solistui Romualdui Juzukoniui ir jo vadovaujam vyrų vokaliniam ansamblui „Dainava“ suteikti laureatų vardai. Surengtos tėviškėnų šventės Sidabrave, Beinoravoje, Pociūnėliuose, Šeduvoje, Daugėlaičiuose. Tęsimos gražios bendravimo su kraštiečiais tradicijos.

2005 m. gruodžio mėnesį trečią kartą surengtas Gerumo vakaras. Jo metu pagerbti ir „Angelo“ statulėlėmis apdovanoti Radviliškio rajone bei užsienyje gyvenantys kilniaširdžiai žmonės, kurie dovanoja šalia esantiems džiaugsmą ir tikėjamą ateitimi, vargstantiems suteikia materialinę paramą.

Pirmą kartą vasario 15 d. pagerbti rajono kultūros įstaigų ir švietimo darbuotojai. Jiems suteiktos „Gerumo šviesos“ nominacijos.

Daug gyvenės kultūros istorijos muziejaus – draustinio Burbiškio dvaro istorijos skyrių per 2005 m. aplankė 42 587 žmonės iš Panevėžio, Šiaulių, Radviliškio, Kėdainių, Kauno, Vilniaus, Pakruojo, Anykščių miestų ir rajonų. Užsuko ir svečių iš užsienio – Prancūzijos, Šri Lankos, Anglijos, Danijos, JAV, Olandijos, Latvijos, Vokietijos, Rusijos, Lenkijos, Italijos, Norvegijos, Švedijos, Čekijos, Suomijos, Indijos, Kanados, Australijos, Amerikos, Airijos, Ispanijos, Estijos, Baltarusijos, Brazilijos, Japonijos, Ukrainos, Filipinų, Šveicarijos, Korėjos.

Muziejuje vykstantys kultūros renginiai kelia lankytojų susidomėjimą praeities vertybėmis. Mūsų šiandienos pasaulėjautai jie teikia gyvastingumo ir kūrybinio pasididžiavimo. Tai savita praeities ir dabarties dermė.

Gražia krašto tradicija tapo Tulpių šventė, Poezijos pavasaris Burbiškyje ir Baisogaloje.

Radviliškio viešojoje bibliotekoje vykdomi renovacijos darbai. Biblioteka išaugs į modernų trijų aukštų pastatą, kuris taps bendruomenės informacijos centru su šiuolaikinėmis informacijos ir komunikacijos technologijomis.

Dviem meno kolektyvams - Pakiršinio vyrų vokaliniam ansamblui „Dainava“ ir Šeduvos kultūros namų etnografiniam ansamblui „Šeduva“ - įteiktos „Aukso paukštės“ nominacijos.

Tai tik dalis 2005 metų darbų ir renginių, vykusių mūsų rajone. Žurnalas „Radviliškio kraštas“ ir ateityje pasakos apie garbius radviliškėčius, kurie savo darbais puošia ir garsina gimtinę.

Stiprybės ir sveikatos visiems!

Augėnėjus JURGAUSKAS,

Radviliškio rajono savivaldybės Kultūros skyriaus vedėjas

RADVILIŠKIO KRAŠTAS
Kultūros ir istorijos leidinys
2006 m. Nr.1 (3)

ISSN 1822-0517

STEIGĖJAS

Radviliškio viešoji biblioteka ir
Vilniaus radviliškėnų bendrija

REDAKCINĖ KOLEGIJA

Romualdas Budrys
Prof. Mečislovas Jučas
Jonas Linkevičius
Aleksandras Šidlauskas
Prof. Irena Valikonytė

REDAKCIJA

Aldona Januševičienė
Augenijus Jurgauskas
Kristina Kacevičienė
Rasa Plukienė
Egidijus Prascevičius
Loreta Sinkevičiūtė

MENINIS REDAKTORIUS

Arvydas Každailis

MAKETAVO

Tomas Januševičius

LEIDŽIA

Radviliškio rajono savivaldybės
viešoji biblioteka

S.Dariaus ir S.Girėno g. 9,
LT-82137 Radviliškis
Tel./faksas (8-422) 5 31 68

El. paštas: aldona@radviliskis.rvb.lt
www.radviliskis.rvb.lt

SPAUSDINA

UAB "Litera"

V.Bernotėno g. 5

LT-82157 Radviliškis

Tel./faksas (8-422) 5 24 74

El. paštas: litera@splus.lt

TIRAŽAS

200 egz.

Žurnalo leidybą rėmė
Lietuvos Respublikos kultūros
ir sporto rėmimo fondas,
Radviliškio rajono savivaldybė

Eligijos Zoltnerienės nuotrauka

TURINYS

5	Šeduvos Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia XVI- XX amžiuose <i>Laura Prascevičiūtė</i>	11	Baisogalis baletų šokėjas <i>Aliodija Ruzgaitė</i>
14	Diktariškių dvaro ir Šemetų giminės kapaviečių istorija <i>Evaldas Tamulionis</i>	20	Kultūros darbuotojas ir knygnešys Juozas Zauka <i>Kazys Misius</i>
29	Pakalniškių mokytojai Plungės <i>Jonas Linkevičius</i>	36	Radviliškio rajono Pakalniškių seniūnija <i>Egidijus Prascevičius</i>
42	Poetinio žodžio sušildyta siela <i>Sigita Šegždienė</i>	45	2005 metų Radviliškio rajono kultūros kronika
48	2006 metų Radviliškio rajono kalendorius		

Šeduvos bažnyčia
restauracijos metu,
1997 metai

Šeduvos Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia XVI – XX amžiuose

■ Laura PRASCEVIČIŪTĖ

Pirmoji bažnyčia ir parapijos įkūrimas

Kai kurie tyrinėtojai¹ pirmąjį Šeduvos vardo paminėjimą linkę nukelti į XIV šimtmečio II pusę, siedami jį su 1378 metų Livonijos kariuomenės žygiu į Lietuvą. Jie išskėlė teiginį, kad 1378 metų Livonijos magistro Vilhelmo karo žygio į Lietuvą aprašyme minima vietovė Sandeniske yra Šeduva. E.Prascevičius, tyrinėjęs Livonijos kariuomenės žygių į Lietuvą maršrutus, tvirtino, kad šie duomenys pateikti išsamiau

nepanagrinėjus 1378 metų žygio maršruto. Remdamasis H.Vartbergės „Livonijos kronika“ E.Prascevičius nustatė, kad pagrindinis 1378 metų žygio tikslas buvo Ukmergės pilis. Žygiuodama į Ukmergę Livonijos kariuomenė pirmąkart sustojo prie Linkavos upės, šalia kelio Krekenava-Truskava įsikūrusiame Linkaučių kaime, Upytės žemėje (dabar Panevėžio rajonas). Antrasis sustojimas buvo jau minėtame Sandeniske. Tyrinėtojas teigė, kad Livonijos

>

¹ Nezabitauskas A. Keletas Šeduvos istorijos bruožų // Komunizmo aušra. – 1964. – Birželio 27. Briedis M. Archyvų dulkes nužėrus // Komunizmo aušra. – 1989. – Vasario 7.

² Prascevičius E. Dėl 1378 metų Livonijos kariuomenės žygio į Lietuvą // Voruta. – 1993. – Lapkričio 1-10; Prascevičius E. Apie 1378 metų Livonijos kariuomenės žygį į Lietuvą // Panevėžio rytas. – 1993. – Nr. 61-62; Prascevičius E. Dėl 1378 metų Livonijos kariuomenės žygio į Lietuvą // Panevėžio istorijos fragmentai. – Panevėžys. – 1993.

³ Jasas R. Pergamentų katalogas. – Vilnius. – 1980. – P. 136.

⁴ Ten pat. P. 136; Karosas M. Šeduvos dekanatas // Panevėžio vyskupija. – Vilnius. – 1998. – P. 501-502.

⁵ Valančius M. Žemaičių vyskupystė. – Vilnius. – 1972. – P. 75-76.

⁶ Karosas M. Šeduvos dekanatas // Panevėžio vyskupija. – Vilnius. – 1998. – P. 501.

⁷ Balėnaitė L. Šeduvos miesto urbanistikos paminklo istoriniai tyrimai. – Vilnius. – 1992. – P. 7. // Daugyvenės muziejaus archyvas.

⁸ Prascevičius E. Šeduva XVI a. vidurio dokumentuose // Mūsų kraštas. – 1995. – Birželio 27.

⁹ Balėnaitė L. Šeduvos miesto urbanistikos paminklo istoriniai tyrimai. – Vilnius. – 1992. – P. 7. // Daugyvenės muziejaus archyvas.

¹⁰ Valančius M. Žemaičių vyskupystė. – Vilnius. – 1972. – P. 85.

¹¹ Karosas M. Šeduvos dekanatas // Panevėžio vyskupija. – Vilnius. – 1998. – P. 503.

¹² Čerbulėnas K. Šeduva // Kultūros barai. – 1967. – Nr. 2. – P. 35

¹³ Paknys M. Mecenatystės reiškinys XVII a. LDK. Bažnytinės architektūros užsakymai. – Vilnius. – 2003. – P. 204.

¹⁴ Balėnaitė L. Šeduvos miesto urbanistikos paminklo istoriniai tyrimai. – Vilnius. – 1992. – P. 7. // Daugyvenės muziejaus archyvas.

¹⁵ Karosas M. Šeduvos dekanatas // Panevėžio vyskupija. – Vilnius. – 1998. – P. 503.

kariuomenė, pradėjusi žygi Linkavos upės, esančios į pietus nuo Upytės, pakrantėse, negalėjo žygiuoti į Šeduvą (Radviliškio raj.), o paskui vėl pasukti į Ukmergę. Anot E. Prascevičiaus, tai nelogiška, nes tarp kariuomenės sustojimų žygio metu būdavo 16 - 26 km atstumas. Sandeniske turėjo būti tik arti kelių, einančių nuo Linkavos į Ukmergę.²

Todėl istoriškai Šeduva yra žinoma tik nuo XVI a. pradžios, kada čia buvo pastatyta bažnyčia. Pirmasis Šeduvos vardo paminėjimas turėtų būti siejamas ne su 1378-aisiais, o su 1529 metų lapkričio 4 dienos Lietuvos didžiojo kunigaikščio raštu, kuriuo buvo paskirtos žemės Šeduvos bažnyčios klebonams išlaikyti.³ Kol kas tai seniausias žinomas raštas, kuriame minima Šeduvos parapija. Tarpininkaujant Trakų vaivada Zaberezinskiui, 1529 m. Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas Senasis Šeduvos papilinęs bažnyčios klebonams išlaikyti užrašė nenaudojamas Remeikiškės, Girdvilėškės ir Kymantiškės (*Remyekowczizno, Gyrdwilischki et Kyemonkisdkri*) žemes ir dvi midaus bei alaus smukles. Visa tai buvo pavesta valdyti paskirtam į naujai funduotą ir apdovanotą bažnyčią Martynui Demainieviui.⁴

1529 metų akte jau minima Šeduvos parapija (*Parochialem Szaduwiensem*). Taigi iki 1529 m. jau buvo įsteigta parapija ir pastatyta bažnyčia. Motiejus Valančius „Žemaičių vyskupystėje“, rašydamas apie Sedos bažnyčios įkūrimą 1538 m., užsimena ir apie Šeduvos bažnyčią: „Mažne tuokart pat kažį kas Šeduvoj įsteigė bažnyčią, katrą, vyskupui meldžiant, Zigmantas I apšciai apdovanojo“.⁵

Buvęs Šeduvos dekanas M. Karosas teigė, kad prieš Antrąjį pasaulinį karą Šeduvos parapijos archyve buvo saugomas inventorių, kuriame užrašyta, kad pirmoji Šeduvos bažnyčia buvusi medinė, pastatyta 1512 metais. Šis dokumentas karo metais dingio.⁶

Antroji bažnyčia

Pirmajai sudegus, 1542 m. klebono Povilo rūpesčiu buvo pastatyta antra medinė Šeduvos bažnyčia. Tais pačiais metais Lietuvos didysis kunigaikštis Žygimantas Senasis iš naujo patvirtino anksčiau Šeduvos bažnyčiai skirtas donacijas ir pridėjo naujų žemių: Daugyvenės kaimą ir dabartinius Kleboniškius su visais gyventojais ir jų prievolėmis, dar dvi midaus ir alaus smukles mieste ir vieną mėsos krautuve.

Visi gyventojai buvo įpareigoti duoti klebonui kalendos po vieną skatiką nuo valako. 1567 m. Žygimantas Augustas kalendą patvirtino.⁷

1554 m. Upytės valsčiaus inventoriuje esančiame Šeduvos aprašyme minima ir klebono valda: klebono žmonių sodybos, tvenkinėlis, 3 valakai žemės. Klebonas tuo metu turėjo didžiausią valdą visame miestelyje. Ją sudarė didelis žemės sklypas, kuris buvo dešiniajame Niauduvos krante ir ribojosi su Didžiąja gatve, bei valakai laukuose greta miestelėnų žemės.⁸

Plintant reformacijai, XVI a. II pusėje Šeduvos bažnyčia uždaryta, nes joje nebebuvo klebono.⁹ Taip atsitiko dėl to, kad Lietuvoje trūko kunigų, be to, didžioji jų dalis pereidavo į protestantizmą. M. Valančius apie šį laikotarpį rašė: „...Šeduvos, Vilkijos, Sedos, Šaukėnų ... ir daug kitų bažnyčių uždarytos ir apleistos be klebonų šmėkšojo“.¹⁰

Trečioji bažnyčia

Šeduvos bažnyčia atgijo XVII a. pradžioje. Iki šiol buvo teigiama, kad 1640 m. vietoj senosios medinės bažnyčios Žemaitijos seniūno Jeronimo Valavičiaus iniciatyva ir lėšomis buvo pradėta statyti nauja mūrinė.¹¹ Tvirtinta, kad statybos pradžią žymi bažnyčioje esantis herbinis kartušas su įrašu: „A (nno) D (omini) 1640 H (yronim) W (alowcz) S (tarosta) Z (mudzki)“.¹² J. Valavičius mirė 1637 m., todėl bažnyčia turėjo būti funduota ir pradėta statyti iki 1637 m. Mecenatystės reiškinys XVII a. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje tyres Mindaugas Paknys Kauno arkivyskupijos kurijos archyve rado šaltinių, kuriuose nurodyta, kad Jeronimas Valavičius Šeduvos Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčią fundavo ir pastatė 1614 m.¹³ Joje esantis herbinis kartušas galėjo žymėti ne statymo darbų pradžią, o pabaigą, nes ir 1646 m. Šeduvos inventoriuje nurodyta, kad Jeronimas Valavičius mūrinę bažnyčią pastatė 1643 m.¹⁴

M. Karosas, remdamasis 1767 m. Šeduvos vizitacija, rašė, kad 1615 m., tarpininkaujant Upytės vaivada Jeronimui Valavičiui, karalius Žygimantas III Šeduvos klebono Juozo Nešukočio prašymu bažnyčiai išlaikyti prie anksčiau duotų žemių priskyrė iš Veliakiemio penkis valakus su gyventojais.¹⁵ 1627 m. Žemaitijos seniūnas Jeronimas Valavičius (šias pareigas ėjo nuo 1620 m.) prie Šeduvos

>

bažnyčios valdomos žemės pridėjo dar 15 valakų.¹⁶ O 1629 m. vyskupo Abraomo Voinos pageidavimu karalius tarnams išlaikyti klebonui Matui Zaleskiui skyrė ir Vaižgų kaimą.¹⁷

1647 m. Žemaitijos vyskupas Jurgis Tiškevičius įsteigė Šeduvos dekanatą, o 1649 m., vizituodamas miestą, pašventino naująją bažnyčią.¹⁸

Šeduvos istorinę urbanistinę raidą tyrusi L.Balėnaitė nustatė, kad XVII a. šiame mieste bažnyčios jurisdiką sudarė klebonijos sklypas, besiribojęs su bažnyčia, o iš rytų pusės – su miestelėnų L.Noselevičiaus, M.Jarašunienės, Z.Chackelevičiaus, M.Tavelovičiaus, F.Failišovičiaus ir Stanevičiaus sklypais, iš šiaurės – su Niauduvos upeliu, iš pietų – su miestelėnų Oziemblovkos, Dalmackio, Maušo, Šimkevičiaus žeme, altarija bei pora tuščių sklypų. Bendras klebonijos sklypo plotas buvo 4 margai, 274 rykštės ir 40 rykštelių. Kitas bažnyčiai priklausęs sklypas buvo šalia Panevėžio gatvės. Jame dar XVI a. stovėjo smuklė, kuri vėliau sudegė.¹⁹

Šeduva, kaip ir kiti miestai, dažnai kentėdavo nuo gaisrų. 1678 m. ugnis apnaikino ir naujai pastatytą mūrinę bažnyčią. Ji užsidegė nuo greta stovėjusių medinių, dengtų šiaudais namų. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kancleris Kristupas Pacas (Šeduvą valdęs iki 1683 m.), gavęs žinią, kad sudegė bažnyčia, parašė raštą miesto burmistrui, suolininkams ir tarybai. Kancleris pageidavo, kad bažnyčia vėl greitai būtų atstatyta, ir reikalavo uždrausti statyti arti jos namus šiaudiniais stogais, o senus įsakė perdengti. Taip pat minėtiems pareigūnams K.Pacas įsakė padėti klebonui suvežti miško medžiagas bažnyčiai atstatyti.²⁰

Su tuo pačiu gaisru susijęs ir 1684 m. rašytas Jono Sobieskio raštas Šeduvos miesto burmistrui ir gyventojams. Tame rašte buvo įsakyta skirti iš kasos 3000 zlotų šventoriui aptverti mūrine tvora ir uždrausti arti bažnyčios statyti trobesius iš lengvai degančios medžiagos.²¹ Tyrinėtoja L.Balėnaitė mano, kad šiems įsakymams mažai kas pakluso, nes ir pati klebonija iki pat 1818 m. buvo dengta šiaudais.²²

L.Balėnaitės duomenimis, Šeduvos klebonijoje XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje stovėjo šie pastatai: gyvenamasis namas, klėtis, arklidė, tvartas, ledainė, alaus darykla, daržinė, už jos – dvi sujungtos kalvės, o einant iš klebonijos į bažnyčią buvo daržas. Špitolė, 1646 m. inventoriaus duomenimis,

buvo pastatyta kitoje vienuolyno pusėje, einant nuo Šiaulių gatvės (dabar Vytauto), ir užėmė dvi trobas su kamaromis, stovėjusiomis viena priešais kitą. XVIII–XIX a. špitolė stovėjo priešais bažnyčią, šiaurės pusėje, šalia altarijos. Ji buvo pastatyta 1833 m. iš tašytų rąstų ant mūro pamatų senosios špitolės vietoje. Pastatą puošė du krucifiksai ir Šv. Roko statula.²³

Dar kartą bažnyčia degė 1799 m. S.Poniatovskio rūpesčiu ji buvo atstatyta 1804-aisiais. 1829 m. per žaibo sukeltą gaisrą buvo apgadintas bokštas. 1820 m. bažnyčia turėjo 56 valakus žemės su Kleboniškių, Veliakiemių ir Vaižgų kaimais.²⁴

M.Valančius „Žemaičių vyskupystėje“ rašė, jog 1841 m. Šeduvos bažnyčia „skaito tarp geriausių, bažnyčia mūro, žemė gera“. Tuomet čia gyveno 3 kunigai, bažnyčiai priklausė 56 valakai ir vienas margas žemės, 79 žmonės. Ji turėjo 270 sidabrinų rublių, o dar 500 sidabrinų rublių kunigas gaudavo pelno.²⁵

Po 1863 m. Rusijos administracija nusavino pusę parapijos žemių. Bažnyčiai buvo palikti 49 hektarai. Lietuvai patekus į Sovietų Sąjungos sudėtį, likusi žemė buvo galutinai nusavinta.²⁶

Jeronimo Valavičiaus sumanymu bažnyčia buvo vienanavė, su 9 altoriais. 1905 metais klebonas Povilas Šalučka parapijos lėšomis, nekeisdamas bendro stiliaus, pristatė šonuose dar dvi navas, ir bažnyčios planas įgavo kryžiaus formą. Joje buvo įrengti 5 altoriai.²⁷

1926 m. iš Žemaitijos vyskupijos šiaurės rytų dalies buvo sudaryta Panevėžio vyskupija. Jai atiteko ir Šeduvos dekanatas. O 1997 m. Šeduvos parapija buvo prijungta prie naujai įkurtos Šiaulių vyskupijos.

1940 m. Šeduvoje gyveno ir dirbo 4 kunigai. Karo ir pokario metais klebonu ir dekanu buvo prelatas Mykolas Karosas. 1974 m. kunigų sąrašuose minimas klebonas Kazimieras Žeimys. Nuo 1983 m. Šeduvos bažnyčiai vadovavo Bronius Antanaitis. 1956 – 1962 m. šiame miestelyje kaip tremtinys gyveno ir mirė Kaišiadorių vyskupas Teofilis Matulionis.²⁸ 1995 m. Šeduvos klebonu buvo paskirtas G.Jonikas,²⁹ o nuo 2002 m. – A.Vainoras.

Altarija

Altarija Šeduvoje buvo įsteigta XVII a. II

¹⁶ Balėnaitė L. Šeduvos miesto urbanistikos paminklo istoriniai tyrimai. – Vilnius. – 1992. – P.7 // Daugyvenės muziejaus archyvas.

¹⁷ Karosas M. Šeduvos dekanatas // Panevėžio vyskupija. – Vilnius. – 1998. – P. 503.

¹⁸ Kviklys B. Lietuvos bažnyčios. Panevėžio vyskupija. – Chicago. – 1984. – T. 4. – P. 411; Misius K. Šinkūnas R. Lietuvos katalikų bažnyčios. – Vilnius. – 1993. – P. 319.

¹⁹ Balėnaitė L. Šeduvos miesto urbanistikos paminklo istoriniai tyrimai. – Vilnius. – 1992. – P.7-8 // Daugyvenės muziejaus archyvas.

²⁰ Ten pat. – P.11.; Karosas M. Šeduvos dekanatas // Panevėžio vyskupija. – Vilnius. – 1998. – P. 504.

²¹ Ten pat. – P. 504.

²² Balėnaitė L. Šeduvos miesto urbanistikos paminklo istoriniai tyrimai. – Vilnius. – 1992. – P. 11 // Daugyvenės muziejaus archyvas.

²³ Ten pat. – P. 8.

²⁴ Misius K. Šinkūnas R. Lietuvos katalikų bažnyčios. – Vilnius. – 1993. – P. 319.

²⁵ Valančius M. Žemaičių vyskupystė. – Vilnius. – 1972. – P. 218.

²⁶ Misius K. Šinkūnas R. Lietuvos katalikų bažnyčios. – Vilnius. – 1993. – P.319; Kviklys B. Lietuvos bažnyčios. Panevėžio vyskupija. – Chicago. – 1984. – T.4. – P.412.

²⁷ Ten pat. – P.408.

²⁸ Kviklys B. Lietuvos bažnyčios. Panevėžio vyskupija. – Chicago. – 1984. – T.4. – P. 413-414.

²⁹ Prascevičius E. Dambavos bažnyčios istorijos fragmentai. – Radviliškis. – 1995. – P. 8.

Šeduvos bažnyčia 1984 metais

³⁰ Religijotyros žodynas. – Vilnius. – 1991. – P. 17.

³¹ Paknys M. Mecenatystės reiškinys XVII a. LDK. Bažnytinės architektūros užsakymai. – Vilnius. – 2003. – P. 175.

³² Valančius M. Žemaičių vyskupystė. – Vilnius. – 1972. – P. 218.

³³ Karosas M. Šeduvos dekanatas // Panevėžio vyskupija. – Vilnius. – 1998. – P. 514.

³⁴ Balėnaitė L. Šeduvos miesto urbanistikos paminklo istoriniai tyrimai. – Vilnius. – 1992. – P. 8 // Daugyvenės muziejaus archyvas.

³⁵ Karosas M. Šeduvos dekanatas // Panevėžio vyskupija. – Vilnius. – 1998. – P. 514.

³⁶ Valančius M. Žemaičių vyskupystė. – Vilnius. – 1972. – P. 218.

³⁷ Karosas M. Šeduvos dekanatas // Panevėžio vyskupija. – Vilnius. – 1998. – P. 505; Balėnaitė L. Šeduvos miesto urbanistikos paminklo istoriniai tyrimai. – Vilnius. – 1992. – P. 8, 18 // Daugyvenės muziejaus archyvas.

pusėje. Altarija – tai tarnyba dvasininkui (be ganytojiškų pareigų), susijusi su altoriaus priežiūra.³⁰ 1658 m. lapkričio 4 d. Mykolas Malčinskis fundavo Angelų sargų altariją ir įrengė altorių Šeduvos bažnyčioje.³¹ M.Valančius altarijos įkūrimo datą nukėlė dešimtmečiu vėliau – į 1669 m.³² 1767 m. vizitacijos dokumentuose buvo paminėta, kad Šeduvos altarijai sklypą priešais bažnyčią, netoli turgaus aikštės, nupirko pirmasis Šeduvos altarista kunigas Jokūbas Vaškevičius. Po gaisro, 1767 m., tame sklype pavieto įgaliotinio Melchioro Aleknavičiaus rūpesčiu kunigo Jurgio Gabševičiaus lėšomis buvo pastatyti trobesiai. Vizitacijos metu Šeduvos altarija sunkiai laikėsi, nes altaristai išlaikyti skirtos lėšos buvo rastos išseikvotos.³³ Naujas medinis pastatas ant mūro pamatų buvo pastatytas 1802 m. priešais bažnyčią, už kapinių.³⁴ 1830 m. inventoriuje, aprašant Šeduvos altariją, buvo pažymėta, kad altaristai paskirtas Angelų sargų altorius.³⁵

Atrodo, kad 1841 m. altarija buvo daug geresnės būklės nei XVIII a. pabaigoje, nes jai priklausė 1530 sidabrinų rublių ir 1 margas žemės, o altarista Benediktas Augevyčia

gaudavo 81 sidabrinį rublį pelno.³⁶

Jėzuitų misija Šeduvoje

XVII a. Šeduvoje buvo įsteigta jėzuitų misija. 1767 m. vizitacijoje buvo paminėta, kad klebono Mato Zaleskio laikais, XVII a. I pusėje, prie Šeduvos bažnyčios nuolat gyveno vienas jėzuitas. Jo sodyba ribojosi su altarija, o iš kitos pusės siekė turgaus aikštę. Ūkio trobesiai stovėjo prie Niauduvos upelio. Vienuolis turėjo ir pagalbinį ūkėlį su 14 gyventojų Maldžiūnuose. Vėliau Šeduvoje apsigyveno ir vienas bernardinai iš Tytuvėnų vienuolyno.³⁷

Tyrinėtojas Paulius Rabikauskas Romos jėzuitų archyve rado duomenų, kad Šeduvos misija XVII a. II pusėje priklausė Pašiaušės kolegijai. Pašiaušės jėzuitai dažnai vykdavo į Šeduvą didesnių švenčių dienomis padėti vietos klebonui. 1662-ųjų pranešime buvo rašyta, kad tais metais vienas vienuolis Šeduvoje stovėjusių lietuvių kariuomenės dalinių vadovybės prašymu pasiliko miestelyje beveik iš visus metus, teikė kareiviams religinę pagalbą, ten būdamas išklaušė arti 1000 išpažinčių,

>

dienomis ir naktimis budėjo prie sužeistųjų ir mirstančiųjų ir nemaža prisidėjo prie maištaujančių dalinių sutaikymo su vadais.³⁸

1692 m. Tryškių altarista kunigas Vaišnoravičius padovanojo Pašiaušės kolegijai savo didelį namą, buvusį Šeduvoje, ir dvaro centrą su jam priklausiusiomis žemėmis. Dovanotasis namas buvo parduotas arba panaudotas kitiems tikslams, nes 1695 m. buvo nupirkta pievų už 60 florinų ir pradėtas statyti namas miestelyje, skirtas gyventi misionieriams.

1696 m. jėzuitų misija gavo daug aukų bei palikimų: bajoras Jonas Songaila užrašė 800 florinų vertės pievų ir miško, viena ponija paaukėjo 500 florinų, o Jonas Zakarijaševičius paliko savo nuosavybę.³⁹

Formaliai nuolatinė misija Šeduvoje įkurta 1698 m. Nuo to laiko mieste nuolat gyveno jėzuitai. Jie atidarė gramatikos mokyklą. 1699 m. į Romą buvo rašoma, kad Šeduvoje jau yra misijų namas su 4 gyvenamaisiais kambariais, tvartas arkliams, keli rūšiai, kitų įrengimų. Šeduvos dekanas misijos namams padovanojo laikrodį, dengtą vežimą, knygų, o Šeduvos paseniūnis Pšeciševskis perdavė savo sodą.⁴⁰

Vykstant karui, 1707 m. buvo uždaryta mokykla, o 1710-aisiais jėzuitai paliko misiją. Didesnių švenčių metu vienas ar du kunigai vis dar atvykdavo iš Pašiaušės į Šeduvą padėti dirbti pastoracinio darbo. 1748 m. vėl buvo įsteigta nuolatinė misija ir pradinė mokykla. 1757 m. dėl karo mokykla buvo uždaryta, o 1762 m., kilus gaisrui, sudegė ir misijos namas. Po to dar bandyta misiją palaikyti, bet ji neatsikūrė ir 1769 m. buvo visai uždaryta.⁴¹

Parapinė mokykla

Parapinė mokykla Šeduvoje buvo įsteigta 1542 m.⁴² Vyskupas M. Valančius apie šią mokyklą rašė: „Šeduvos mokslinỹčėlė, senovėj lygi buvo kitoms parakvijoms mokslinỹčioms, metuose 1819 per kanauninką Jūzupą Rupeiką visu kuo aprūpinta, padalyta buvo į dvi dali. Bet 1836 m. vyresnybė ir čia šiaip jau vaikiną Valentą Skokovskį padarė mokytoju.“⁴³

1826 m. Upytės pavieto aprašyme apie švietimą apskrityje buvo rašoma, kad „pirmauja kitų tarpe Šeduvos parapija, kurioje vietinio klebono, kunigo Rupeikos, pastangomis ruošiami mokiniai net trečiajai klasei, tai yra: jiems dėstomos tos pačios pamokos, kurios duodamos apskričių mokyklose pirmose dviejose klasėse.“⁴⁴

1830 m. mokykloje buvo dvi klasės, vienas priekklasis ir skyrius pradantiems mokytis. Tais metais I klasėje mokėsi 13, II – 17, prieklasėje – 25 ir pradėjančiųjų mokinių skyriuje – 34 mokiniai. Mokykla buvo išlaikoma klebono ir parapijos lėšomis. Joje buvo du mokytojai – Benediktas Augevičius ir Jonas Antanas Vitkevičius.⁴⁵

1840 m. parapinės mokyklos pastatas parduotas varžytinėse, nes buvo toks palaikis, kad tiko tik malkoms. Jau 1839 m. ten buvo neįmanoma mokytis, todėl nuspręsta patalpas mokyklai nuomoti iš Teodoro von der Roppo. Numalšinus 1863 m. sukilimą rotušėje buvo įkurta pradžios mokykla, kurioje įvestas dėstymas rusų kalba.⁴⁶

Šeduvos Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia – nekilnojamoji kultūros vertybė

Šeduvos bažnyčia – baroko epochoje pradėtas statyti kulto pastatas, kurio architektūra remiasi daugiau renesansiniais komponavimo principais.⁴⁷ Tai pats seniausias pastatas Šeduvos miestelyje. 1971 m. Šeduvos bažnyčia įtraukta į vietinės reikšmės architektūros paminklų sąrašą (At 580).⁴⁸

Ši renesansinė bažnyčia ne kartą buvo apnaikinta gaisrų, ne kartą remontuota ir pertvarkyta. Ji degė XVII a. II pusėje, XVIII amžiuje, bet 1804 m. buvo suremontuota. 1822 m. primūryta Šv. Kryžiaus koplyčia. 1836 m. buvo paaukštinti ir apdengti skarda bažnyčios bokštai. Tais pačiais metais pakeistos medinės stogo konstrukcijos, pataisyti karnizai, nubalintas bažnyčios vidus ir išorė, suremontuoti langai ir durys, padaryti nauji akmens laiptai. Bažnyčios remontas vyko ir 1905 bei 1937 m. 1905-aisiais klebono Povilo Šalučkos iniciatyva parapijiečių lėšomis pristatytos šoninės navos. 1937 m. buvo atnaujintas Šeduvos bažnyčios vidaus dekoras. Antrojo pasaulinio karo metu pastatas nukentėjo: buvo išdaužyti langai, pažeistos sienos ir bokštai. 1978 – 1980 m. įvestas centrinis šildymas, įdėtos naujos lentų grindys, bažnyčia iš naujo dekoruota. 1982 m. padaryti nauji mediniai suolai, apskardintas cokolio viršus. 1989 m. restauruotas altorius, krikštykla, sakykla. 1990 m. buvo suremontuoti vargonai. 1996–1997 m. vyko abiejų bokštų restauracija

³⁸ Rabikauskas P. 18 – ojo amžiaus Lietuvos bruožai. Iš Pašiaušės Jėzuitų kolegijos metraščių // Tautos praeitis. Chicago. – 1961. – T.1. – Kn. 3. – P. 380.

³⁹ Ten pat. – P. 380.

⁴⁰ Ten pat. – P. 380-381.

⁴¹ Ten pat. – P. 381.

⁴² Balėnaitė L. Šeduvos miesto urbanistikos paminklo istoriniai tyrimai. – Vilnius. – 1992. – P. 8 // Daugyvenės muziejaus archyvas; Misius K. Šinkūnas R. Lietuvos katalikų bažnyčios. – Vilnius. – 1993. – P. 319.

⁴³ Valančius M. Žemaičių vyskupystė. – Vilnius. – 1972. – P. 269.

⁴⁴ Lietuvos TSR istorijos šaltiniai. – Vilnius. – 1955. – T. 1. – P. 526-527.

⁴⁵ Karosas M. Šeduvos dekanatas // Panevėžio vyskupija. – Vilnius. – 1998. – P. 505.

⁴⁶ Balėnaitė L. Šeduvos miesto urbanistikos paminklo istoriniai tyrimai. – Vilnius. – 1992. – P. 8., 16-17 // Daugyvenės muziejaus archyvas.

⁴⁷ Istorijos ir kultūros paminklo (Šeduvos bažnyčios) pasas (užpildė M. Rupeikienė) // Daugyvenės muziejaus archyvas.

⁴⁸ Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašas. – Vilnius. – 1973. – P. 403.

⁴⁹ Istorijos ir kultūros paminklo (Šeduvos bažnyčios) pasas (užpildė M. Rupeikienė) // Daugyvenės muziejaus archyvas; Kultūros vertybių apsaugos departamento leidimas Nr. 33. Išduotas 1998 07 14 // Daugyvenės muziejaus archyvas.

⁵⁰ Čerbulėnas K. Šeduva // Kultūros barai. – 1969. – Nr. 2. – P. 35; Istorijos ir kultūros paminklo (Šeduvos bažnyčios) pasas (užpildė M. Rupeikienė) // Daugyvenės muziejaus archyvas.

⁵¹ Prascevičius E. Šeduvos bažnyčios požemiai // Mūsų kraštas. – 1997. – Balandžio 5.

⁵² Istorijos ir kultūros paminklo (Šeduvos bažnyčios sakyklos) pasas (užpildė V. Cibulskas 1986 09 03) // Daugyvenės muziejaus archyvas.

⁵³ Istorijos ir kultūros paminklo (Šeduvos bažnyčios krikštyklos) pasas (užpildė V. Cibulskas 1986 09 03) // Daugyvenės muziejaus archyvas.

⁵⁴ Istorijos ir kultūros paminklo (Šeduvos bažnyčios paveikslo „Ecce homo“) pasas (užpildė R. Stankevičienė 1986 10 14) // Daugyvenės muziejaus archyvas; Istorijos ir kultūros paminklo (Šeduvos bažnyčios paveikslo „Nukryžiuotasis“) pasas (užpildė R. Stankevičienė 1986 11 05) // Daugyvenės muziejaus archyvas; Istorijos ir kultūros paminklo (Šeduvos bažnyčios paveikslo „Apreiškimas“) pasas (užpildė D. Ramonienė 1986 10 14) // Daugyvenės muziejaus archyvas; Istorijos ir kultūros paminklo (Šeduvos bažnyčios vargonų) pasas (užpildė V. Cibulskas 1986 09 03) // Daugyvenės muziejaus archyvas; Istorijos ir kultūros paminklo (Šeduvos bažnyčios altoriaus su 2 skulptūromis) pasas (užpildė V. Cibulskas 1986 09 03) // Daugyvenės muziejaus archyvas; Istorijos ir kultūros paminklo (Šeduvos bažnyčios varpo) pasas (užpildė G. Martinaitienė 1986 09 11) // Daugyvenės muziejaus archyvas.

⁵⁵ Istorijos ir kultūros paminklo (Šeduvos bažnyčios vargonų) pasas (užpildė V. Cibulskas 1986 09 03) // Daugyvenės muziejaus archyvas.

⁵⁶ Istorijos ir kultūros paminklo (Šeduvos bažnyčios altoriaus su 2 skulptūromis) pasas (užpildė V. Cibulskas 1986 09 03) // Daugyvenės muziejaus archyvas.

⁵⁷ Karosas M. Šeduvos dekanatas // Panevėžio vyskupija. – Vilnius. – 1998. – P. 513; Istorijos ir kultūros paminklo (Šeduvos bažnyčios varpo) pasas (užpildė G. Martinaitienė 1986 09 11) // Daugyvenės muziejaus archyvas.

ir remontas. 1998 m. suremontuota bažnyčia, nudažytas fasadas ir įrengti lietvamzdžiai. Šiuo metu ruošiamasi konservuoti ir restauruoti centrinį altorių.⁴⁹

Po visų remontų ir rekonstrukcijų bažnyčia dabar yra kryžiaus plano (ilgis – 45 m, plotis – 37 m) su dviem bokštais pagrindiniame fasade, turi išstęstą presbiteriją, prie kurios šonų simetriškai šliejasi dvi zakristijos.⁵⁰

Po Šeduvos bažnyčia buvo įrengti laidojimo rūšiai. Čia yra ištisas labirintas, sudarytas iš trijų didelių požemių patalpų ir tunelio, kuris jungia rūsius. Didžiausias rūsys yra po bažnyčios centriniu altoriumi (ilgis apie 9 m). Kiti du – mažesni. Vienas įrengtas po šiaurine zakristija, o antrasis – po centrine bažnyčios dalimi. Rūsius jungiantis tunelis vingiuotas, su keliais posūkiais. Rūsio, esančio po centrine bažnyčios dalimi, sienoje yra išmūryta kripta karstui. Šiuo metu rūšiai tušti, tačiau dar neseniai jie buvo pilni čia palaidotų žmonių mumijų. 1977 m. klebono B. Antanaičio iniciatyva rūšiai buvo išvalyti – mumijos, kaulai bei karstų liekanos palaidoti didžiojo rūšio asloje.⁵¹

Bažnyčios interjere gausu didelės meninės vertės skulptūrų, drožinių bei paveikslų. Labai įdomi sakykla. Ji yra įrengta presbiterijos dešinėje, prie zakristijos sienos. Sakykla sukurta nežinomo meistro, neorenesansinė, septynbriaunė, darnių proporcijų, puošta evangelistų reljefais. Manoma, kad ji buvo įrengta po 1905 m. bažnyčios perstatymo, paplatinus abiejų pusių navas. XVIII–XIX a. archyvuose šaltiniuose minima panašios kompozicijos sakykla, todėl dabartinė galėjo būti padaryta senosios pavyzdžiu. 1976 m. sakykla buvo įtraukta į kilnojamųjų kultūros vertybių sąrašą (DR 1266).⁵² Presbiterijos kairėje, prie zakristijos sienos, stovi altorėlio pavidalo neorenesansinė stačiakampio plano krikštykla. 1976 m. ji įtraukta į kilnojamųjų kultūros vertybių sąrašą (DR 1267). Krikštykla sukurta po 1905 m. XVIII–XIX a. archyvuose dokumentuose aprašyta krikštykla buvo vazos formos.⁵³

Į kilnojamųjų kultūros vertybių sąrašą 1971 m. buvo įtraukti ir 3 bažnyčioje esantys paveikslai: „Apreiškimas“ (XIX a. I pusė, DV 2273), „Nukryžiuotasis“ (XVII a. vidurys, DV 2274), „Ecce homo“ (XVII a. vidurys, DV 2272); altorius su dviem skulptūromis (DV 2276), arnotas (DV 2275), 1972 m. – bažnyčios

varpas (DR 878) ir monstrancija (DR 877), o 1984 m. – vargonai (prosperas).⁵⁴

Šeduvos bažnyčios vargonai barokinio stiliaus, pagaminti nežinomų meistrų. 1767 m. bažnyčios vizitacijos akte nurodyta, kad anksčiau šis instrumentas buvo sunaikintas ir yra atkurtas laikantis senos formos. Tuo metu vargonai turėjo 12 registrų. Apie 1826 m. klebonas Juozapas Rupeika pridėjo dar 2 registrus ir nudažė prosperą.⁵⁵

Centrinis ankstyvojo baroko stiliaus bažnyčios altorius įrengtas presbiterijos gilumoje. Jį kartu su bažnyčia pašventino vyskupas Jurgis Tiškevičius 1649 m.⁵⁶

Bažnyčios bokšte kabo 480 kilogramų svorio varpas, kurį 1766 m. Karaliaučiuje išliejo B.M. Dornmanas. Tai kol kas vienintelis Lietuvoje žinomas B.M. Dornmano gamybos varpas. 1942 m. Panevėžio apskrities viršininko dėka ši varpa, kaip kultūrinės bei istorinės reikšmės paminklą, pavyko apsaugoti nuo vokiečių.⁵⁷

Išvados

1. Seniausias šiuo metu žinomas dokumentas, kuriame pirmą kartą paminėta Šeduva, jos bažnyčia ir parapija, buvo 1529 metų lapkričio 4 dienos Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Senojo raštas, kuriuo Šeduvos bažnyčiai buvo užrašytos nenaudojamos žemės.

2. Manoma, kad pirmoji medinė bažnyčia Šeduvoje galėjo būti pastatyta 1512 m. Jai 1529 m. dovanoti 3 nenaudojami žemės sklypai. 1542 m. fundacija padidinta. Tais pačiais metais, pirmajai sudegus, pastatyta antroji bažnyčia. Žemaitijos seniūnas Jeronimas Valavičius 1614 m. Šeduvoje pradėjo statyti mūrinius maldos namus. 1647 m. buvo įsteigtas Šeduvos dekanatas, o 1649 m. bažnyčia konsekruota.

3. 1542 m. Šeduvoje buvo įsteigta papartinė mokykla, kuri veikė iki XIX a. II pusės, 1658–aisiais įkurta altarija. XVII–XIX a. Šeduvoje veikė jėzuitų misija.

4. XVII–XX a. renesansinė Šeduvos bažnyčia ne kartą buvo remontuota ir restauruota. Ją puošia net 8 kilnojamosios kultūros vertybės: sakykla, krikštykla, arnotas, monstrancija, varpas, altorius su dviem skulptūromis, paveikslai – „Ecce homo“, „Apreiškimas“, „Nukryžiuotasis“.

^

H. Jagminas

Nuotrauka iš autorės asmeninio archyvo

Apie iš Baisogalos kilusio žymaus Lietuvos baleto solisto Henriko Jagmino vaikystę, jo asmeninį gyvenimą nedaug ką teprisimena net jo artimieji, buvę bendradarbiai Lietuvos operos ir baleto teatre. Išlikusi tėra tik tėvų nuotrauka. Tačiau jo kūrybinis darbas labai ryškus, nepamiršamas.

Gimė H. Jagminas Baisogaloje 1912 m. lapkričio 28 d. Trylikametis berniukas atvyko į Kauną. Tais metais laikinojoje sostinėje kūrėsi baleto trupė. 1925 m. į Kauno valstybės teatrą iš Leningrado (Sankt Peterburgo) atvyko baletmeisteris P. Petrovas, kuris turėjo kurti šokius operos spektakliams. Jis savo iniciatyva

ieškojo baletui gabių jaunuolių. Su jais pastatė pirmąjį baletą Lietuvos scenoje – L. Delibo „Kopeliją“. Aktorius E. Sipavičius šio straipsnio autorei yra pasakojęs, kaip jį baletmeisteris, sutikęs gatvėje, pakvietė ateiti į baleto studiją. Greičiausiai ir puiki Henriko išvaizda patraukė P. Petrovo dėmesį. Šokėjo knygelėje rašoma, kad H. Jagminas 1925 m. buvo priimtas į baleto studiją ir gruodžio 4 d. dalyvavo pirmame L. Delibo baleto „Kopelija“ spektaklyje.

Gerai fiziniai H. Jagmino duomenys, darbštumas, meilė savo profesijai

Baisogalis baleto solistas

■ Aliodija RUZGAITĖ

>

netruko užkariauti žiūrovų simpatijų ir pripažinimo. Jam buvo patikimos pagrindinės solo partijos to meto operose ir baletuose. Lengvais skrydžiais išsiskyrė H.Jagmino Mėlynas Paukštis P.Čaikovskio balete „Miegančioji gražuolė“. Iš pagrindinių vaidmenų paminėčiau jo žaismingą lengvabūdį Frančą L.Delibo „Kopelijoje“; svajingą Poetą A.Glazunovo aranžuotoje F.Chopino „Šopenianoje“; grakštų Arlekiną R.Drigo „Arlekinoje“; ispaną Bazilį L.Minkaus „Don Kichote“. Solistas šoko su garsiausiomis to meto balerinomis M.Juozapaityte, G.Sabaliauskaite, T.Sventickaite.

H.Jagminą iš arčiau pažinau 1935 m. mokydamasi Valstybinio teatro baletu studijoje. Prisimenu, baletmeisterė A.Fiodorova pavasarį statė parodomąjį baletu studijos spektaklį. Antrąjį „Arlekinados“ veiksmą ji paskyrė baletu studijos mokinei T.Sventickaitei ir jos partneriui H.Jagminui. Menu, kaip ramiai aiškino Tamarai duetinio šokio taisykles ir kaip ši lengvai kilo į viršų, laikoma stiprių

>

Nuotrauka iš autorės asmeninio archyvo

H.Jagminas
su A.Ruzgaitė
J.Pakalnio
spektaklyje
„Sužadėtinė“,
1944 m.

Nuotrauka iš autorės asmeninio archyvo

„Don Kichotas“; I veiksmas, 1948 m., Vilnius. Kitri - A.Ruzgaitė, Bazilis - H.Jagminas

partnerio rankų. Henrikas neatsisakė dalyvauti ir kituose studijos vakaruose. Kitais metais B.Kelbauskas talentingai mokinei G.Sabalaiuskaitei pastatė valsą. Ji stebino žiūrovus skriedama iš salės gilumos į partnerio rankas. Kauno žiūrovus žavėjo ir H.Jagmino bei jo partnerių A.Šlepetytės, V.Radzevičiūtės efektingi šokiai operetėse.

Man irgi teko laimėti šokti su dėmesingu, jautriu partneriu Henriku. Jo stiprios Apolono rankos lengvai kilo mane, Venerą, Ch.Gounod operoje „Faustas“. Daug metų šokome ugningą ispanų šokį Dž.Verdzio „Traviatoje“. Atsižvelgdamas į Henriko jėgą, baletmeisteris M.Moisejevas sukūrė labai efektingą A.Glazunovo baleto „Raimonda“ ispanų šokio finalą. Ir aš stebėdavau, kaip jis sugebėdavo, sukdamasis ratu, mane kelti į viršų ir leisti žemyn. Visuomet žiūrovų prašymu finalą tekdavo pakartoti.

Ypač nelengvi solistui buvo karo metai.

Per spektaklius žiūrovai teatre sėdėdavo su paltais, baleto artistai užkulisiuose – su megztiniais, veltiniais, o scenoje – lengvais drabužiais. H.Jagminas buvo vienas iš nedaugelio solistų, dalyvavusių teatro brigadose, kurios koncertuodavo kariams ligoninėse. Prisimenu, kaip aš su Henriku eidavau iš palatos į palatą ir atlikdavau nedidelėm erdvėm pritaikytus šokius. Kartais tekdavo šokti ant atvirų sunkvežimių platformų. Po tokių sezonų prasidėjo kojos raumenų uždegimas. Nedarbo metai ypač buvo sunkūs savo profesiją mylinčiam menininkui.

Trisdešimt septynerius metus H.Jagminas dirbo teatre solistu. Vėliau jis kūrė raiškius aktorinius vaidmenis spektakliuose. Iš jų labiausiai įsimintini plėšikas Barmalėjus I.Morozovo balete „Daktaras Aiskauda“, kvailokas komiškas aristokratas Gamaša L.Minkaus „Don Kichote“.

Pasitraukęs iš teatro, H.Jagminas dažnai lankydavo jo spektaklius.

Nors ir daug teko bendrauti su Henriku, apie jo asmeninį gyvenimą ne ką tesužinojau. Buvau pažįstama su jo žmona, įžymia Kauno dantų gydytoja, nuolatine teatro spektaklių lankytoja. Rašydama šį straipsnį, paklausiau, kaip jiedu susipažino. H.Jagmino žmona prisiminė 1940-uosius metus Kaune. Ji su drauge norėjo patekti į tradicinį Kauno valstybinio teatro spektaklį „Traviata“. Tada netikėtai (nuojauta) jas pasivijo H.Jagminas ir įteikė būsimajai žmonai kontramarkę. Šeima sulaukė dviejų vaikų, kurie užaugę pasirinko muziką kelią: duktė Kristina tapo smuikininke, sūnus Rimvydas – pianistu.

H.Jagminas mirė 1996 m. gruodžio 7 d. Vilniuje. Palaidotas Antakalnio kapinėse.

Baisogala gali didžiuotis H.Jagminu, vienu iš pirmųjų Nacionalinio baleto solistų, visą gyvenimą atidavusių nelengvam šokio menui.

^

Nuotrauka iš autorės asmeninio archyvo

70-asis baleto jubiliejus. Nuotraukos apačioje (iš kairės) – A.Ruzgaitė, H.Banys, H.Jagminas, L.Aškelovičiūtė

Diktariškių dvaro ir Šemetų giminės kapaviečių istorija

■ Evaldas TAMULIONIS

Diktariškių dvaro sodyba yra už 4 km į pietryčius nuo Šiaulėnų, tarp kelių, vedančių į Šaukotą ir Mėnaičius. Ansamblis išsidėstęs prie Šušvės intako – Upytės. Svarbiausia jo kompozicijos ašis – privažiavimo kelias. Tai alėja, iš toli matoma kalvotame reljefe. Sodyba suplanuota savitai: ūkiniai pastatai stovi atokiau nuo rūmų, atskirti slėnyje plytinčio tvenkinio. Tarp parko medžių išryškėja didingi klasicizmo stiliaus rūmai.

Diktariškiai 17 a. pradžioje minimi kaip besiribojantys su Šemetų valdomo Šiaulėnų dvaro žemėmis. Jau tuo metu Diktariškiuose būta tvenkinių.

Diktariškiai, kaip Šiaulėnų dvaro palivarkas, minimi 1674 m. Tuo metu savininkas buvo Kauno maršalka Aleksandras Šemeta, Lukošiaus Šemetos sūnus.¹ Tais metais Raseinių žemės teismo knygoje pateikiamas palivarko aprašymas, iš kurio matyti, kad Diktariškiuose buvo gyvenamasis pastatas (gana prastos būklės, reikalingas remonto), du svirnai, kepykla, prie tvenkinio – nauja alaus darykla ir tvartas. Visi pastatai greičiausiai buvo mediniai.

>

Diktariškių dvaro rūmai apie 1925 m. Priekyje – čia buvusios pradinės mokyklos mokiniai su mokytojais. Nuotrauka daryta tikriausiai Balio Buračo, Diktariškiuose dirbusio mokytoju 1923 m.

Aprašyme minima, kad jie dengti šiaudais arba malksnomis.

Apie Diktariškius 18 a. faktiškai jokių duomenų nėra. Visiškai tikėtina, kad daugelis pastatų per tą laiką galėjo būti perstatyti, nes jau 1674 m. buvo seni.

Po vyskupo Jono Šemetos (1704 – 1762) mirties jam priklausęs Šiaulėnų dvaras su 4 palivarkais, tarp kurių buvo ir Diktariškiai, 1769 m. atiteko jo brolio Antano Kristupo Šemetos ir Mariancelės Kamarauskytės-Šemetienės vaikams: Jonui, Pranciškui ir Ignacui.² Brolių Šemetų turto dalybų sutarties akte rašoma: „Man, Pranciškui, turi priklausyti: Diktariškių dvaras su kaimais – Pamiškaliai, Notiniškiai, Paltynai, Abrieskai, Žąsaičiai, Šudaičiai, Kunigiškiai, Pasodniai su karčemomis ir malūnais, taip pat Lenartuvos palivarkas su kaimais – Stalmokai, Daukšiai, Ardaičiai, Piktoniai, Buraniškiai su karčemomis ir malūnais bei trečiajį dalimi pajamų.

Po šių dalybų išpareigojame nedaryti vienas kitam kliūčių, valdant šiuos dvarus, be to, privalome iš jų mokėti priklausančius mokesčius bei skolas ir procentus, o galutinai tarp mūsų šios valdos bus padalintos sulaukus trečiajam broliui Ignacui pilnametystės.“

Vėliau, 1776 m., buvo surašytas pasidalijimo aktas.³ Diktariškiai atiteko Pranciškui Šemetai, Medinių Šiaulėnų dvaras – Jonui Šemetai, Mūriniai Šiaulėnai – Ignacui Šemetai. Nuo tada Diktariškiai ima egzistuoti kaip atskiras dvaras. Jam, 1775 m. duomenimis, priklausė 63 kiemai.

Pranciškus Šemeta buvo vedęs Kunegundą Pšyjalgovskytę. 19 a. pradžioje dvarą valdyti jis atidavė savo sūnui Tadeušui Šemetai (1774 – 1835). Jis 1812 m. nupirko iš Medinių Šiaulėnų dvaro savininko Jono Šemetos dalį kaimų, priklausiusių šiam dvarui, o 1813 m. iš Goštauto – Gaurės dvarą.⁴ Taip T.Šemeta tapo šio dvaro savininku, o Diktariškiai – stambiu, daug žemės turinčiu dvaru. Vėliau, 1820 m., T.Šemeta buvo paskirtas Šiaulių pavieto bajorų maršalka.⁵

Diktariškių dvaro savininko Tadeušo Šemetos vyriausiojo sūnaus, įžymaus 1831 m. sukilimo veikėjo Pranciškaus Šemetos (1802–1882) portretas

Kuris iš minėtų Šemetų pastatė naujus mūrinius dvaro rūmus, nėra visiškai aišku. Tačiau Diktariškiams tapus savarankišku dvaru rūmai turėjo būti pradėti statyti ir tapti šios Šemetų šakos rezidencija. Tuo metu, kai T.Šemeta paveldėjo dvarą, kaip rezidenciją, rūmai turėjo būti pastatyti ar bent jau baigiami statyti. Nėra aišku, ar tai buvo senesnio pastato rekonstrukcija, ar pastatyti visiškai nauji rūmai. Aišku, kad T.Šemeta labai rūpinosi Diktariškiais: sutvarkė parką, pastatė naujų ūkinių pastatų.

T.Šemeta rūmus pavertė kultūros židiniu. Čia 1811 m. grojo dvaro orkestras, vadovaujamas Juozapo Vaitkevičiaus, o 1822 m., manoma,

veikė muzikos mokykla.⁶

Daugiausia duomenų apie dvarą suteikia 1835 m. sudarytas inventorių. Tada visi pastatai dvare buvo geros būklės, dauguma jų mediniai. Nebenaudojama ir apleista buvo tik dvaro plytinė, stovėjusi šiek tiek toliau. Dvaro rūmai – vieno aukšto, mūrinis, dengtas malksnomis, dažytu stogu pastatas. Prie įėjimo – 6 mūrinės kolonos ir piliastrai per du aukštus. Už jų įrengtas antras aukštas. Tada rūmuose būta 22 kambarių ir salių. Viduje stovėjo 15 baltų koklių krosnių ir židiniai, buvo du kaminaai. Dalyje patalpų grindys buvo parketinės, o lubos tinkuotos. Abiejose

>

E. Tamulionio nuotrauka

Šiaulėnų dvaro savininko, Rietavo tijąnaičio Jono Šemetos (1789-1871) lėšomis 1869 m. pastatyta Šiaulėnų bažnyčia. Matyti durys į laidojimo kriptą. Šventorius priešais kriptą - senosios medinės bažnyčios stovėjimo vieta

Šiaulėnų dvaro savininko,
titulinio Lorymeno vyskupo
Jono Šemetos (1704-1762)
kėdė Šiaulėnų bažnyčioje

pastato pusėse pristatyti mediniai fligeliai su priemenėmis. Inventoriuje taip pat minimas turtingas sodas su šiltadaržiu, ananasų ir kitų vaismedžių oranžerija bei daržovių inspektu. Priešais rūmus plytėjo veja, centre apaugusi krūmynais.⁷

Dvaras buvo aprašytas kaip T.Šemetos sūnaus, įžymaus 1831 m. sukilimo dalyvio Pranciškaus Šemetos (1802 – 1882) nuosavybė. Diktariškiai turėjo būti konfiskuoti baudžiant tėvą T.Šemetą už sūnaus dalyvavimą sukilime,⁸ tačiau vėliau nutarimas pakeistas mokesčiais į

valstybės išdą, o 1840 m. ir tas mokesčių mokėjimas buvo sustabdytas.⁹ Diktariškiai toliau liko Šemetų nuosavybė.

Pranciškus Šemeta buvo vyriausias T.Šemetos ir Anelės Koščicaitės-Šemetienės (1776 – 1829) sūnus (iš 6 sūnų). Jį krikštijant krikšto tėvais buvo paskirta 10 baudžiauninkų porų.¹⁰ Kiti sūnūs, Juozapas (1804 – 1874) ir Antanas (1806 – 1850), mokėsi Kražių kolegijoje,

E. Tamulionio nuotrauka

>

1. Diktariškių dvaro savininko, Šiaulių pavieto maršalkos Juozapo Šemetos (1804-1874) lėšomis 1850 m. pastatyta koplyčia-mauzoliejus Šiaulėnų kapinėse
2. Diktariškių dvaro savininkui, Šiaulių pavieto maršalkai Tadeušiui Šemetai (1774-1835) ir jo žmonai Anei Koščicaitei-Šemetienei (1776-1829) skirta balto marmuro paminklinė lenta Šiaulėnų kapinių koplyčioje

Mūrinių Šiaulėnų (Mūrų) dvaro savininkui Aleksandriui Landsbergiui (1840-1908) skirta paminklinė lenta Šiaulėnų kapinių koplyčioje

vėliau – Vilniaus universitete.¹¹

Po T.Šemetos mirties dvarą valdė jo sūnus Juozapas Šemeta, Šiaulių pavieto bajorų maršalka (1858 – 1864). Jam valdant, 1861 m. duomenimis, dvarui priklausė 1025 vyrų ir moterų, ir 6482 dešimtinės žemės.¹² J.Šemeta toliau pavyzdinčiai tvarkė dvaro ūkį, išplėtė parką. Jis Šiaulėnų kapinėse 1850 m. pastatė garsiąją Šemetų koplyčią-mauzoliejų.

Tikriausiai dar Pranciškus Šemeta Šiaulėnų kapinėse 1800 m. pastatė medinę aštuonkampę koplyčią su rūsiu. Joje buvo pradėti laidoti Diktariškių Šemetos. Praėjus daugiau kaip keturiems dešimtmečiams šalia jos buvo pradėta statyti naujoji mūrinė koplyčia.

Pastačius pastarąją, kai kurie palaikai (tarp jų Tadeušo Šemetos, vyskupo Jono Šemetos) buvo perkelti iš Šiaulėnų bažnyčios rūsių, kiti – iš senosios koplyčios į naujosios rūšį-kolumbariumą. Vėliau, iki XIX a. pabaigos, rūsyje buvo palaidoti tik keli Šemetų giminės atstovai, o paskutiniai – Sklioriškių, Mūrų dvarų savininkai broliai Vaclovas (1845 – 1894) ir Aleksandras (1840 – 1908) Landsbergiai.

Svarbu pažymėti tai, kad Landsbergių giminė viduramžiais kilo iš Landsbergo pilies Vestfalijoje. Vėliau keli šios giminės nariai atsikėlė į Kuršą, po to į Lietuvą. Minėti broliai Stanislovas, Aleksandras ir Vaclovas Landsbergiai buvo Vengriškių dvaro prie Kriukų valdytojo Tamošiaus ir Marcianelės Kerbedytės sūnūs, Juozapo ir Kotrynos Bialkovskytės anūakai. Dabartinis žymus Lietuvos politikas Vytautas Landsbergis yra Vytauto ir Onos Jablonskytės sūnus, Gabrieliaus ir Česlavos Lukaševičiūtės anūkas, Vincento ir Rozalijos Jasienskytės proanūkis, Kazimiero ir Bogumilos Podrezaitės proproanūkis. Kazimieras buvo Kopanščyznos dvaro prie Linkuvos savininkas ir minėto Juozapo Landsbergo brolis.

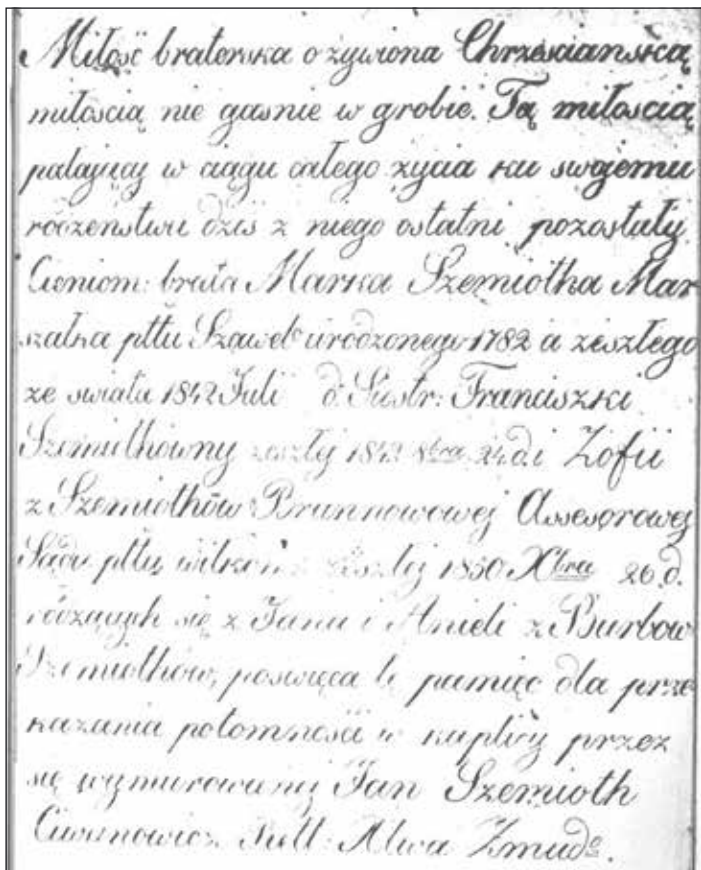
Abiejose rūšio-kolumbariumo pusėse – po 12 nišų karstams. 10 nišų

>

E. Tamulionio nuotrauka

Šiaulėnų dvaro savininkams Stanislovui Landsbergiui (1836-1899) ir Jonui Šemetai (1789-1871) skirtos paminklinės lentos Šiaulėnų bažnyčios kriptoje

Atminimo lenta Šiaulėnų bažnyčios kriptoje, skirta bažnyčios fundatoriaus Jono Šemetos broliui, Šiaulių pavieto maršalkai Morkui (1782-1842), seserims Pranciškai (+1842), Zofijai Brunovienei (+1850), Ukmergės pavieto teismo asesorienei, gimusiems iš Jono ir Anelės Burbaitės Šemetų (į dabartinę vietą lenta apie 1870 m. atkelta iš senosios medinės bažnyčios Švč. Mergelės Marijos Rožančinės mūrinės koplyčios, kurią apie 1845 m. pastatė Jonas Šemeta)

palaidoti žinomi žmonės, 9 – nežinomi, 5 – tuščios. Tokie rūšiai-kolumbariumai yra gana reti Lietuvoje.

Rūsyje išlikusios 6 varinės lentelės, skirtos Tadeušiui Šemetai, jo žmonai Anei Koščicaitei-Šemetienei bei jų vaikams – Antanui (1806–1850), Henrikui (1809–1833), Onai Gadonienei (1811–1840) ir vyskupui Jonui Šemetai. Koplyčios viduje yra 6 balto marmuro paminklinės lentos. Jos skirtos broliams Landsbergiams, minėtam Antanui Šemetai, koplyčios fundatoriaus Juozapo Šemetos pirmajai žmonai Stanislavai Ščitaitei-Šemetienei (1825 – 1850) ir jos mažamečiui sūnui Antanui (1850 – 1853).

Ypač didelė, aukšta ir puošni (su ornamentuotu postamentu, iškaltais Šemetų ir Koščicų herbais, kryžiais, kaukole) yra Tadeušiui ir Anei Šemetoms skirta balto marmuro paminklinė lenta.

Koplyčios pagrindinio fasado viduryje yra aukštos medinės dvivėrės durys, papuoštos medžio drožiniais, vaizduojančiais kryžius, žvaigždes, apverstus fakelus. Virš durų – Šemetų herbas.

Ilgą laiką koplyčia buvo neremontuojama, todėl 1900 m. Kauno gubernatorius leido ją suremontuoti fundatoriaus antrosios žmonos Marijos Ščitaitės-Šemetienės (pirmosios žmonos sesers, gimusios 1826 m.) lėšomis: perdengti ir nudažyti skardinį stogą, pataisyti karnizus, langus, duris, įrengti laiptukus.

Juozapo Šemetos seserys buvo ištekėjusios už kilmingų ir garsių asmenų: Barbora – už žymiojo Beržėnų dvaro savininko Ipolito Gorskio (jų dukra Stanislava – už grafo Adolfo Čapskio), Ona – už Mykolo Gadono (1807–1855), Telšių pavieto maršalkos, Telšių pavieto aprašymo autoriaus.

Juozapas Šemeta apkaltintas dalyvavimu 1863 m. sukilime ir ištremtas į Ufą. Diktariškiai buvo konfiskuoti. Po kurio laiko teismo sprendimu baismė sušvelninta ir J. Šemetai leista apsigyventi Rygoje, tačiau dvaras nebuvo grąžintas. Juozapas mirė Rygoje 1874 m.

1865 m. Diktariškių dvaro savininku

>

tapo Bauskės pirklys Neirandas. Jis 19 a. antroje pusėje buvo įsigijęs dar ir Mažaičių, Gražionių dvarus su palivarkais, esančius už Radviliškio. Neirandas Diktariškius valdė neilgai ir, matyt, didelių pakeitimų dvare nedarė.¹³ Dvarui tada priklausė 400 ha žemės.

Vėliau dvaras atiteko vokiečių kilmės baronui Friedrichui von Oelsenui. Šiame dvare laisvieji žmonės 1870 m. liovėsi mokėti nuomą. Priežastis buvo ta, kad taikos tarpininkas 1865 m. nustatė nuomą, didesnę už tą, kurią jie mokėjo pagal 1859-ųjų sutartį.

Diktariškių dvaras 1895 m. užstatomas Valstybiniame bajorų žemės banke. Vadinasi, tuometis savininkas carinės Rusijos armijos generolas Ivanas Gerardas dvarą įsigijo dar anksčiau. Su visais palivarkais (Jasnogurka, Norkiškėmis, Lenartuva, Viržichovu, Pasodniais ir Mumšiliu) dvaras buvo įkainotas 96 400 rublių.¹⁴ Ta proga sudarytas dvaro žemių planas.

Vėliau, 1907 – 1909 m., dalis Diktariškių žemių buvo išdalinta sklypais ir perduota valstiečiams.¹⁵

Dvarą 1909 m. valdo jau nauji savininkai – Serafima ir Mstislavas Isajevai. Dvaro sodyba tuo metu užėmė 1,62 dešimtinės žemės.¹⁶

Prie dvaro sodybos pastatų priskaičiuoti ir malūnas bei malūnininko namas su ūkiniais trobesiais. Tais pačiais metais visi pastatai buvo apdrausti, sudarytas jų sąrašas. Paminėti šie pastatai: dvaro rūmai, sodininko, valdytojo ir nuomininko namai, svirnas, arklidė, 4 kumetynai, 2 ledainės, pirtis, kalvė, 2 tvartai, 2 daržinės, tvartelis, sandėlis.

M. Isajevas buvo Peterburgo profesorius. Jis dažnai apsilankydavo dvare, vasarą čia praleisdavo atostogas, todėl jis dvarą išnuomojo stambiais ūkininkams Čizams. Jų buvo 3 broliai. Pranciškus (1869 – 1939) gyveno dvaro oficinios pastatė, Ipolitas – Pasodnių vienkiemyje, Juozapas – Norkiškiuose.

Dalis dvaro žemių buvo išparduota sklypais iki pat Pirmojo pasaulinio karo. O M. Isajevas sau pasiliko tik 15 ha dirbamos žemės, tiek pat pievų, sodą ir Mumšilio mišką.

Dvaras 1914 m. galutinai tapo banko

nuosavybe, o po Pirmojo pasaulinio karo atiteko valstybei. Palivarkai turėjo būti išparceliuoti (1928 m. to dar nebuvo padaryta). Vėliau, 1933 m., dalis dvaro, faktiškai sodybinė teritorija (1,06 ha), perduota Švietimo ministerijai.¹⁷

Dar 1908 m. dvaro oficinios pastatė buvo įsteigta pradžios mokykla. O 1916 m. mokykla atidaroma pačiuose dvaro rūmuose. Mokyklos vedėjas tada buvo Vacys Poškus, dirbo jauna mokytoja Plungytė. Iš pradžių buvo viena klasė, tik 1917 m. atidaroma antra. Jas mokė V. Poškus ir Plungytė. Vėliau klasės vis augo, didėjo mokinių skaičius. Su pertraukomis dvaro rūmuose mokykla veikė iki 1992 m.

Diktariškių dvaro rūmai – tai būdingas vėlyvojo klasicizmo kūriny, priklausęs Lietuvoje labiausiai paplitusiam vienaaukščių su mezoniniais pastatų tipui. Jis pasižymi geromis proporcijomis bei profesionaliai panaudotu orderio dekoru.

Rūmai mūriniai, tinkuoti. Erdvios pirmojo aukšto patalpos sudaro dvi anfiladines eiles. Pagrindinės durys veda į vestibulį. Antrame mezonino aukšte buvo miegamieji. Pietrytiniame pastato gale trijų patalpų rūšiai dengti cilindriniais skliautais. Pagrindinės patalpos buvo išklotos ąžuolo parketu, o mažesnės – eglės.

Rūmų fasadai griežtai simetriški, klasicistinių formų. Pagrindiniame, į pietvakarius atgręžtame fasade dominuoja centrinis platus dorėninis portikas. Šešios jo kolonos su entaziu, vidurinis tarpkolonis priešais įėjimą kiek praplėstas. Mezonino viršų iš visų pusių juosia puošnus antablementas. Jo frizas papuoštas triglifais ir kabančiais lašais, karnizas – stambiais modiljonais. Šiaurės rytų fasadas beveik analogiškų formų, tik dviaukštę dalį skaido ne kolonos, o tuo pačiu žingsniu išdėstyti piliastrai. Rūmų langai klasicinių proporcijų, išdėstyti simetriškai, papuošti tiesiais sandrikais, apvadais ir lašais. Vienaaukščius fligelius vainikuoja stambus, sudėtingas profiliuotas karnizas.

Pastatas priklausė mokymo įstaigai. Čia buvo devynmetė mokykla. 1966 – 1967 m. Paminklų konservavimo

instituto architektas M. Rupeika atliko natūrinius rūmų tyrimus, sudarė projekcinę užduotį rekonstrukcijai. 1969 m. užbaigta mokyklos rekonstrukcija, praplėstas antrasis aukštas, įrengtos naujos pastogės patalpos, apšviečiamos per stoglangius. Šie perdirbimai iš esmės architektūros paminklo vaizdo nepakeitė, tačiau buvo sunaikinta nemaža interjero puošybos elementų. Pastatas buvo neblogai prižiūrimas ir saugomas.

Išliko ir kai kurie buvusio sodybos ansamblio trobesiai: tvartas ir kiti statiniai yra dailiai sumūryti iš lauko riedulių, netinkuoti, su pusiau apskritais langeliais. Nors jie ir nėra architektūros paminklai, bet saugotini kaip įdomūs XIX a. pastatai, turintys liaudies architektūros bruožų.¹⁸

Literatūra

1. LVIA, SA 14674.
2. LVIA, SA 14770.
3. LVIA, SA 14565.
4. Lietuvių enciklopedija. JAV, 1963. T. 29. P. 404.
5. Ten pat.
6. V. Levandauskas. Rūpestingi architektūros paminklų šeimnininkai // Statyba ir architektūra. 1987. Nr. 2. P. 22.
7. LVIA. F. 525. Ap. 1. B. 133.
8. Ten pat.
9. Słownik geograficzny. 1881. T. 2. Warszawa.
10. Lietuvių enciklopedija. JAV, 1963. T. 29. P. 404.
11. V. Biržiška. Aleksandrynas. V., 1990. T. 3. P. 73.
12. A. Troinickis. Krepostnoje naselenije Rosii po 10 narodnoj perepisi. 1861 m. Izd. Stat. Otdela.
13. A. Boniecki. Herbarz Polski. LVIA. F. 1248. Ap. 2. B. 2002, 2004.
14. LVIA. F. 542. Ap. 1. B. 217.
15. LVIA. F. 542. Ap. 1. B. 300.
16. LVIA. F. 542. Ap. 1. B. 849.
17. LVIA. F. 1248. Ap. 20. B. 2501.
18. V. Levandauskas. Rūpestingi architektūros paminklų šeimnininkai // Statyba ir architektūra. 1987. Nr. 2. P. 22 – 23.

Juozas Zauka

Kultūros darbuotojas ir knygnešys Juozas Zauka

Norėčiau, kad mūsų jaunoji karta imtų iš jo (Juozo Zaukos) gyvatos ir su visu atsidėjimu tarnautų savo tautai, jos šviesai, jos gerovei, jos laimei. Kokią nežymią vietą bendruomenėje kas beužimtų, daug gali šalies kultūrinimui atsiekti, jeigu jo širdyje dega artimo meilė ir žmoniškumas.

Jonas Šliūpas

■ Kazys MISIUS

Apie Juozą Zauką plačiau yra rašęs Jonas Šliūpas, Vytautas Maknys¹. Jo pavardė nurodoma beveik visuose darbuose apie Peterburgo lietuvių iki 1906 m., minima įvairiuose enciklopediniuose leidiniuose, regioninio pobūdžio rašiniuose, todėl nedaug ką nauja begalima pasakyti. Tuo labiau kad Nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos rankraštyne saugomas Juozo ir Alfonso Zaukų fondas tebėra nesutvarkytas

ir skaitytojams neprieinamas.

Vaikystės ir jaunystės metai

1862 m. vasario 23 d. (kovo 7 d.) Baisogalos miestelyje Vinco ir Rozalijos Zaukų šeimoje gimė sūnus Juozas. Be jo, šeimoje dar užaugo sesuo Viktorė ir vėliau gimęs broliukas Jonukas. Zaukos nekilnojamojo turto neturėjo ir gyveno gana skurdžiai. Jau šešerių metų Juozukas ganė kiaules ir kitus gyvulius, o žiemomis nelegalioje mokyklėlėje mokėsi skaityti. Tuo metu lietuvių spauda nerusiškoms raidėms jau buvo uždrausta,

o daraktorinės mokyklos persekiojamos. Pačios daraktorės irgi nedaug ką tegalėjo išmokyti. Jos senu papročiu rengdavo vaikučius pirmajai Komunijai, be poterių, katekizmo, dar pamokydavo iš elementorių ir maldaknygių skaityti. Taip būdavo daugelyje Lietuvos miestelių, turbūt ir Baisogaloje.

Dvi žiemos Juozukas mokėsi ir valdinėje Baisogalos mokykloje. Nors ši mokykla buvo vadinama parapine, tačiau kaip ir kitos turėjo aiškius rusinimo tikslus. Kauno ir Vilniaus gubernijose nuo 1863

>

m. katalikų tikybos asmenys negalėjo dirbti mokytojais. Iš pradžių rusiškose mokyklose dažniausiai mokytojaudavo tikri stačiatikybės misionieriai, asmenys, baigę stačiatikių dvasines seminarias. Pavyzdžiui, nuo 1874 m. Baisogaloje kelerius metus mokytoju dirbo Aleksandras Lukaševičius, baigęs Lietuvos stačiatikių dvasinę seminariją.²

Toje valdinėje mokykloje Juozukas pramoko rusiškai skaityti ir rašyti, todėl pačiam tapo lengviau išmokti rašyti gimtąja kalba. Nuo trylikos metų jis tarnavo pas ūkininkus, dirbo įvairius darbus, kentė vargą ir skurdą. Turėjo malonų balsą ir mėgo dainuoti ne tik liaudies, bet ir savo sukurtas daineles. Pas Baisogalos vargonininką prasilavino giedoti, išmoko pažinti natas.

Tarnaudamas pas ūkininkus, Juozas buvo darbštus ir pareiagingas. 1878 m. Baisogalos klebonu paskirtas teologijos kandidatas Adolfas Daugėla netrukus pastebėjo J.Zauką ir pakvietė tarnauti klebonijoje. Ten vaikiniui buvo patikėti ūkio reikalai. Tuo metu daugelyje klebonijų vyravo lenkų kultūra, be to, dalis miestelėnų irgi kalbėjo lenkiškai. Tos kalbos turėjo išmokti ir J.Zauka.

Vasaros atostogų į Baisogalą iš Peterburgo atvažiuodavo klebono brolis prelatas Apolinaras Daugėla. Sužinojęs, kad J.Zauka yra darbštus ir sumanus, 1880 m. jaunuolį pakvietė dirbti savo tarnu į Peterburgą. Kaip žinia, tame mieste veikė katalikų kunigų seminarija ir dvasinė akademija. Peterburgo katalikai priklausė Mogiliovo arkivyskupijai,

tačiau jos kurija buvo Rusijos sostinėje.

1882 m. J.Zauka buvo šaukiamas į kariuomenę, tačiau liko nepaimtas ir vėl grįžo į Peterburgą. Tada kunigas A.Daugėla jaunuolį rekomendavo arkivyskupijos sekretoriui prelatui Barancevičiui. Šis priėmė J.Zauką dirbti savo tarnu. Peterburgo katalikų kurijoje irgi vyravo lenkų kalba bei kultūra. Jaunuolis skaitydavo dvasininkų prenumeruojamą lenkišką spaudą: „Biesiada literacka“, „Kraj“ ir kt. Toje spaudoje pasitaikydavo rašinių ir apie Lietuvą, jos vietas, net Baisogalą.³

Nors Peterburge gyveno, mokėsi ar dirbo nemažai lietuvių, tačiau ilgą laiką katalikų bažnyčiose pamokslai būdavo skaitomi lenkiškai. „Aušros“ pasirodymo metais Peterburgo dvasinėje akademijoje studijavo ir tautiškai susipratusių lietuvių. Vienas jų, Kazimieras Prapuolenis, 1885 m. baigęs dvasinę akademiją teologijos kandidato laipsniu, buvo paskirtas kurijos sekretoriaus padėjėju ir arkivyskupo Gintauto kapelionu.

Nežinia, kaip būtų susiklostęs vėlesnis J.Zaukos likimas gyvenant toli nuo tėvynės, nelietuviškoje aplinkoje, jeigu ne minėtas kunigas K.Prapuolenis. Remdamasis pastarojo pateiktais duomenimis, J.Šliūpas rašo:

„Gavęs atitinkamus paskyrimo raštus, nuėjau prisistatyti per kanceliarijos sekretorių prelatą Barancevičių arkivyskupui, jau pagyvenusiam žmogui (60 metų amžiaus).

Man išeinant nuo sekretoriaus, prieškambarėje paduoda man apsiaustą jaunas vaikinys, prelato tarnas.

- Kuo vardu?—lenkiškai paklausiau jaunuolio.

- Juozas.

- O pavardė?

- Zauko, - atsakė lenkiškai.

- Iš kur?

- Iš Baisogalos.

- O lietuviškai ar moki?—prabilau lietuviškai.

- Kiedy u nas tak nie gadaja (juk pas mus taip nekalba), - atsakė lenkiškai.

- Mulkis tu, ir tiek, brolaus. Kauno

Nuotrauka iš asmeninio Zaukų šeimos archyvo

Obeliai 1990 m. Prie J.Zaukos namo. Šiame name 1914 m. gimė Alfonsas Zauka. Nuotraukoje - Veronika Zaukienė ir Rimantas Zauka

>

gubernijos lietuvis, o tesidžiaugi lietuviškai nemokas. Ar tai gražu?!

- Skaityti, rašyti ar moki? – paklausiau.

- Moku.

- O maldaknygę ar turi?

- Turiu.

- Žinoma, lenkišką.

- Lenkišką, - atsakė.

- Na tai sudie, bro! – pasakiau lietuviškai.

Buvo tai 1885 m. gruodžio mėn. pagal senovės stilių.

Kitą dieną, eidamas tarnystėn, pasiėmiau lietuvišką maldaknygę „Taip turite melstis“, išleistą Tilžėje gotų raidėmis. Mat prieš važiuojant iš Vilkaviškio į Petrapilį, man netyčia pasisekė gauti keletą tos knygos egzempliorių.

Vaikiną sutikęs kanceliarijoje, „Te tau, Juozai, - sakau, - lietuvišką maldaknygę vietoj lenkiškos. Išsimokink vokišką abėcėlę ir eis gerai...“

Vaikinas paėmė, padėkojo ir, kaip po keleto metų patsai man yra pasakęs, buvo tai jo pirminė lietuviška pamoka ir pažadinimas susiprasti lietuviu tebesant...⁴

Pats J.Zauka pripažino, kad kunigas K.Prapuolenis „buvo mano globėjas ir geradaris, pastiprinęs mane tautiškame darbe“⁵

Po 1885 m. tapo laisva Peterburgo katedros zakristijono vieta. Prelatas A.Daugėla eiti tas pareigas pasiūlė J.Zauką, ir šis buvo priimtas.

Peterburge gyvenančius lietuvius bandyta organizuoti dar XIX a. septintajame dešimtmetyje. 1880 m. tai bandė daryti bibliotekos tarnautojas Silvestras Baltramaitis. Pradžią buvo sunki. Žinoma, kad jau 1883 – 1884 m. prie Peterburgo latvių labdaringosios draugijos glaudėsi ir lietuviai. Jų patalpose vykdavo ir lietuvių pasilinksminimo vakarai, kur kalbėta lietuviškai, šokti tautiniai šokiai. Įvairiomis progomis lietuvių vakarėliai taip pat būdavo rengiami privačiuose butuose⁶.

Draudžiamos lietuvių spaudos platintojas

Dirbdamas Peterburgo katedros zakristijonu, J.Zauka turėjo daugiau

laiko ne tik savišvietai, bet ir platesnes galimybes bendrauti su lietuviais kunigais, klierikais, dvasinės akademijos studentais ir kitais tautiškai susipratusiai tėvynainiais. Žmonės teiraudavosi, kaip gauti lietuviškų knygų. Apie 1900 m. per atostogas atvykęs į gimtąją Baisogalą, J.Zauka susipažino su aktyviu lietuvių literatūros rengėju bei platintoju vikaru Antanu Vytartu. Šis kunigas vėliau įvairiais būdais, dažniausiai per Peterburgan vykstančius studentus bei kitus asmenis įduodavo nuvežti J.Zaukai lietuviškų leidinių.

Paprašyti laiškais, lietuviškos spaudos J.Zaukai atveždavo ir kiti žmonės. Neaišku, kaip apie J.Zauką sužinojo į Ameriką iš Vilniaus vyskupijos pasitraukęs kunigas Aleksandras Burba. Jis iš Plimuto Peterburgo zakristijonui dažnai rašydavo laiškus, siųsdavo „Vienybę lietuvininkų“, savo poezijos, iškarpos iš laikraščių ir kt.

1892 m. Jonas Mačiulis-Maironis baigė Peterburgo dvasinę akademiją, o 1894 – 1909 m. joje profesoriavo. Kai 1895 m. Tilžėje buvo išspausdinti Maironio „Pavasario balsai“, autorius pats knygų negalėjo gauti, todėl šiuo reikalu kreipėsi į J.Zauką. Praėjus porai savaitių, pastarasis nunešė poetui visą ryšulį minėtų knygų. Jų užteko ir kitiems inteligentams.

Įsitraukęs į lietuvių spaudos platinimo darbą, katedros zakristijonas surado kelią ir į lietuviškų laikraščių redakcijas. Jo pirmas rašinys, skirtas Baisogalai, paskelbtas 1895 m. Aprašyta parapija, jos kalbos būklė, Baisogalos dvaras, geležinkelis, miestelis, senas mūrinis kopyltstulpis ir kt.⁷

1896 m. J.Zauka vyko į Jeruzalę. Jis iš Odesos keleiviniu laivu plaukė į Beirutą, iš ten nuvyko į Jeruzalę. Betliejų ir kitas krikščionims brangias vietas.

Peterburgo katedros zakristijonui lietuvišką spaudą siuntė ir kunigai Felicijonas Lelis, Juozas Tumas-Vaižgantas. Buvo susitarta, kad spaudos siuntas Vaižgantas maskuos nurodydamas, neva siunčia įvairius vaisius, džiuvesius.

Siųsti lietuvišką spaudą paštu buvo rizikinga. Kilus menkiausiai įtarimui, siuntos būdavo tikrinamos. Tikrindavo ir laiškus. Todėl užsakydami spaudą dvasininkai susirašinėdavo lenkiškai, nurodydavo, kiek „vaisių“ reikia atsiųsti.

Šventinėmis dienomis Peterburgo kunigų seminarijos klierikai organizuotai ateidavo į katedrą. Kol jie užsivilkdavo kamžas, zakristijonas su vienu kitu pasišnibždėdavo. Susipratę lietuviai žodžiu arba rašteliu paprašydavo lietuviškų knygų ar periodinės spaudos. Paduodamas kamžas, zakristijonas lietuviams įbrukdavo ir spaudos, kurią klierikai paslėpdavo užantyje.

1896 m. į Peterburgo kunigų seminariją įstojo būsima kalbininkas Kazimieras Būga, tačiau ten jis mokėsi tikrai vienus metus. Apie savo pažintį su K.Būga J.Zauka rašė:

„Vieną kartą menkutis, vaikiškas klierikėlis spaudžia man ranką sakydamas „vadinuos Būga ir noriu su tamsta būti pažįstamas“. Aš, žinoma, iš savo pusės pritariau. Antrą šventadienį Būga sveikindamas spaudžia man rankon laišką. Žinoma, tas atliekama su didžiausia slapta. Laiške Būga prašo jam būtinai gauti keletą lietuviškų knygų, mokslinio turinio.

Sekančiame šventadieny priruošiau mažutį pundelį knygų, taip kad galima būtų sutalpinti kišenėse. Aš būryje klierikų būk tai paduodu kamžą, o kamžoje knygos. Jis, vilkdamas kamžą, sukamšo knygas užantin, kišenėse. Ir taip tęsėsi visą laikotarpį iki velionis buvo seminarijoje...“⁸

Pradėjęs dirbti Peterburgo observatorijoje, K.Būga kartu su Paškaniu redagavo hektografuotą laikraštėlį „Žiburys“. Ši literatūros, mokslo ir politikos laikraštį sumanė leisti Peterburge veikusi slapta Lietuvių skaitymo draugija. 1900 m. išėjo du, 1901 m. – vienas numeris. Draugijai iširus, leidyba nutrūko. Pačio J.Zaukos teigimu, jis irgi buvo to laikraščio korespondentas. Hektografas ir laikraščio numeriai buvo slepiami katedros bokšte. Ten J.Zauka slėpė ir kitas lietuviškas knygas bei laikraščius. Spaudą iškaišiodavo įvairiose sienų ertmėse. Keldamasis iš Peterburgo, J.Zauka dalies paslėptų spaudinių neberado. Liko trūnyti nemažai Simono Daukanto knygų, kitų leidinių⁹. 1899 m. J.Zauka lankėsi Suomijoje ir kelionės įspūdžius aprašė spaudoje¹⁰.

>

Į Suomiją jis vyko ne pramogauti. Buvo sumanęs per ten gyvenančius tautiečius organizuoti lietuvių spaudos gabenimą į Peterburgą. Tada aplankė Imatrą, Tampere, Helsinkį. Bandė organizuoti Suomijoje gyvenančius lietuvius, kurių daugiausia buvo sostinėje. J.Zaukai nemažai padėjo Suomijos lietuvis Zenonas Malinauskas. Vyborge dirbo jo pažįstamas kunigas Petkevičius. Nors save laikė lenku, tačiau neatsisakė padėti gabenti lietuvių spaudą. Šis kunigas jautė dėkingumą katedros zakristijonui už anksčiau padarytą paslaugą.

Nuo šiol J.Zauka nurodydavo lietuviškus leidinius iš Mažosios Lietuvos siųsti per Stokholmą į Vyborgą. Iš čia siuntas lagaminais kunigas Petkevičius gabendavo į Peterburgą. Vėliau pareigūnai lagaminus ir didesnius krovinius pradėjo tikrinti. Tada kunigas spaudą gabendavo sukaišiojęs po drabužiais. Kartais nugabenti leidinių į Peterburgą nurodytu adresu Petkevičius įduodavo net kareiviams. Be to, į Vyborgą atsivežti lietuviškos spaudos vykdavo ir pats J.Zauka.

Toks leidinių kelias iš Tilžės per Vyborgą į Peterburgą sėkmingai veikė iki lietuviškos spaudos draudimo panaikinimo. Katedros bokšte spaudą slėpti duodavo ir kiti J.Zaukos pažįstami, ypač studentai¹¹.

1902 m. birželį, per atostogas, J.Zauka keliavo po Lietuvą, aplankė Vilnių ir jo žymesnes vietas: lietuviams paskirtą Šv. Mikalojaus bažnyčią, Verkių Kalvarijas ir kt. Iš sostinės atvyko į gimtąją Baisogalą, per atlaidus lankėsi Pociūnėliuose, kur dalis vietos gyventojų kalbėjo lietuvišku – lenkišku žargonu. Jis buvo skaitęs lenkų rašytojo Henriko Senkevičiaus romanus „Ugnimi ir kalaviju“ (1884) bei „Tvanas“ (1886), kurių veiksmas vyksta Liaudos apylinkėse, Pociūnėliuose, Vadaktuose ir kitur. Tada J.Zauka aplankė ir Vadaktėlių filialistą kunigą J.Tumą-Vaižgantą. Atsisveikindamas rašytojas paprašė kitą vasarą atvažiuoti su Kazimieru Būga, nes norįs su juo susipažinti¹².

Prašymą J.Zauka įvykdė. Kitą vasarą Vadaktėliuose Vaižgantas galėjo pasikalbėti su būsimu žymiu lietuvių kalbininku, kurio anksčiau nebuvo matęs. Tada buvo aplankyta ir K.Būgos gimtinė, Rokiškis,

kelios Latvijos katalikų bažnyčios¹³.

Pas katedros zakristijoną į Peterburgą buvo atvykęs ir knygnešys Juozas Ložinskis, 1889 m. už lietuvišką veiklą pašalintas iš Kauno kunigų seminarijos. Jie susirašinėjo, tarėsi dėl lietuvių spaudos platinimo. Vėliau J.Ložinskis susidomėjo žuvivaisa. J.Zaukai ši sritis buvo svetima, tad jų bendravimas nutrūko¹⁴.

Galima paminėti, kad iš Peterburgo draudžiama lietuviška spauda pasiekdavo ir kitas Rusijos imperijos vietas. Nuo 1901 m. tarnautoju senate dirbo teisininkas Andrius Dubinskas. Jis senato vokuose siųsdavo „Varpą“ lietuviams, gyvenantiems įvairiuose Rusijos miestuose.

Bibliografijos duomenimis, 1898 – 1904 m. vien „Tėvynės sarge“ paskelbta apie 30 J.Zaukos rašinių, pasirašytų slapyvardžiais Vargdienėlis, Rutų Lapelis. Šie autoriaus straipsniai bei žinutės turi pažintinę išliekamąją vertę – tai dalis Peterburgo lietuvių gyvenimo ir kultūrinės veiklos kronikos. Panaikinus lietuvių spaudos draudimą, iki 1915 m. J.Zauka bendradarbiavo legalioje lietuvių spaudoje: „Lietuvių laikraštyje“, „Vilniaus žiniose“, „Viltyje“.

Kultūrinė veikla

Būdamas katedros zakristijonu, J.Zauka iš pradžių bažnyčioje giedodavo su lenkais. Katedros vargonininkas lenkas Kazimieras Maltarzevskis pasiūlė zakristijonui mokytis muzikos. Jis sakė jau esąs senas, neturįs instrumentų. Netrukus vargonininkas J.Zaukai padovanojo fortepijoną ir pamokė pažinti natas, groti, giedoti.

Pramokęs muzikos, J.Zauka tapo ir vargonininko padėjėju. Jis pradėjo lietuvius mokytį gimtąja kalba giedoti rožinį, kitas giesmes. Taip ėmė burtis katedros lietuvių choras. Jis susikūrė apie 1889 m. Tai buvo pirmasis lietuvių choras Peterburge. Neaišku, kiek šis choras galėjo giedoti katedroje, kol joje nebuvo pradėti skaityti lietuviški pamokslai. Mokyta ne tik giesmių, bet ir dainų.

Iki 1905 m. carinėje Rusijoje įvairių tautų kultūros, švietimo draugijos negalėjo veikti. Tiesa, buvo leidžiamos savišalpos ir labdaros draugijos. Vienas tokių draugijų pajamų šaltinių galėjo būti įvairūs vieši vakarai. Jau minėta, kad dar septintajame

XIX a. dešimtmetyje bandyta burti Peterburgo lietuvius, tačiau nesėkmingai. O latviai Rusijos sostinėje palyginti anksti buvo įsisteigę savo pašalpos draugiją. Šios draugijos valdybos narys buvo ir S.Baltramaitis, tad pas latvius galėjo glaustis ir lietuviai.

Kartą latviai pasiūlė jų vakaro metu padainuoti lietuviškai. Jie pažadėjo, kad programoje bus nurodytos ir lietuviškos dainos. Paskubomis suburtas vyrų kvartetas. Jį sudarė Povilas Matulionis, Vincas Matulaitis, vienas latvis ir J.Zauka. Šis kvartetas padainavo dvi lietuviškas ir vieną latvišką dainą. Į koncertą buvo atėję nemažai tautiečių. Žiūrovų prašymu lietuviškas dainas teko kartoti. Vėliau paprašyti latviai gaudavo leidimą ir vakarą paskirdavo lietuviams. Be to, būdavo rengiami lietuvių vakarai ir privačiuose butuose¹⁵.

1878 m. baigęs Peterburgo universitetą, Finansų ministerijoje dirbo Jonas Jašmontas (Jasmantas). Jo, S.Baltramaičio ir kitų pastangomis 1892 m. rudenį pagaliau buvo patvirtinti Petrapilio labdaringosios lietuvių ir žemaičių draugijos (labdarių) įstatai. Faktiškai tai buvo lietuviams pritaikyti anksčiau minėtosios latvių draugijos įstatai. Draugija rūpinosi ne tik savo narių, bet ir besimokančio jaunimo šelpimu, lietuvių kultūros reikalais. Pirmuoju šios draugijos pirmininku išrinktas Vincas Matulaitis, o J.Zaukos teigimu, Ūsas. 1894 – 1898 m. labdarių veikloje dalyvavo ir inžinierius Petras Vileišis. Jis 1896 m. ėjo ir pirmininko pareigas. Pirmininko pavaduotojais yra buvę kunigai K.Paltarokas, poetas J.Mačiulis-Maironis, profesorius Pranas Būčys ir kiti¹⁶. Šios draugijos narys buvo ir J.Zauka.

Draugija kultūrinę veiklą pradėjo šokių vakarais. Vėliau rengti ir koncertai. Pirmasis labdarių viešas vaidinimas įvyko 1895 m. kovo 13 (25) d. Vaidinta J.Blizinskio pjesė „Žentas dėl parodos“. Dainavo ir Karolio Jakšto vadovaujamas mišrus choras.

Kiekvienam vakarui reikėdavo gauti valdžios leidimą, turėti cenzūruotos pjesės egzempliorių. Kadangi draugijos valdybos

>

nariai darbo valandomis neturėdavo laiko, dėl lietuvių vakarų į cenzūros komitetą ir kitas įstaigas vaikščiodavo J.Zauka, kuris nuo 12 valandos dažniausiai būdavo laisvas. Nemažai rūpesčių keldavo cenzūra. Cenzūruodavo tikrai ranka perrašytas pjeses. Beveik etatinis perrašinėtojas buvo Kazys Būga. Labdariai turėjo ir savo chorą, tačiau nepavyko nustatyti, kas buvo pirmasis jo organizatorius. Duomenų nepavyko rasti, tačiau tikėtina, kad J.Zauka dalyvavo ir labdarių rengiamuose vakaruose. Jis pats teigia pirmajame vakare nevaidinęs, užtat koncertuose tekę dalyvauti nuo pat pradžios. Nurodoma, kad „nebuvo tokios lietuviškos vakaruškos Petropilėje, kurioje J.Zauka nebūtų dalyvavęs ar tai kaip dainininkas, ar deklamatorius, arba artistas (mylėtojas) visokiame rolėse...“¹⁷

Dėl kultūrinės labdarių veiklos ir kitų reikalų išskildavo įvairių nesutarimų. Dalis šios draugijos narių turėjo pakankamai pajamų ir galėjo lankyti profesionalaus teatro spektaklius. Lietuviški mėgėjų vaidinimai jiems buvo mažiau įdomūs. Be to, vaidinimui surengti reikėjo daugiau pastangų ir repeticijų. Gal todėl labdariai daugiau linko į muzikines programas, koncertus. Be to, jie į savo vakarus pradėjo nebeįsileisti darbininkų. Nemažai nesutarimų kildavo ir dėl ideologinių pažiūrų.

1899 m. Kazimieras Šeškevičius subūrė grupę, siekiančią įsteigti kitą draugiją, atviresnę visų luomų žmonėms. 1900 m. sausio 1 (14) d. patvirtinti Peterburgo lietuvių savitarpinės pagalbos draugijos (savitarpiečių) įstatai. Tarp 24 steigėjų buvo ir J.Zauka. Praėjus trims savaitėms įvyko steigiamasis draugijos susirinkimas. Pirmininku išrinktas dantų gydytojas Pranas Mažonis, sekretoriumi – K.Šeškevičius, kasininku – J.Zauka. Po kelių mėnesių K.Šeškevičius pareigų atsisakė, vietoj jo išrinktas K.Būga¹⁸.

Draugijos nariai nutarė per metus rengti keturis vakarus. Trūko originalių pjesių, todėl 1900 m. gruodžio mėnesį nutarta paskelbti dramos kūrinių konkursą. Komisijos pirmininku būti pakviestas Eduardas Volteris, sekretoriumi – K.Būga, o nariais – S.Baltramaitis, M.Palionis,

K.Šeškevičius ir J.Zauka. Deja, caro valdžia konkurso skelbti neleido. Komisija nenuleido rankų ir 1901 m. sudarė vaidintojų būrelį. Jam priklausė visi minėtos konkurso komisijos nariai ir kiti žymesni vaidintojai. Iš pradžių vaidintojų būrelį sudarė 12 narių, netrukus jų jau buvo 30, o 1905 m. – 57. Beveik visų vaidinimų sufleris būdavo K.Būga.

Savitarpinės pagalbos draugija turėjo ir savo chorą. Apie tai V.Maknys rašo: „Jei kada choras nedalyvaudavo, vakaras būdavo laikomas nepilnaverčiu. Choro iniciatorius buvo J.Zauka. Jis neturėjo specialaus pasiruošimo, tačiau kaip geras organizatorius ir malonus žmogus visuomet sutelkdavo reikalingą būrį choristų. Atsiradus geresniam vadovui – specialistui – užleisdavo jam vietą...“¹⁹

Jau minėta, kad J.Zauka turėdavo nemažai organizacinių darbų, tvarkydavo įvairius su vakarų rengimu susijusius formalumus. Tekdavo jam patirti ir nuoskaudų. Antai 1901 m. pavasarį du draugijos nariai priekaištavo kasininkui dėl jų nuomone, nepagrįstai išduotos 10 rublių pašalpos. Užsigavęs J.Zauka raštu kreipėsi į draugijos valdybą. Jis rašė ginąs darbininkų reikalus ir už tai tenka kentėti, todėl atsisakąs draugijos kasininko pareigų²⁰.

Vakarų rengėjams atsiradavo ir netikėtų kliūčių. 1900 m. rudenį Peterburgo miesto viršininkas leido vaidinimui „Amerika pirtyje“ atspausdinti skelbimus bei programas rusų ir lietuvių kalbomis lotyniškais raidėmis. Tai buvo savotiškas laimėjimas, nes tada lietuvių spaudą draudė. Anot V.Maknio, lietuvių spaudos ne rusiškais raidėmis draudimo šalininkas Vilniaus generalgubernatorius pasiūlęs vidaus reikalų ministrui uždrausti lietuviams Peterburge rengti vakarus. Tai nebuvo padaryta. 1901 m. gruodžio mėnesį, kartojant vaidinimą „Ponas ir muzikai“, iš skelbimų ir programų buvo išbraukta lietuvių kalba. Minėtas autorius rašo: „Po ilgų pastangų pavyko pasiekti kompromisą: veikalo pavadinimą ir veikiančiuosius asmenis (kurių vardų, kaip teigė lietuviai, dažnai negalima išversti į rusų kalbą) būdavo leidžiama spausdinti lietuviškai, visą kitą tekstą – tik rusiškai“²¹.

J.Zaukos teigimu, turinčiam du apdovanojimus už valstybinę tarnybą P.Mažoniui tada pavyko išgauti sutikimą atspausdinti skelbimą, kaip anksčiau leista, su lietuvišku vertimu. Valdžiai vėliau kabinėjantis dėl vakarų skelbimų lietuviško vertimo ir buvo pasiektas J.Maknio minėtas kompromisas.

Savitarpiečiai įvertino J.Zaukos darbą. 1902 m. draugija jam padovanojo laikrodį su įrašu: „Pirmajam kasieriui ir artistų būrelio vedėjui Juozui Zaukai“²²...

Jau 1903 m. pavasarį K.Šeškevičius suorganizavo iniciatyvinę grupę. Ji parengė trečiosios Peterburgo lietuvių mažturčių draugijos įstatus. Nurodoma, kad tarp 18 steigėjų buvo ir J.Zauka. Peterburgo lietuvių mažturčių savitarpinės pagalbos (mažturčių) draugijos nuostatai patvirtinti 1903 m. pabaigoje²³. Pats J.Zauka teigė sumanymui steigti trečią draugiją nepritaręs. Kai mažturčiai 1904 m. pradėjo rengti vakarus, jų metu vaidino ir J.Zauka.

Iš turėtų programų Balys Sruoga yra paskelbęs 1900 – 1916 m. (be 1901 m.) Peterburgo lietuvių teatro dalyvių statistiką. Jo duomenimis, minėtu laikotarpiu J.Zauka dalyvavo šiuose spektakliuose²⁴.

1900 m. balandžio 13 (26) d. žiūrovams parodytas jo režisuotas J.Tumo – Vaižganto dviejų veiksmų vaizdelis „Nepadėjus nėr ko kasti“. Lapkričio 21 (gruodžio 4) d. A.Fromo – Gužučio dramoje „Ponas ir muzikai“ vaidino Magerskį.

1901 m. balandžio 7 (20) d. vakare J.Zauka deklamavo eiles.

1902 m. A.Keturakio komedijoje „Amerika pirtyje“ vaidino Faibčiką, rugsėjo 28 (spalio 11) d. M.Šikšnio pjesėje „Meilę suardyt – tai nuodėmę pagimdyt“ – Garnį, A.Fromo – Gužučio „Ponas ir muzikai“ – Araburdą. Be to, trijuose vakaruose dainavo J.Zaukos vadovaujamas choras.

1903 m. pabaigoje J.Koženiovskio komedijoje „Šiaučius ir jo šeimininkas (Meisteris ir gizelis)“ J.Zauka vaidino Markelį. Vakare, kurio metu vaidinta A.Puškinio „Šykštusis riteris“ (vakaras

>

Nuotrauka iš
asmeninio Zaukų
šeimos archyvo

Obelių kapinėse J.Zaukai ir jo sūnui pastatytas akmens paminklas. Prie paminklo - Obelių mokyklos mokiniai

kartotas), dainavo jo vadovaujamas choras.

1904 m. P.Pundzevičiaus-Petliuko farse „Neatmezgamas mazgas“ ir J.Dobžanskio pjesėje „Aukso veršis“ J.Zauka atliko žydo vaidmenį, rugsėjo 25 (spalio 7) d. J.Blizinskio komedijoje „Žentas dėl parodos“ vaidino Sruolį. Be to, viename vakare jis deklamavo eiles.

1905 m. vasario 12 (25) d. mažturčių vakare J.Tumo – Vaižganto pjesėje „Nepadėjus nér ko kasti“ J.Zauka vaidino Kazį. Savitarpio draugijos rengiamoje J.Slovackio istorinėje dramoje jis repetavo Liutavario vaidmenį, bet vasario 25 (kovo 10) d. įvykusiame vakare šį personažą vaidino kitas žmogus.

1906 m. A.Fromo – Gužučio dramoje „Ponas ir muzikai“ J.Zauka vaidino Kleboną. Neaišku, ar tame pačiame vakare, ar jį pakartojus, atliko Leizerio vaidmenį.

Tikėtina, kad pateikta toli gražu ne visa J.Zaukos veiklos lietuviškuose vakaruose statistika. Vaidintojų trūko,

neretai vieną vaidmenį rengdavo keli asmenys. V.Maknys rašo, kad J.Zauka „įimdavosi bet kokio vaidmens, kurio nebuvo kam pavesti“²⁵.

J.Zaukai teko patirti nuoskaudų ir iš kultūros darbuotojų. 1904 m. vaidintojų būrelis chorui vadovauti pakvietė J.Pranaitį. Šis sutiko, bet iškėlė keletą sąlygų. Jis reikalavo, kad ateityje nebūtų leista vadovauti nekompetetingiems asmenims, tokiems kaip 1903 m. vadovas J.Zauka, ir norėjo, kad tai būtų apiforminta protokolu. Savamokslis vargonininko padėjėjas J.Zauka Peterburge buvo populiariesnis už J.Pranaitį. Šio chorvedžio kvalifikacija vargu ar buvo geresnė už J.Zaukos, matyt, bijota konkurencijos. Vaidintojai su tokiu vargonininko reikalavimu sutiko, tačiau tai turėjo patvirtinti savitarpiečių draugijos valdyba, o ši atsisakė tai padaryti. Tada J.Pranaitis vaidintojų būrelio vadovų pareikalavo raštiškai patvirtinti, kad J.Zauka chorui daugiau nebevadovaus. Maža to, minėtas vargonininkas išsiuntinėjo

choristams reikalavimus nedalyvauti J.Zaukos chore. Jis nesuprato, kad Peterburge yra ir daugiau talentingų chorų vadovų. Netrukus su dainininkais pradėjo repetuoti būsimas kompozitorius ir žymus solistas Mikas Petrauskas. Savitarpiečių valdyba atšaukė J.Pranaičio reikalavimą nedalyvauti J.Zaukos chore. Taip baigėsi J.Pranaičio, kaip chorvedžio, karjera, o šios nuoskaudos J.Zauka nenorėjo prisiminti²⁶.

Jau minėta, kad J.Zauka pirmiausia suorganizavo Peterburgo katedros lietuvių chorą. 1896 m. šis choras jau buvo neblogai išlavintas. Nors lietuviški pamokslai Šv.Kotrynos bažnyčioje pradėti sakyti apie 1892 m., tačiau lietuvių kalbos kelias į Peterburgo katedrą buvo nelengvas. Lietuviškų pamaldų katedroje iniciatorius buvo kunigas K.Prapuolenis. Žinoma, tokius prašymus turėjo pasirašyti nemažai lietuvių. Kazys Šeškevičius, Jurgis

>

Strazdas, Pranas Juospanis, Tomas Jonkus, Juozas Šimelis, Jonas Randakevičius ir kiti lankė žmones namuose ir rinko norinčių lietuviškų pamokslų parašus, ne kartą varstė kurijos duris.

Pagaliau arkivyskupas Simonas Martynas Kazlauskis sutiko leisti katedroje lietuvių kalba skaityti pamokslus ir giedoti. Kunigas K.Prapuolenis pasakė zakristijonui, kad 1897 m. lapkričio 1 (13) d. 9 val. jis katedroje pasakys pirmą lietuvišką pamokslą, ir paprašė pasirūpinti, kad būtų žmonių. Nurodytu laiku prisirinko pilna katedra. Perskaičius evangeliją, J.Zaukos choras užgiedojo „O Dieve Tėve, Dieve maloningas“. Daugeliui lietuvių ištryško džiaugsmo ašaros. Bažnyčioje lankydavosi nemažai lietuvių, kurie dėl vienu ar kitu priežasčių į vakarus nevaikščiavo. Lietuviškas žodis ir giesmės katedroje žadino jų tautinius jausmus. Susigraudinęs Petras Vileišis pakvietė J.Zauką pas kanauninką arbatos, o išinančiam įspraudė 25 rublius.

J.Zaukos suorganizuoti žmonės 1901 m. pasitiko į Peterburgą atvykusį vyskupą Antaną Baranauską. Arkivyskupui leidus, ganytojas palaimino susirinkusiuosius ir lietuviškai pasisveikino.

1901 m. per visos Rusijos namų dirbinių ir pramonės parodą pirmąkart viešai rusų visuomenei lietuviškas dainas traukė ir J.Zaukos choras²⁷.

Galima paminėti, kad J.Zauka Peterburge pažinojo daugelį žymių žmonių ir su jais bendravo. Jis Eduardą Volterį ir Augustiną Voldemarą supažindino su būsimuoju kalbininku K.Būga. J.Zauka dažnai nunešdavo kvietimus į lietuvių vakarus E.Volteriu. Pastarasis apie tokius renginius parašydavo rusų spaudoje. J.Zaukos bute dažnai vykdavo vaidinimų repeticijos.

Gatčinoje, Subatėje, Obeliuose, vėl Peterburge

1903 m. pablogėjo J.Zaukos sveikata, kankino skausmai, todėl jam buvo pasiūlyta persikelti vargoninkauti į Gatčiną, kur esąs geresnis oras. 1906 m. jis ten ir išvyko. Atsiminimuose J.Zauka teigė į Gatčiną persikėlęs 1903 m., gal tiksliai nebeprisiminė. Liga jį vargino ir šiame

mieste. Susipratusių lietuvių Gatčinoje beveik nebuvo. Vis dėlto J.Zauka mokė vaikus, nors ir mišrių šeimų, lietuviškų poterių bei skaityti, subūrė šioki toki lietuvių chorą. Buvo gautas leidimas kas antrą šventadienį lietuviškai giedoti valandas²⁸.

Nors Gatčinoje oras ir buvo geresnis, tačiau J.Zaukos sveikata nepasitaisė. Paklauses pažįstamo P.Gabalos patarimo, 1908 m. J.Zauka persikėlė į Subatę. Čia buvo katalikų bažnyčia, o parapijoje gyveno nemažai lietuvių. Tada Subatė priklausė gubernijai. Klebonas Motiejus Kirlys priėmė J.Zauką dirbti vargonininku. Nors varginamas ligos, naujasis vargonininkas Subatėje tuoj suorganizavo bažnytinį chorą ir vaidintojų kuopelę. Choras greitai išgarsėjo, jį latviai kviesdavo į aplinkinius miestelius. J.Zaukos vadovaujami scenos mėgėjai suvaidino A.Fromo-Gužučio „Ponas ir muzikai“, G.Landsbergio-Žemkalnio dramą „Blinda“ ir keletą mažesnių scenos kūrinų. Subatėje pagerėjo J.Zaukos sveikata, ir jis susituokė su choriste Emilija Bacianaite²⁹.

Kaimyniniame Kauno gubernijos miestelyje, Obeliuose, 1910 m. buvo įsteigta vartotojų bendrovė. Dirbti jos parduotuvės vedėju pakviestas J.Zauka. Jis sutiko tvarkyti prekybos reikalus ir persikėlė į Obelius. Vartotojų parduotuvė pradėjo veikti 1910 m. rugsėjo 1 (14) d.

Pareigingas, doras vedėjas gerai tvarkėsi. Parduotuvė dirbo pelningai. Pavyzdžiui, 1913 m. jos apyvarta buvo 20 800, o gryno pelno gauta 568 rubliai.

Obeliuose J.Zauką užgulė ir šeimos rūpesčiai. Dukrytė teišgyveno 4 mėnesius. Vėliau gimė dar trys sūnūs. Darbas parduotuvėje ir šeimos reikalai nebepaliko laiko kultūrinei veiklai. Pats J.Zauka teigė vaidinimus organizavęs ir Obeliuose, tačiau tai liudijančios korespondencijos nepavyko aptikti. Žinomi tik 1911 ir 1914 m. Obeliuose vykę vakarai, kuriuos galėjo rengti J.Zauka. Per ketverius darbo metus jis suprato kooperacijos reikšmę ir jos nesėkmių priežastis. 1914 m. irgi įsitraukė į diskusiją dėl vartotojų bendrovių. Z.Zauka nurodė svarbiausias kooperatyvų nesėkmių priežastis. Prekyba buvo žydų monopolis. Jie taip pat valdė ir prekybą urmu visais būdais palaikydami

savuosius. J.Zauka siūlė atidaryti Lietuvoje centrinę vartotojų draugijos parduotuvę, susirūpinti reklama, atsigręžti į pirkėjus, teikti jiems įvairias dovanėles ir kt.³⁰

Vykstant Pirmojo pasaulinio karo kovoms, 1915 m. rugpjūčio viduryje vokiečiai užėmė Skapiškį. Neužimtų teritorijų gyventojai buvo raginami trauktis į Rusijos gilumą. Zaukų šeima, kaip karo pabėgėliai, atvyko į Peterburgą ir apsigyveno už Narvos vartų. Netoliese, Putilovo gamyklose, dirbo nemažai lietuvių. J.Zauka aktyviai įsitraukia į visuomeninę veiklą, organizuoja karo pabėgėlius, jų šalpą. Netrukus jis buvo išrinktas į dar 1903 m. įsteigtos Peterburgo lietuvių mažturčių draugijos valdybą, vėl subūrė chorą, darbavosi Lietuvių dramos muzikos kuopoje. J.Zauka pradėjo rengti lietuviškus vakarus su dainomis ir šokiais. Dėl karo sunkumų mažturčių vakarų programos nebebuvo spausdinamos. Gal todėl tarp Pirmojo pasaulinio karo metu B.Sruogos suregistruotų lietuviškų vakarų nėra J.Zaukos rengtų vaidinimų. Tikriausiai iš išlikusių užrašų J.Zauka nurodė šiuos Peterburge jo surengtus vakarus (datos nurodytos pagal senąjį kalendorių).

1916 m. rugpjūčio 25 d. vaidinta Dolinskio komedija „Daktaro kabinete“. Choras padainavo 5 dainas. Vakaras kartotas rugsėjo 16 d. Gruodžio 4 d. vaidinta K.Ožeškienės ir Z.Pšibilskio scenos vaizdelis „Nutrūkusi styga“ ir T.Daugirdo „Tėtė pakliuvo“. 1917 m. vasario 11 d. žiurovams parodytas K.Alyvos vaizdelis „Ant bedugnės krašto“, o gegužės 20 d. – dvi vienaveiksmės komedijos: J.Smalsčio-Smolksio „Nutrūko“ ir M.Paliočio „Žilė galvon – velnias uodegon“. Dainavo J.Kavaliausko vadovaujamas choras³¹.

1917 m. bolševikams užgrobus valdžią, Peterburge tapo sunku gyventi, trūko maisto, todėl 1918-aisiais su dideliais vargais Zaukų šeima grįžo į Obelius. Per karą dingo J.Zaukos užrašai ir asmeninis archyvas. Netrukus J.Zauką vargoninkauti pakvietė Subatės klebonas, teologijos kandidatas Juozapas Rimeika. Šeima vėl apsigyveno Subatėje. Atrodo, 1919 m.

>

J.Zauka ten įsteigė lietuvių mokyklą ir pats joje mokytojavo.

1920 m. pradžioje Zaukų šeima išliko kelios skaudžios nelaimės. Sausio 11 d. mirė jauniausias sūnus, o 13 d. – vyriausias, 14 d. – žmonos sesuo, o 21 d. užgeso ir žmonos gyvybė. Liko tik tai 1914 m. gimęs sūnus Alfonsas. Tais pačiais metais J.Zauka antrą kartą susituokė – su Ona Leinieks³².

Nustačius Lietuvos – Latvijos sieną, Subatės parapijoje liko palyginti nedaug lietuvių. Beveik nebebuvo inteligentų, galinčių burti lietuvius kultūrinei tautinei veiklai. 1923 m. Latvijos lietuvių laikraščio žinutėje rašoma, kad Subatės parapijos lietuvių chore mažai giedotojų. Autorius priminė tos bažnyčios vargonininką, kaip lietuvių kultūros darbuotoją, žinąs dar iš Peterburgo laikų, kai vaidino dramoje „Ponas ir muzikai“³³.

Netrukus J.Zauka pradėjo bendradarbiauti Latvijos lietuvių spaudoje. Bene pirmas jo rašinėlis yra apie skaudamus dalykus – palyginti brangiai

kainavo leidimas nuvykti į Lietuvą³⁴.

J.Zauka rūpinasi, kaip kultūrine veikla žadinti lietuvių tautinę sąmonę. 1923 m. gruodžio 26 d. jis Subatėje surengia lietuvių vakarą su vaidinimu, o 1925 m. sausio 8 d. – bendrą lietuvių ir latvių vakarą³⁵.

1925 m. pasikeitus Subatės klebonui J.Zauka liko zakristijonu. Jau minėta, kad tais metais jis „Rygos balse“ paskelbė atsiminimus apie K.Būgą. Subatės parapijos lietuvybei palaikyti J.Zauka pasitelkdavo ir obeliečius. Pavyzdžiui, pusė 1925 m. spalio 4 d. Subatėje surengto vaidinimo atlikėjų buvo iš Obelių³⁶.

Dirbdamas zakristijonu, J.Zauka toliau, kiek galėjo, organizuodavo lietuviškus vakarus, pats režisuodavo ir vaidindavo. 1927 m. jo pastangomis įsteigtas Latvijos lietuvių katalikų jaunimo draugijos „Šviesa“ Subatės skyrius, kuris turėjo ir nedidelę bibliotekėlę. Dar anksčiau, 1926 m., įsteigtas lietuvių skautų Subatės skyrius. Apie visus reikšmingesnius Subatės lietuvių gyvenimo įvykius

J.Zauka skelbdavo žinutes Latvijos lietuvių spaudoje taip palikdamas atminimui tos apylinkės veiklos kroniką.

1925 m. J.Zauką pakeitęs vargonininkas dar rūpinosi bažnyčios lietuvių chorą. Jam padėdavo ir zakristijonas J.Zauka. 1927 m. vėl pasikeitė vargonininkas, bet jis chorą nesirūpino. Choras dar kurį laiką gyvavo, tačiau vėliau iširo. Apie tai 1931 m. rašoma: „Klebonaujant pas mus neužmirštamam kun. Kuirliandskiui ir padedant Subato lietuvių patriarchui p. J.Zaukai buvo sudarytas prie Subato bažnyčios choras. Bet neilgai džiaugėmės. Kun. Kurliandskis buvo iškeltas ir su tuo pradėjo irti choras nustojęs vedėjas. Pasitraukė visa eilė gabesnių giedotojų... Liūdnas dabar vaizdas Subato bažnyčioje. Džiaugiamės, jei kurį sekmadienį iš Obelių ateina keletas mergaičių – giedotojų. O jei ne, tai tankiai vargonininkas per pamaldas gieda su dviem trim mergaitėm...“³⁷

Iš šios korespondencijos aišku, kad ir

>

Nuotrauka iš asmeninio Zaukų šeimos archyvo

Obelių kapinės 1990 m. Paminklas Juozui ir Alfonsui Zaukoms. Prie kapo – A.Zaukos sūnus Rimantas su motina Veronika (kairėje) ir žmona Aldona

nebedirbdamas vargonininku, klebono paprašytas, J.Zauka rūpinosi bažnyčios choru ir lietuvių buvo labai gerbiamas.

Subatės klebonas P.Stulginskis pripažino, kad dabartinis vargonininkas nėra tinkamas vadovauti chorui, tačiau geresniu gali būti pakeistas tik tuo atveju, jei papapijiečiai išpareigos vargonininkui mokėti deramą algą³⁸.

1929 m. J.Zauka Latvijos lietuvių spaudoje paskelbė jau nurodytus atsiminimus apie draudžiamos lietuvių spaudos platinimą, o 1931-aisiais – apie Peterburgo lietuvių kultūrinį gyvenimą.

Nuo 1931 m. birželio 1 d. J.Zaukai, kaip knygnešiu, paskirta 75 litų per mėnesį valstybinė pensija. 1932 m. jis persikelia į Obelius. Čia jis įsigijo (ar anksčiau turėjo) namelį su 25 arų sklypu³⁹. Nurodoma, kad J.Zauka yra režisavęs daugiau negu 30 pjesių⁴⁰.

Obeliuose J.Zauka su žmona gyveno iš pensijos. Paskatines J.Zauką lietuviškai veiklai kanauninkas K.Prapuolenis ruošėsi aprašyti jo darbus, tačiau pablogėjus sveikatai tai padaryti paprašė, nors ir netikintį, didelį lietuvių patriotą J.Šliupą. Šis prašymą įvykdė. 1936 m. buvo išspausdinta daug kartų cituota J.Šliūpo knygelė apie J.Zauką ir kunigą A.Šliūpavičių.

J.Zauka mirė 1943 m. gruodžio 3 d. Obeliuose, palaidotas parapijos kapinėse. Negali neįaudinti šio kultūros darbuotojo testamento žodžiai sūnui:

„Sūnau mano, vienatini Alpkuk!

Palikai tu man vienaitis. Pasižiūrėk pro langą į tas lelijas; ir jos piktžolėm apaugs, jei nenuravėsi... Taigi turėk visuomet tyrą ir gryną sąžinę, daryk gerai ir iš to džiaukis. Kur eini, ką darai ir ką kalbi, vis mislyk. Tai nepaklysi...“⁴¹

Beje, sūnus Alfonsas Zauka (1914 – 1979) neapvylė tėvelio lūkesčių. Jis tapo žinomu kultūros darbuotoju, aktoriumi, režisieriumi, režisuodavo ir dainų šventes.

1963 m., dvidešimtųjų J.Zaukos mirties metinių dieną, prie namo Obeliuose, kuriame jis nuo 1932 m. gyveno, buvo prikulta memorialinė lenta su įrašu: „Šiame name nuo 1932 m. iki mirties – 1943 m. gyveno kultūros veikėjas Juozas Zauka“.

Bene valdžios reikalavimu vėliau

lenta buvo nuplėšta. Sūnaus Alfonso pastangomis 1975 m. prie to paties namo J.Zaukai pastatyta Stasio Karanausko ažuolinė skulptūra. A.Zauka taip pat rūpinosi ir Obelių parko sutvarkymu. Žmonių išsaugota memorialinė lenta prie to paties namo prikulta 1989 m. Pabaigoje norisi pakartoti taiklų šio kultūros darbininko apibūdinimą:

„Nuostabus buvo žmogus J.Zauka. Jis puikiai mokėjo sugyventi su įvairių tautybių žmonėmis.

Visada buvo jautrus kitiems, kuo

galėdamas padėdavo, pamokydavo. Jo kuklumo, pareigingumo, paprastumo, jaunatviškų organizacinių gabumų ir neišsenkamo kūrybinio polėkio galėjo pavydėti bet kuris jaunuolis. Kur tik jis gyveno – Peterburge, Obeliuose ar Latvijos Subatėje – visur apie jį vyko įdomus, turiningas kultūrinis darbas, skirtas gimtajam kraštui, jo darbo žmogui“⁴².

Tokiu žmogumi pagrįstai gali didžiuotis ir baisogaliai.

Literatūra

1. Šliūpas J. *Du žymiu darbuotoju Lietuvos naudai: Juozas Zauka ir kun. Aloyzas Šliūpavičius*, Šiauliai, 1936, p. 7 – 23; Maknys V. *Lietuvių teatro raidos bruožai*, Vilnius, 1972, p. 155 – 169.
2. *Памятная книжка Виленского учебного округа на 1877 год*, Вильно, 1877, с. 116.
3. Šliūpas J. *Min. veik.*, p. 10 – 12; J. Z[auka]. Paliekamas XV amžiaus, *Lietuvių laikraštis*, 1905, nr. 9, p. 106.
4. Šliūpas J. *Min. veik.*, p. 9 – 10.
5. Zauka J. Lietuvių spaudos platinimas, *Rygos balsas*, 1929, nr. 17.
6. Maknys V. *Min. veik.*, p. 157.
7. Vargdienėlis [Zauka J.] Baisiogala, *Žemaičių ir Lietuvos apžvalga*, 1895, nr. 11, p. 110 – 111.
8. Zauka J. Iš atsiminimų. A. a. Kaz. Būgos biografiniai bruožai, *Rygos balsas*, 1925, nr. 18.
9. Šliūpas J. *Min. veik.*, p. 12 – 14; Biržiška V. Mūsų istorijininkams žinotina, *Aušrinė*, 1911, nr. 3, p. 111.
10. Rutų Lapelis [Zauka J.]. „Pirmosę dienosę liepos mėn. nuvažiavau į Finlandiją“, *Tėvynės sargas*, 1899, nr. 11, p. 47.
11. Zauka J. Lietuvių spaudos platinimas, *Rygos balsas*, 1929, nr. 17.
12. Vargdienėlis [Zauka J.]. Iš tėvynės, *Tėvynės sargas*, 1903, nr. 5 / 6, p. 11 – 18; Zauka J. Iš atsiminimų, *Rygos balsas*, 1925, nr. 22, p. 4.
13. Vargdienėlis [Zauka J.]. Ant vakacijų, *Tėvynės sargas*, 1903, nr. 9 – 10, p. 38 – 45.
14. Šliūpas J. *Min. veik.*, p. 14.
15. Šliūpas J. *Min. veik.*, p. 6; Zauka J. Iš lietuvių gyvenimo Petrapily prieš 50 metų, *Lietuvių balsas*, 1931, nr. 15, 16.
16. Maknys V. *Min. veik.*, p. 157 – 158; Lietuvių kultūros centrai. Petrapilis, *Lietuvis*, 1928, nr. 5, p. 2 – 3.
17. Žiemkintis [Baltramaitis S.]. Iš gyvenimo lietuvių Petropilėje. Juozas Zauka, *Vilniaus žinios*, 1907, nr. 26, p. 3; Iš lietuvių gyvenimo, *Lietuvių balsas*, 1931, nr. 16.
18. Šliūpas J. *Min. veik.*, p. 17 – 18; Piščikas J. Lietuviai šiaurėje, *Viltis*, 1914, nr. 27, p. 2.
19. Maknys V. *Min. veik.*, p. 161 – 163, 165.
20. Piščikas J. Lietuviai šiaurėje, *Viltis*, 1914, nr. 39, p. 2.
21. Maknys V. *Min. veik.*, p. 167.
22. Šliūpas J. *Min. veik.*, p. 19.
23. Piščikas J. Lietuviai šiaurėje, *Viltis*, 1914, nr. 39.
24. Sruoga B. *Lietuvių teatras Peterburge*, Kaunas, 1930, p. 31 – 40, 117, 138 – 139.
25. Maknys V. *Min. veik.*, p. 161
26. Sruoga B. *Min. veik.*, p. 45 – 47.
27. Zauka J. Peterburgas. Dešimts metų, *Vilniaus žinios*, 1907, nr. 183, p. 2; Šliūpas J. *Min. veik.*, p. 15 – 16.
28. Žiemkintis. *Min. str.*
29. Šliūpas J. *Min. veik.*, p. 20; *Alfonso Zaukos anketa, Lietuvių literatūros ir meno archyvas*, f. 136, ap. 5, b. 97, l. 3.
30. Šalčius P. Žemės ūkio organizacijos Lietuvoje iki 1915 metų, Kaunas, 1937, p. 86; Būtėnas J. *Istoriografo užrašai*, Vilnius, 1974, p. 206; Obeliai, Kriaunos, Vilnius, 1998, p. 127. Zauka J. Kooperacijos reikalu, *Viltis*, 1914, nr. 48, p. 2.
31. Šliūpas J. *Min. veik.*, p. 20 – 21.
32. Šliūpas J. *Min. veik.*, p. 22; J.Zaukos pensijos byla, LCVA, f. 1787, ap. 1, b. 186.
33. Bažnyčioje buvęs. Iš Subato padangės, *Rygos balsas*, 1923, nr. 5, p. 3.
34. Zauka J. Parubežiečio balsas, *Rygos balsas*, 1924, nr. 3, p. 3.
35. Z[auka]. Iš Subato padangės, *Rygos balsas*, 1924, nr. 4, p. 2; 1925, nr. 7, p. 2.
36. Z[auka]. Iš Subato padangės, ten pat, nr. 38, p. 3.
37. Pruodietis. Subatas, *Lietuvių balsas*, 1931, nr. 19, p. 3.
38. Ten pat, nr. 21, p. 2, nr. 22, p. 3.
39. J.Zaukos pensijos byla, LCVA, f. 1787, ap. 1, b. 186.
40. Vajėga J. Pramintu takeliu, *Meno savaitė*, 1964, nr. 4, p. 16.
41. Skomskis J. Obeliuose – žalieji nameliai ant kalno..., *Diena*, 1996, nr. 92, p. 8.
42. Vajėga J. *Min. str.*

Nuotrauka iš asmeninio Plungių šeimos archyvo

Pakalniškių pradinės mokyklos mokiniai su mokytojais J.Linkevičiumi ir A.Plungiene, 1948 m.

Pakalniškių mokytojai Plungės

■ Jonas LINKEVIČIUS

Pakalniškiai, įsikūrę vaizdingoje vietovėje, jau nuo seniau buvo vienas iš garsiausių daugeliu atžvilgių kaimų visame Šeduvos valsčiuje. Per visą kaimą vingiavo gražuolė Daugyvenė (tokį pavadinimą gavusi dėl žuvų gausumo), iš abiejų pusių apsupta kalvotų šlaitų. Per visą kaimą bėgo judrus Šeduvos – Panevėžio vieškelis (pastaraisiais dešimtmečiais plentas). Šeštame to platoko žvyrkelio kilometre, ant pat kelkraščio, devynioliktojo amžiaus pradžioje pastatyta erdvi smuklė, nemažas dviejų dalių pastatas. Akmeninėje jo pusėje iš toliau keliaujantys galėdavo gauti užuovėją arkliui ir vežimui, o mūrinėje – pasistiprinti, pavaliūkauti ir pailsėti. Muziejininkams tas pastatas svarbus kaip įdomus praeities reliktas, o daugeliui vyresnės kartos pakalniškiečių – kaip pirmoji lietuviška pradinė mokykla. Smuklė daugiau kaip keturis dešimtmečius buvo jiems erdvus šviesos žiburys. Akmeninėje jos dalyje, plytomis užmūrijus plačius, įvažiuoti arkliais skirtus vartus, įsitemo net trys klasės. Į jas

būdavo patenkama iš erdvaus koridoriaus, kuriame, reikalui esant, būdavo galima vesti fizinio lavinimo pamokas.

Jau nuožmios carinės okupacijos metais kaimas visaip gynė ir saugojo lietuviybę, ir visokias būdais stengėsi savo atžalas bent pamokyti skaityti ir rašyti gimtąja kalba. Žiemomis Pakalniškių ūkininkai samdydavo bent kiek mokačius lietuviškai skaityti ir rašyti, dažniausiai jaunas žmones, o šie, susodinę vaikus aplink paprastą kaimietišką stalą, mokė ko patys buvo pramokę, dažniausiai savarankiškai. Kaizerinės okupacijos metais tokie švietėjai čia buvo iš netolimo Šnikonių kaimo kilusi Karolina Marcinkevičiūtė

Nuotrauka iš asmeninio Plungių šeimos archyvo

>

Vladas Plungė, 1926 m.

Nuotrauka iš asmeninio Plungių šeimos archyvo

K.Plungė su mokiniais. Išleidžiamieji egzaminai, 1927 m.

ir pakalniškietis Kazimieras Plungė. Galima suprasti, su koku džiaugsmu šiame Daugyvenės krašto kampe buvo sutiktas lietuviškas pradinės mokyklos atidarymas 1921 metų pradžioje.

Pradinė mokykla Pakalniškiuose buvo atidaryta 1921 metų sausio 1 dieną, bet į ją paskirta mokytoja Antanina Bartkaitė neatvyko. Padėtį gelbėjo iš šio kaimo kilęs, gerokai savarankiškai prasilavinęs, tada Šeduvos valsčiaus sekretoriumi dirbęs jaunuolis Kazimieras Plungė.

K.Plungė (1898–1965), mokytojavęs Pakalniškiuose beveik aštuonerius metus, deramai paminėtas dviejuose leidiniuose apie Šeduvą ir šio miesto apylinkes (V.Pakštas „Dvidešimtojo amžiaus Šeduva“, 1997; „Daugyvenės kraštas“, 1998). To jis tikrai nusipelnė.

A.Plungaitė-Plungienė, Panevėžys, 1922 m.

Nuotrauka iš asmeninio Plungių šeimos archyvo

Bet tokio įvertinimo užsitarnavęs ir į jį labai panašus išvaizda bei amžiumi, kilęs iš to paties kaimo jo pusbrolis Vladas, ėjęs beveik tuo pačiu keliu, Pakalniškiuose mokytojavęs dvejais metais ilgiau. Šią spragą mokyklos istorijoje būtina užpildyti. Berods Vladas pasekė Kazimiero pavyzdžiu ir tais pačiais metais pradėjo pedagoginę odisėją. Abu linkę prie žemės, prie ūkininkavimo gimtinėje, bet nuėjo ten, kur buvo labiau reikalingi.

Kazimieras nuo mažumės labai troško mokytis, svajojo apie agronomo specialybę. Tą svajonę griovė sunkios šeimos gyvenimo sąlygos: jam, kaip vyriausiam iš vaikų, buvo lemta padėti tėvams ūkyje. O tas ūkis, 1908 metais išskirsčius kaimą vienkiemiais, nusikėlė į galulaukę, į buvusias ganyklas, kurių du trečdalius sudarė krūmais apėję dirvonai. Vasarą tekdavo atiduoti sunkiausiems žemės darbams, o prie knygų tegalėdavo sugrįžti tik žiemą. Iš pradžių pamokė tėvas, vėliau Kazimieras švietėsi slyptose lietuviškose mokyklėlėse (1912 – 1915 m.), dar vėliau, jau mokydamas ir kitus, -

Nuotrauka iš asmeninio Plungių šeimos archyvo

Vladas Plungė ir Apolonija Plungienė, 1927 m.

privaciai. Net ir sunkiai sirgdamas nesiskyrė su knyga. Sustiprėjęs po ligos, mokė gimtojo kaimo vaikus. Dirbdamas Šeduvos valsčiaus sekretoriumi, ruošėsi stoti į Dotnuvos žemės ūkio akademiją, bet, epidemijai pakirtus brolių ir seserį, teko likti arčiau namų. Nepaisydamas didžiulio darbo krūvio (tarnyba ir žemės ūkis), ėmė domėtis pedagogika, skaitė pedagoginę spaudą. Dirbti į gimtųjų Pakalniškių pradinę mokyklą ėjo ne tik iš reikalo, bet ir jausdamas potraukį dirbti su vaikais.

Vladas Plungė (1902 – 1945) mokytojauti pradėjo tais pačiais 1921 m., to paties valsčiaus Paežerių (nuo 1930 m. pavadinta Užuožerių) pradinėje mokykloje, gerais pažymiais baigęs Šeduvos „Saulės“ progimnaziją. Abu pusbroliai dirbdami sparčiai lavinosi ir tobulėjo. Abu įvairiuose pedagogikos ir žemės ūkio kursuose kėlė kvalifikaciją. Abu buvo linkę į muziką ir mokydamiesi savarankiškai buvo tiek pažengę toje srityje, kad garsėjo apskrityje ne tik kaip geri šios disciplinos mokytojai, bet ir mokinių bei jaunimo chorų vadovai, įstengę parengti

savo auklėtinius nepriklausomybės metais organizuotoms respublikinėms dainų šventėms ir dainų dienoms.

Abiems pusbroliams teko panašūs pradinių mokyklų formavimo ir ugdymo rūpesčiai bei darbai. Antai Kazimieras, kaip rodo archyvinė medžiaga, 1922 m. trijuose skyriuose vienas mokė net 82 mokinius. Mat į pradinę mokyklą tada sugūžėjo ne tik 8–9 metų vaikai, bet ir 15–16 metų jaunuoliai, kurių išsilavinimo lygis buvo nevienodas (Lietuvos centrinis valstybinis archyvas. F 852, ap. 2, b. 41). Abu mokytojavu ir suaugusiems organizuotuose vakariniuose kursuose.

Archyve teko aptikti įdomų dokumentą: Kazimieras 1925 m. kovo 22 d. raštu Panevėžio apskrities II rajono mokyklų inspektoriui prašo „atleisti nuo tiesioginių pareigų š.m. balandžio 1–4 dieną mane ir mokytoją Plungę Vladą. Norime laikyti prie Panevėžio mokytojų seminarijos egzaminus jaunesniojo mokytojo teisėms ir vardui įsigyti“. Apie pareiškimo patenkinimą pranešta telefonu. Nedaug kas prisimena, kad Plungės 1924/25 m. m. mokytojavu

Pakalniškiuose. Bet tik tuos vienus metus, nes tokio lygio mokytojai (vienai iš pirmųjų valsčiuje įsigijo mokytojo teises ir vardą) vienoje mokykloje – per didelė prabanga. Vlado vėl šaukėsi Užuožeriai.

Čia iš inspektoriaus apyskaitų būtų galima pacituoti nemažai labai palankių atsiliepimų apie abiejų Plungių darbą: dirba atsidėję, yra sukaukę daug patirties, puikiai išmano įvairius mokslo dalykus, jų, didelių muzikos mėgėjų, vadovaujami chorai daro malonų įspūdį. Abiems sparčiai buvo keliamos kategorijos, o 1929 m. Kazimierui paaugštintos pareigos – jis paskirtas Utenos (ne Panevėžio!) apskrities pradinių mokyklų inspektoriumi. Tas pareigas jis ėjo iki pirmosios sovietinės okupacijos. Abu buvo apdovanoti beveik tais pačiais apdovanojimais – jubiliejiniais Nepriklausomybės dešimtmečio medaliais: Kazimieras – 1938 m. Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino IV laipsnio ordinu, Vladas – 1933 m. Vytauto Didžiojo ordino III

>

laipsnio medaliu.

Su Kazimieru teko artimai bendradarbiauti ir bendrauti dirbant pokario metais pirmoje darbovietėje – Pakalniškių pradinėje mokykloje. Jis su žmona 1944 – 1948 m. mokytojavo kaimyninėje Šnikonių pradinėje mokykloje (kažkodėl apie jį rašiusieji nemini to fakto). Grįžo K.Plungė į savo kraštą padirbėjęs Panevėžio mieste ir po ketverių metų išsikėlė atgal. Kaip teko patirti, Kazimieras buvo didelės vidinės kultūros pedagogas, švelnaus būdo, nemėgęs per daug politikuoti, jautrus kitų likimui, tolerantiškas. Berods neklivuo jis tuometei Šeduvos valdžiai ir Panevėžyje buvo laukiamas, gerbiamas, vertinamas. Kad buvo taip, rodo jo apdovanojimas septyniasdešimtojo gimtadienio proga Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo garbės raštu, kuris pedagogams būdavo skiriamas labai retai.

Užuožeriuose Vladas mokytojavo keturiolika metų. Į gimtuosius

Pakalniškius grįžo palikęs pirmoje darbovietėje gerų prisiminimų ir pelnęs neeilinio pedagogo vardą. Apie tai nemažai parašyta A.Litinsko knygelėje „Kaimas už ežero“ (1998), surinkus buvusių Vlado mokinių, jį pažinojusių žmonių prisiminimus. Anot leidinio autoriaus, „Vlado Plungės iniciatyva buvo įkurta savanoriška švietėjiška organizacija „Atžala“. Jos tikslas buvo šviesti jaunimą, žadinti tautinę sąmonę. (...) „Atžala“ rengė vakarėlius, iškilų švenčių minėjimus, statydavo veikalėlius. Už gautus ir suaukotus pinigus pirkdavo knygų. (...) Visas jaunimo gyvenimas sukosi apie mokyklą. Net penkių kaimų vaikinai ir merginos čia rasdavo kuo užsiimti, kaip praleisti laisvalaikį, pasiimdavo iš bibliotekos knygų. 1927 m. nutraukus „Atžalos“ darbą, buvo įkurtas Užuožerių 48 šaulių būrys, kuris priklausė Šeduvos kuopai. (...) Daug pasidarbavo šviesios atminties mokytojas Vladas Plungė, taurus

žmogus ir didelis patriotas“.

Į Pakalniškius Vladas grįžo 1936 m., atidarius ten penktąjį skyrių. Pažymėtina, kad valsčiuje tai buvo vienintelė kaimo pradinė mokykla, kurioje atidarytas aukštesnis skyrius (Šeduvoje – 1935 m.).

Dirbdamas Pakalniškiuose V.Plungė, atrodo, priklausė Lietuvos mokytojų sąjungai, nes 1937 m. kovo 7 d. skyriaus susirinkime skaitė vienintelį diskusinį pranešimą apie skaičiavimo pamokų pradinėje mokykloje vedimą. Ypač daug laiko skyrė jaunųjų ūkininkų būreliui. Kaip prisimena Vlado duktė Gražina, jaunieji ūkininkai augindavo įvairiausias daržoves, trušius, rengdavo išauginto derliaus parodas, skaitydavo referatus, organizuodavo daug ekskursijų į didžiuosius Lietuvos miestus ir prie Baltijos. V.Plungė visada kartu pasiimdavo ir abi vyresniąsias dukras. Jis dar vadovavo mokinių ir

>

Pakalniškių pradinė mokykla 1978 m.

Nuotrauka iš asmeninio Plungių šeimos archyvo

suaugusių žmonių chorams, Pakalniškių šaulių būriui, organizuodavo šaudymo pratybas ir varžybas.

Vlado darbai nesibaigdavo mokykla, organizacijomis, kurioms atiduodavo ir daugelį šventadienių. Jam dar buvo brangi tėviškės žemė, užrašyta tėvo. Tas giminės ūkis, jei tiesiai – už gerų trijų kilometrų nuo mokyklos. 1932 m. paveldėjęs 22 ha žemės ir menkus pastatus, Vladas dar buvo įpareigotas trims broliams ir seseriai išmokėti dalis – dešimt tūkstančių litų. Ir į ūkį Vladas kibo su visa jam būdinga aistra, darbštumu ir atkaklumu, žinodamas, ką ir kaip reikia daryti, kaip ūkininkauti, o svarbiausia – suderinti darbus mokykloje ir namuose. Labai pravertė Dotnuvoje, salose ir kitur lankyti žemės ūkio kursai. Rūpesčių – su dideliu kaupu: nenorėjo užleisti žemės, magėjo prie namų užveisti didelį sodą, todėl pats augino, skiepijo vaismedžius ir vaiskrūmius. Sode suvešėjo įvairių rūšių obelų, kriaušių, taip pat vyšnių, slyvų, trešnių. Kartu entuziastingai V.Plungė ėmėsi ir statybos darbų. Pačiais pirmaisiais ūkininkavimo metais pastatė svirną, po dvejų metų – kluoną, o 1940-aisiais, kai miręs senelis buvo pašarvotas dar sename pastate, šermenų pietus suruošė naujame, dar nevisiškai įrengtame.

Jautriai ir skausmingai Vladas išgyveno sovietinę okupaciją, tremtį 1941 m. birželį. Jis buvo tvirtos patriotinės orientacijos ir to neslėpė nuo aplinkinių. Konfliktavo, diskutavo, nesutarė su apylinkėje bolševikuojančiu kaimynu, kuris nuėjo tarnauti svetimiams. Buvo sukaupęs visas knygas apie pirmojo bolševikmečio siaubą ir žiaurumus karo pradžioje. Vokiečių okupacijos metais įstengė išlaikyti šešių skyrių mokyklą Pakalniškiuose.

Kai 1944 m., artėjant frontui iš Rytų, draugai ragino trauktis į Vakarų, Vladas griežtai atsiskakė: „Neturiu nei aukso, nei sidabro, tik vaikus. Niekam nesu nusidėjęs, nėra ko bėgti“. Bet, kaip netruko paaiškėti, nereikėjo jokios kaltės, kad būtų suimtas, įkalintas, pražudytas. Tos didelės bėdos – neteisybės neteko ilgai laukti.

1944 m. pavasarį, broliui Justinui rekomendavus, Vladas ūkyje priglaudė rusų kareivį Aleksandrą, kaip pats prisistatė, pabėgusį iš vokiečių nelaisvės. Labai reikėjo darbininko, bet naudos iš Aleksandro buvo maža. Dirbo gal mėnesį, nenoromis, niurzgėdamas. Dingo sovietų patrankoms dunksint Vilniaus pusėje. Tas pats rusų kareivis, tik jau raudonžvaigždis majoras, atburzgė į sodybą „gaziuku“ rugpjūtį. Kaip prisimena V.Plungės sūnus Romas, tėvas tuo metu sirgo. Kariškis, išprašęs namiškius iš trobos, su šeimininku kalbėjo pikta, pagiežingai, priekaištavo jam, kad vertęs sunkiai dirbti, kad esąs buožė. Tėvas atsakęs: „Norėjai gyventi – reikėjo dirbti. Ir pats ne mažiau dirbau.“ Bet NKVD karininkas, tikriausiai buvęs desantininkas, tąkart palikęs ligonį ramybėje, išvykdamas metęs piktą žodį, pažadėjęs susidoroti.

Suėmė Vladą 1945 m. vasario 24 d. Tos dienos pavakare grįždamas iš Šeduvos gimnazijos, kurioje mokėsi, sūnus Romas išvydo Šeduvos komendantūros NKVD būrio apsuptą savo sodybą. Būrį sudarė dvylika kariškių: dešimt eilinių ir du karininkai. Prieš vieną beginklį kaimo mokytoją... Vienas karininkas su keliais kareiviais krėtė ūkinius pastatus, paskui kažko ieškojo gyvenamajame name. Antrasis, pasivadinęs Romą, liepė atidaryti spintą, rodyti albumus, versti knygas. Elgėsi jis kiek keistokai: ragino plėsti iš albumo nuotraukas, kuriose tėvas su šaulio uniforma, taip pat dėdės Jono, Lietuvos karininko, fotografijas; antibolševikines knygas, kurias buvo galima atpažinti iš siaubą keliančių viršelių, liepė mesti į smagiai pleškančią krosnį. Gyvačiukėmis rangėsi žaizdre ir bemat tirpo grėsmingi pavadinimai: „Kaip jie mus sušaudė“, „Raudonasis siaubas GPU“... Tas karininkas – išties reta išimtis. Elgėsi jis taip norėdamas bent kiek palengvinti areštuojamo žmogaus dalią. Laikėsi nelauktai drąsiai ir humaniškai. Bet ir tokia rizika jis ne ką tegalėjo pakeisti. Aleksandras savo pažadą atkeršyti ištesėjo.

Suimamas Pakalniškių pradinės mokyklos vedėjas mažai ką su savimi

tepasieimė. Gal kad visiškai pasimetė, gal kad jautėsi nekaltas ir tikėjosi greit grįžti, o gal kad antrasis karininkas pikta skubino. Didžiausias išstumtam į nežinią turtas – kailiniai.

Nubloškė Vladą Plungę su kitais likimo draugais į Kareliją, prie tuomet garsios Belomoro kanalo statybos. Vežamas traukiniu tremtinys konvojui atidavė laikrodį, kad praneštų namiškiams, kur veža. Tai buvo paskutinis ir vienintelis areštuoto V.Plungės laiškas.

Buvo jis paskirtas į brigadą, kuri turėjo aprūpinti kuru statybos zoną. Kaip prisimena kartu kalėję šeduviai, kartą sunkiai sergantį Vladą Plungę išvarė malkų ir parvilklo iš darbo leisgyvj. Laidojo kartu su kitais kaliniais, maitintais sušalusiais burokais ir dizenterijos pakirstais. Ne iš karto jį priėmė svetima žemė. Iškasę per trumpą duobę, tai prisiejo prieš užrausiant trumpinti mirusiuosius. Vlado kailiniais apšvilko kalinys nuo Biržų ir jų dėka išliko gyvas. 1991-aisiais sūnus ieškojo tėvo pėdsakų, bet sužinojo tik tiek, kad šis 1945 m. kovo 11 d. atsidūrė filtravimo-patikrinimo stovykloje Nr. 0313. Joje 1945 m. gegužės 8 d. mirė. Taip toli nuo tėvynės ir gimtųjų Pakalniškių, nuo šeimos ir mokyklos žuvo tikras lietuvis patriotas, kaip reta talentingas ir darbštus pedagogas, nepateikęs jam jokio kaltinimo. Buvo pakirstas tvirtas vyras, tesulaukęs keturiasdešimt trejų. Namuose ir mokykloje su vaikais liko viena žmona ir mokytoja, paženklinta nepatikimumo sovietiniam režimui antspaudu. Šeima neteko ne tik svarbiausios materialinės atramos. Dukros: abiturientė Marytė, šeštokė Gražina, mažoji Pakalniškių pradinukė Aldutė, sūnus Romas prarado galimybę gauti teigiamas charakteristikas, kurios buvo būtinos norint siekti aukštesnio mokslo. Virš namų pakibo sunkiai įveikiama tremties baimė.

Slogūs, nelengvi Pakalniškių pradinei buvo 1944/45 m. m. Vėl liko tik keturi skyriai. Suėmus vedėją, mokslo metus baigė viena mokytoja Apolonija

>

Nuotrauka iš asmeninio Plungių šeimos archyvo

Vlodo ir Apolonijos Plungių šeima, 1979 metai

Plungienė, dabar jau tapusi politinio kalinio našle.

Po V.Plungės visą pokarį čia kasmet vedėjavo vis kiti, jauni ir ne kvalifikuoti, vos gimnaziją tebaigę žmonės. Ir man pačiam teko vadovauti mokyklai beveik dvejus mokslo metus... teturinčiam tiek metų, kiek mano pavaldinė išdirbo mokykloje. Daug ką teko patirti, pamatyti, išmokti iš savo bendradarbės, kartu išgyventi dėl nesėkmių ir skriaudų.

Sunki našta užgulė iš pažiūros trapios mokytojos pečius. Reikėjo su keliskart didesne energija ir kantrybe dalinti save mokyklai ir namams.

Samdyti tada nebuvo galima. Ūkininkavo našlė su keturiolikmečiu sūnumi, kurio atitraukti nuo mokslo neleido širdis. Tik derliui

nimti pasišaukdavo kokį prašalaitį ar persekiojamą bėglį, kuriam buvo pavojinga gyventi nuosavuose namuose. Romas – visas į tėvą: buvo darbštuolis, nesišalindavo ir moteriškų darbų. Tik kai sūnų išsiuntė mokyti toliau, į Vabalninko žemės ūkio technikumą, A.Plungienė liko be tvirčiausio pagalbininko. Namas buvo nusavintas, jame ėmė šeiminkauti svetimi. Ūkis visai nusmuko. Prie tėvelio, kaip atsimena Gražina, derlių kuldavo dvi dienas, o dabar – pusę. Pagaliau viskas, kas buvo įsigyta sunkaus darbo ir sūraus prakaito kaina, buvo paimta į bendrą kolūkio katilą. O naktimis belsdavosi ir vieni, ir antri. Vieną 1949-ųjų naktį, namą apsupus įgulos kareiviams, mokytoja iššoko pro langą į sodą ir pratūnojo jame visą atšiaurią naktį.

Per plušą namuose (regėjau jos nuo darbo suskirdusias rankas), skubėdama į mokyklą, ne visada rasdavo laiko ir papusryčiauti. Būdavo, įsidės prie mokinių sąsiuvinų duonos, dar obuolį ir užkąs kelyje. Į mokyklą eidavo pačiu artimiausiu keliu, pagrioviais. Pavasarį, rudenį atėidavo peršlapus, susipurvinus. Romui mokantis technikumė, mažoji Aldutė buvo vienintelė atrama. Kai abi išėidavo į mokyklą, namai likdavo tušti.

Mokytoją A.Plungienę, kaip pedagogę, jau pradžioje ir vėliau vizituotojai ir kolegės labai vertino, laikė pavyzdžiu. Menu, kai 1947/48 m. m. buvo tariamasi, kurio Šeduvos valsčiaus pradinių klasių mokytojo

>

atvirą parodomąją pamoką norėtu stebėti ir aptarti, daugelis rinkosi būtent mano vyresniąją kolegę. Ir neapsiriko: skaičiavimo pamoka su pirmuoju ir trečiuoju skyriais išėjo ištis pavyzdinė. Dirbti su A.Plungiene vienoje mokykloje buvo ir įdomu, ir pravartu, ir malonu. Tiesiog stebėdavausi jos kuklumu ir jautrumu nestokojant reiklumo ir objektyvumo. Mažoji Aldutė mamos klasėje norėjo būti išskirtinė, bet mokytoja ir savo numylėtinei nedarydavo nuolaidų. Jeigu trečiokė dukra reikiama neparuošdavo kokios pamokos ar priveldavo diktante per daug klaidų, nors mokėsi gerai, neišvengdavo dvejeta. O kai kartą, norėdama parodyti savo pranašumą prieš kitus mokinius, Aldutė pabandė šeiminkauti tėvelio sodintame mokyklos sode, tai mama jai ir už ausytės timpltelėjo. Daug gyvenime turėjau galimybių ir pareigų stebėti kitų vedamas pamokas, kartu dirbti, vizituoti, bet tarp jų tokios dalykiškos, ramios, tylios mokytojos, įstengdavusios palenkti vaikus į savo pusę, nepastebimai jiems daug duoti ir nemažai išreikalauti, neprisimenu. Dideli mokytojos A.Plungienės sugebėjimai, turtinga patirtis, geras mokinių parengimas neliko be atgarsio: ji buvo apdovanota Darbo raudonosios vėliavos ordinu, nes valščiaus partinė valdžia apsižioplino ir pasiūlė mokytoją apdovanoti „užmiršusi“ lageryje nukankintą Vladą Plungę (partinės organizacijos sekretorius už tai atsiėmė).

Šiame rašinyje prisiminau didžiai nusipelnčius tris senosios kartos pradinukų mokytojus. Jiems ir ne tik jiems šlovė, kad nepriklausomybės ir nuožmiomis okupacijos sąlygomis įstengė išugdyti patriotiškai tvirtą, morališkai atsparią naująją kartą. Jeigu reikėtų pasakyti, kuris iš čia paminėtų trijų Plungių labiausiai nusipelnė, tvirto žodžio negalėčiau ištarti. Nemanau, kad Kazimieras didesnis už Vladą ar kad Apolonija būtų jiems nusileidusi.

Bėgo metai. Apolonijos ir Vlodo vaikai užaugo, išsiskirstė savais keliais. Motinai jų labai trūkdavo ir vis atrodydavo, kad lankosi Pakalniškiuose retai, vieši labai

trumpai. Vis kviesdavo visam laikui sugrįžti į namus, kad ir nusavintus. Pagal specialybę lengviausiai Pakalniškiuose galėjo gauti darbo sūnus Romas. Jis ir sugrįžo 1958 m. Apolonija užleido savo vietą marčiai, nors dar pati galėjo ir norėjo dirbti mokykloje. Jai atrodė, kad dviejų Plungienių toje pačioje mokykloje gal ir per daug.

Aldona Plungienė vadovavo Pakalniškių pradinei devynerius metus. Ji stengėsi išlaikyti gerą mokyklos vardą, nepadaryti gėdos čia anksčiau mokytojavusiems savo bendrapavardžiams giminaičiams. Sutvarkė mokyklos sodą, kurį pradėjo sodinti Kazimieras, o išplėtė Vladas, įveisė serbentyną. Pradžioje Aldonai sunkiau sekėsi dirbti su dviem klasėm vienu metu (anksčiau buvo dirbusi suaugusių vakarinėse mokyklose). Savo turtinga patirtimi dalinosi anyta, išminties jaunoji pedagogė sėmėsi iš metodinės literatūros. Gana greit ir apie Aldoną prašneko rajone kaip apie kūrybingą mokytoją, pirmaujančios pradinės mokyklos vedėją, kaip apie anksčiau dirbusių Plungių visuomenininkų tradicijų tęsėją. Ji buvo išrinkta apylinkės kultūros namų pirmininke, kultūrinio darbo organizatore. Vedė siuvimo, kulinarijos kursus, režisavo spektaklius. Dažnokai organizuodavo išvykas į teatrus ir koncertus. Plačioje apylinkėje daugelis gerbė ne tik mokyklos vedėją, bet ir jos vyrą, kolūkio veterinarijos felčerį. Ne vienam, bėdos ištiktam, jis padėjo, būdavo lengvai prisikviečiamas. Jauniesiems Plungėms sekėsi. Jie leido gilius šaknis ir svajojo apie savo ateitį Pakalniškiuose ar apylinkėje, tėvų žemėje. Bet ne visiems patiko darbu pelnoma jaunos šeimos sėkmė. Pasišiaušė vienas kitas pavyduolis, mėgėjas rodyti savo rausvąjį patriotizmą. Rajono laikraštyje buvo paskelbtas Romą triuškinantis straipsnis, primenantis ne tik jo, bet ir tėvo, ir dėdžių „nuodėmes“. Tas anonimo šmeižtas, iš piršto laužti kaltinimai neatnešė laukto efekto, neturėjo jokių pasekmių. Šmeižikas pralaimėjo, bet Romo nuotaika buvo sudrumsta, gyvenimas savam krašte

apkartintas. Tėvo sodinto sodo obuoliai pasidarė uždraustas vaisius, net pirkti iš kolūkio jų neleista. Buvo apsispręsta keltis toliau nuo namų, kurtis prie didesnio miesto. Per tuos okupacijos, sąstingio dešimtmečius daugelis Pakalniškių Plungių vaikų apleido gimtinę. Beveik išnyko tame krašte ir buvusi garsi giminė. Apolonijos ir Vlodo puoselėtos sodybos, didžiulio sodo vietoje atsivėrė plynas laukas. Vietoj šnekaus upeliuko – melioracijos griovys. Keitėsi gyvenimas, žmonės. Pasikeitė net ir gamtovaizdis.

Pakalniškių kaimas, priskirtas prie Raudondvario žemės ūkio technikumui, smarkiai išaugo. Gyvenvietėje įsikūrė šiame krašte šaknų neturintys gyventojai. Pastatyta nauja dviaukštė mokykla. Buvusioji, likusi prie senojo kelio, ištiesinus plentą ir aplenkus kaimą, pasidarė nebereikalinga. Jos, tipiškos devynioliktojo amžiaus smuklės, pastatu susidomėjo muziejininkai. Nuspręsta atkurti autentišką senojo kaimo užėigą. Kad primintų praeitį. Kad įsikūrus pašonėje Kleboniškių kaimo buities muziejui, įsikomponuotų į jo ansamblį kaip vienas iš įdomiausių statinių. Dabar šis pastatas „paruoštas“ rekonstruoti, tik kažin kada tai bus padaryta ir ar iš viso bus atstatyta užėiga. Šiandien pro jos langų ir durų kiaurymes stūgauja skersvėjai – lyg norėdami užgožti dvasią didžiulio statinio, daug kuo susijusio su pakalniškiečiais ir jų nepamirštamais mokytojais Plungėmis.

Literatūra

1. *Daugyvenės kraštas* / Sudarė V.Šernas. Kaunas, 1998.
2. *Lietuvos centrinis valstybinis archyvas*. F 852, ap. 2, b. 41
3. Litinskas A. *Kaimas už ežero: istorinė – etnografinė apybraiža*, Radviliškis, 1998.
4. Pakštas V. *Dvidešimtojo amžiaus Šeduva*, Vilnius, 1997.

Raudondvario dvaro oficina

Radviliškio rajono Pakalniškių seniūnija

■ Egidijus PRASCEVIČIUS

1985-aisiais Pakalniškių apylinkės, dabar seniūnijos, centru tapo Raudondvaris. Nuo 1985 m. seniūnijai vadovauja R. Ropolas. Jos plotas 16602,51 ha, gyvena 3601 žmogus.

Raudondvaris įsikūręs netoli Šeduvos, prie Šiaulių – Panevėžio kelio. Netoliese yra geležinkelis Radviliškis – Daugpilis. Gyvenvietės pradžia buvo dvaras, kurio istorija neatsiejama nuo Šeduvos miesto istorijos. Šeduvoje ilgą laiką buvo

Lietuvos didžiojo kunigaikščio dvaras, vėliau tapęs privačia valda. 1792 m. paskutinis Šeduvos seniūnijos valdytojas Stanislovas Poniatovskis su Šeduvos miestiečiais pasirašė sutartį, pagal kurią šeduviai mokėjo dvarui 3579 auksinus čišo mokesčių. 1798 m. iš Poniatovskių Šeduvos dvarą ir žemes nupirko baronas Teodoras fon Ropas. Jis nepripažino Šeduvos miesto gyventojų teisės mokėti mokesčių ir pareikalavo, kad šie eitų lažą į dvarą.

T. Ropas tvirtino dvarą nupirkęs kartu su visu miestu, todėl miestiečiai nusprendė ginti savo teises teisme ir įrodyti, kad 1654 m. miestui buvo suteikta magdeburginė savivalda. Po ilgo bylinėjimosi Upytės žemės ir Vyriausajame teisme byla pateko į Rusijos valstybės senatą. 1812 m. Senate buvo priimtas sprendimas pripažinti anksčiau Šeduvos miestui

>

suteiktas privilegijas. Pralošęs bylą baronas T.Ropas, negalėdamas pakęsti miesto kaimynystės, Šeduvoje buvusio dvaro pastatus nugriovė.

Naująjį dvarą T.Ropas pastatė apie 2 km nuo miesto, prie Daugyvenės upės. XIX a. pirmojoje pusėje naujoje vietoje įkurtą dvaro ansamblį pavadino Raudondvariu. Aplink pastatus buvo užveistas nemažas peizažinis parkas. Nuo 1854 m. dvarą valdė baronas Otonas fon Ropas. 1859 m. čia buvo spirito varykla ir vėjo malūnas. 1882 m. dvarui priklausė 1329 dešimtinės dirbamos ir 145 dešimtinės nedarbamos žemės bei 3035 dešimtinės miško. 1903 m. dvare gyveno 91 žmogus. 1923 m. dalis žemių buvo nacionalizuota. 1940 m. dvaro savininkai buvo Julius ir Adelheida Ropai. Jie turėjo 299,78 ha žemės. Dvare buvo Ropų giminės archyvas, XVIII amžiuje surinktų paveikslų galerija, net pasaulinio garso dailininko Ticiano kūrinių. 1940 m. dvaras buvo nacionalizuotas, jį niokojo apsistojęs sovietų kariuomenė, karo metais nukentėjo meno vertybės.

1959 m. buvusiam dvare įkurtas žemės ūkio technikumai. Pirmuoju jo direktoriumi buvo paskirtas L.Pilkauskas. 1969 m. technikumai perorganizuotas į Šeduvos tarybinį ūkį-technikumą. 1991 m. jis tapo aukštesniąja žemės ūkio mokykla. 1959 m. Raudondvaryje gyveno 219, 1970 m. – 191, 1979 m. – 126, 1986 m. – 719 gyventojų. Dabar čia gyvena per 400 žmonių. 1998 m. gyvenvietė tapo respublikinio konkurso „Už Tėvynės gerio ir grožio idėjų puoselėjimą“ nugalėtoja. Raudondvaryje veikia kultūros namai, biblioteka, viešbutis, restoranai, kavinė, dvi parduotuvės. Apie 1969 m. buvusiam Antrojo pasaulinio karo laikų aerodrome įsikūrė Šiaulių sportinės aviacijos bazė. 1992 m. įteigta bendra Lietuvos ir Vokietijos įmonė „Prie ežero“. Prie žemės ūkio mokyklos veikia žirgynas. 2002 m. įkurta individuali Egidijaus Bieliūno įmonė.

Seniūnijos teritorijoje vyrauja lygumos, išskyrus upelių slėnius, didesnių kalvų nėra. Tarp laukų

įsiterpia lapuočių arba mišriųjų miškų masyvai. Gamtovaizdis ramus, vietomis jį pagyvina dirbamuose laukuose išsidėsčiusios ūkininkų sodybos su senais medžiais ir vaismedžių sodais. Žemdirbiai daugiausia augina javus, daržoves, cukrinius runkelius, daug laukų užsėta daugiamečių žolių pievomis. Sovietiniu laikotarpiu, 1960 – 1990 metais, kuriant kolūkių ir tarybinių ūkių centrus, susiformavo Pociūnų, Alksniupių, Pakalniškių, Radvilonių, Maldžiūnų, Baukų gyvenvietės. Jose buvo pastatyta daug daugiabučių gyvenamųjų namų, suprojektuoti individualių namų kvartalai, nemažai reikšmingesnių visuomenės paskirties pastatų ir daug stambių pramoninės žemdirbystės ūkio kompleksų. Kaimuose, kuriuose nebuvo vykdoma intensyvi statyba, išliko daug senų medinių pastatų. Jie kartu su želdiniais yra vertingas kaimo architektūros paveldas. Daug tokių pastatų yra Šniukonių, Žybartų, Žardelių, Šileikonių kaimuose.

Seniūnijos miškai nėra labai dideli. Didžiausias – Radvilonių. Jame auga du gamtos paminklai: Radvilonių ąžuolas ir Radvilonių dvikamienis ąžuolas. Kiti mažesni miškai yra Girelė, Beinoravos, Šniukonių, Amalijos miškas, Beržynas, Siaurmiškis. Čia vyrauja lapuočiai: beržai, uosiai, juodalksniai, alksniai, ąžuolai, yra eglė, gausu ievų, lazdynų, auga karklai, šermukšniai, blindys, šaltėkšniai. Grožiu išsiskiria Kleboniškių (Pakalniškių) ir Raginėnų miškai, kur vyrauja pušys. Pušynai sutvarkyti, iškirsti krūmai, vasarą jų teritorijos nušienaujamos, įrengti lauko baldai ir ugniavietės, todėl čia dažnai lankosi poilsiautojai bei turistai. Miškuose gyvena elniai, stirnos, šernai, kiškiai, gausu lapių ir janotų, upeliuose – bebrų. Miškuose, parkuose, sodybose, tvenkinių pakrantėse ir upelių slėnių pievose peri labai daug ir įvairių sparnuočių.

Seniūnijos teritorija eina Nemuno ir Dauguvos takoskyra, vieni upeliai vandenį neša į Nevėžio, o kiti – į Mūšos baseiną. Didžiausia seniūnijos teritorija

į Mūšą tekanti upė – Daugyvenė išliko melioracijos nepaliesta – su gražiais slėniais, įspūdingai besiraitančiomis vagos kilpomis, natūraliomis pievinių augalų augimvietėmis ir pakrančių medžiais. Jos intakai yra Niauduva, Žemoperša, Dubulėlis, Svirnupis, Prudupis, Alkupas, Sidabrupis, Kapupė, Dubulis. Kitų didesnių upelių – Šakos, Dubysėlės, Ramytės, Alksniupio, Liulio, Kurio, Ežerėlio – vagos ištiesintos, slėniai melioruoti. Mažieji upeliai, tokie kaip Sakalupis, Prūdubis, Prūdgalė, Smėlytė, Lankupelis, Lydžupelis, Ažagis, Vileikupelis, Būgenis, Raudonupelis, Pasarnupelis, Kosupis, Vismanta, Šerupis, Klumpabalis, Asupis, Griškabalis, Kaileikis, Kiaunė, Ošupis, Mažupė, paversti grioviais, sausringomis vasaromis išdžiūsta. Didesni vandens telkiniai įrengti užtvėnkus Daugyvenės, Šakos ir Alkupo upelių vagas. Daugyvenės tvenkinys yra didžiausias, įrengtas XIX amžiaus pirmojoje pusėje, pastačius Raudondvario vandens malūną. 1986 m. tvenkinys išvalytas, pakrantės sutvarkytos, šienaujamos, krante auga senasis dvaro parkas. Čia galima poilsiauti, išsinuomoti valtį, maudytis, žvejoti. Tvenkinyje esančioje saloje, kuri vadinama Salikalniu, vasarą rengiamos šventės. Poilsiauti ir žvejoti galima prie Alkupo tvenkinio Pakalniškių kaime, bet jis nėra didelis.

Pakalniškių seniūnijoje susisiekimas labai patogus, čia daug gerų asfaltuotų kelių. Seniūnijos teritorija eina valstybinės reikšmės kelias Šiauliai – Panevėžys, autobusų stotelės prie šio kelio yra Raudondvario, Pakalniškių (Kleboniškių), Dambavos ir Pociūnų kaimuose. Nutiesti du tarprajoninės reikšmės keliai: Šeduva – Pakruojis, Pakalniškiai – Rozalimas. Kiti keliai: Alksniupiai – Plaučiškiai, Radviloniai – Maldžiūnai, Valdeikiai – Laba, Pociūnai – Jasoniai – yra vietinės reikšmės, su žvyro dangomis, tačiau nuolatos prižiūrimi, todėl patogūs keleiviams.

Pietiniu seniūnijos teritorijos

>

pakraščiu eina 1873 m. nutiestas Radviliškio – Daugpilio geležinkelis. Labos kaime yra geležinkelio stotis, kuri veikė iki 1999-ųjų.

Daugyvenės upės slėnis 1992 m. paskelbtas kraštovaizdžio draustiniu. Upės pakrantės apaugusios medžiais ir krūmais, daugiausia juodalksniais, baltalksniais, vietomis gluosniais ir ievomis. Slėnio pievos pavasarį užliejamos, jose vyrauja natūralios pievinio erezino, paprastosios miglės, pievinio pašiaušelio bendrijos. Palei upės vagą išplitęs nendrinis dryžutis. Daugyvenės slėnyje aptiktos 399 augalų rūšys. Dvi iš jų įrašytos į Lietuvos raudonąją knygą. Upės pievose aptinkama baltijinė gegunė. Raginėnų kaime, ant Rinkakalnio kalvos, auga sausapieviems būdingi augalai: lieknoji plūkė, šilinė perkūnropė, stepinis motiejukas, geltonžiedė liucerna, melsvasis gencijonas. Upėje gausu bebrų, aptinkama ūdros, kanadinės audinės pėdsakų. Veisiasi lapės, pilkieji kiškiai. Upelio pievose, pakrančių želdiniuose ir slėnyje augančiuose medynuose – labai daug paukščių. Gyvena griežlės, antys, atskrenda paukštvanagių, nendrių lingių, tilvikų. 2002 m. ties Raginėnų (Vokzalo) kaimu Daugyvenėje perėjo gulbės, ties Kleboniškių kaimu daug kartų pastebėtas pilkasis garnys, juodasis gandras, juodoji meleta.

Pakalniškių seniūnijoje yra 42 kaimai: Aldoniškis, Alksniupiai, Birutė, Bružiai, Burbiškis, Dambava, Dargužiai, Daukonys, Daukšai, Dausai, Gikoniai, Jasonys, Jukiškis, Juodupiai, Kibildžiai, Kleboniškių, Krupiškis, Laba, Lineliai, Maldžiūnai, Maneitai, Margiai, Mažuliai, Miškadvaris, Naujasodis, Nemaniūnai, Pagaidžpiliai, Pajuliai, Pakalniškiai, Pociūnai, Radviloniai, Raginėnai, Raudondvaris, Riaubai, Rokoniai, Sliekiai, Šileikoniai, Šniukoniai, Valdeikiai, Veliakiemiai, Žardeliai, Žybartai – ir 16 vienkiemių: Areiniškiai, Aukštakalnis, Grybtrakis, Karizniškis, Kašiai, Miliukiškis, Pagojis, Prastavoniai, Radiškiai, Rimaičiai,

Sliekiai, Stūriškiai, Šeduva, Tankūnai, Vaižgai, Vanaginė. Seniūnijoje buvo daug dvarų ir palivarkų. Didesni dvarai: Raudondvaris, Radviloniai, Maldžiūnai – ir palivarkai: Pakalniškiai, Amalija – ilgą laiką priklausė baronams fon Ropams, mažesni dvarai: Burbiškis, Jukiškis, Padaugyvenė, Kašiai – dvarininkams Baženskiams. Kitų dvarelių: Areiniškių, Beinoravos, Pajulių – savininkai dažnai keisdavosi.

Dambavos bažnyčia 1825 m. pastatyta vietoje buvusios medinės koplyčios Beinoravos dvaro savininkės

Mergelės Marijos skulptūra. Į šventorių patenkama pro graakščią vartų arką. Bažnyčia sutvarkyta: suremontuotas stogas, vidaus patalpos. Kasmet, nuo 1859 m., paskutinį rugpjūčio sekmadienį laikomi Dievo Apvaizdos atlidai. Juos gausiai lanko parapijiečiai. Ant bažnyčios stogo esantys metaliniai kryžiai įrašyti į istorijos ir kultūros paminklų sąrašus.

1853 m. Radvilonių dvaro savininko barono fon Ropo lėšomis vietoje buvusios medinės pastatyta nauja Alksniupių kapų koplyčia.

E.Prascevičiaus nuotrauka

Alksniupių koplyčia, 1995 m.

Kotrynos Goštautienės lėšomis. Sienos akmenų mūro, stačiakampio plano su pusapskrite apside, turi klasicizmo bruožų. 1864 m. bažnyčia carinės administracijos buvo uždaryta, uždrausta joje laikyti pamaldas. Pastatas 42 metus prastovėjo nelankomas. 1909 m. bažnyčia suremontuota, įrengtas naujas centrinis altorius. 1911 m. pristatyta apsidė. 1929 m. įsteigta Dambavos parapija.

Atvykusius į bažnyčią pasitinka Šv.

Ji stovi kalvelėje įrengtų kapinių centre. Koplyčia pailgo stačiakampio plano, su apskrita apside ir prie šono pristatyta zakristija. Sienos akmenų mūro, pagrindinis fasadas išraiškingas su manieringu portalu. Frontonas trikampis, dekoruotas smailiomis gotikinių motyvų arkomis. Koplyčios altorius sudarytas iš dviejų dalių, su barokiniais dekoru elementais. Altorius,

>

paveikslai ir koplyčioje esančios skulptūros įrašytos į istorijos ir kultūros paminklų sąrašus. Statinys remontuotas 1928 ir 1960 m. 1994-aisiais sutaisytos sienos, stogo konstrukcijos, sudėtos naujos grindys, restauruotas altorius ir paveikslai.

Alksniupių, Dambavos, Pagaidžpilių kaimuose yra veikiančios kapinės.

Seniūnijoje išsaugotas reikšmingiausias Radviliškio rajone Raginėnų archeologinių paminklų kompleksas. I tūkstantmečio pirmojoje pusėje prie Daugyvenės upės plačiai buvo išsidėsčiusios senovės gyvenvietės. Gyventojai mirusiuosius laidojo pilkapiuose. Daugyvenės krante buvo įrengtas piliakalnis. XIX a. Raginėnų archeologijos paminklams bei radiniams mokslininkai buvo davę net Raginėnų kultūros vardą. Prie Daugyvenės upės išliko Raginėnų piliakalnis, vadinamas Raganų kalnu, trys Raginėnų pilkapyai, dvi senovės

E. Prasevičiaus nuotraukos

gyvenvietės, Kleboniškių piliakalnis, Kleboniškių (Pakalniškių) pilkapyas, Pakalniškių senovės gyvenvietė, Kleboniškių akmuo su dubenėliais, Daukonių mitologinis akmuo. Kasmet atliekami archeologiniai tyrimai pateikia vis daugiau argumentų, patvirtinančių nuomonę, kad prie Daugyvenės I tūkstantmečio pirmojoje pusėje buvo stambus aukštos kultūros centras.

Apie Raginėnų piliakalnį sklido legendos: esą jame gyvenusios deivės ir giedojusios. Paskui ėję žmonės to kalno kasti. Tada deivės ėmusios graudžiai

verkti. Raudodamos nuėjusios į girelę už Daugyvenės. Viena iš laumių buvusi didelė ragana. Laumė užkeikusi kasėjus, ir tie žmonės apakę.

Kartą moteriškė rovusi linus ir užmiršusi vaiką, vakare sugrįžusi mato: laumės supa vaiką, liūliuoja. Nusigandusi ir pabėgusi viena, be vaiko. Ryte vėl nuėjusi ir radusi vaiką gražiai apvilktą. Kita moteriškė tyčia nusinešusi vaiką. Laumės ėmė supti liūliuodamos čiūčia liūlia. Bet

>

Burbiškio dvaro fragmentas

kai motina atėjusi, atradusi vaiką nebegyvą. Taip deivės dariusios. Jos nuėjusios į piliakalnį, nes ten esanti šventa vieta.

Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis įkurtas 1991 m. siekiant išsaugoti gausų Daugyvenės upės pakrančių kultūros paveldą. Muziejų sudaro keturi skyriai: Burbiškio dvaro istorijos, Kleboniškių kaimo buities, Šeduvos kraštotyros ir Raginėnų archeologinių paminklų kompleksas. Muziejaus-draustinio kultūros paveldo objektai: archeologijos, kaimo, technikos, dvarų ir parkų architektūros – atspindi apylinkės kultūros istoriją nuo mūsų eros pradžios iki šių dienų. Kleboniškių kaime restauruota 18 pastatų, kuriuose eksponuojami buities reikmenys, baldai, žemės ūkio technika, veikia vėjo malūnas. Burbiškio dvare

restauruojami dvaro pastatai, sutvarkytas parkas su įspūdinga tvenkinių sistema ir skulptoriaus K. Uliansko skulptūromis. Veikia dvaro ekspozicija. Užveisti dideli gėlių daigynai. Daugyvenės muziejų kasmet aplanko per 65 tūkstančius lankytojų. Vasaros sezono metu muziejuje rengiami kultūros renginiai: Tulpių žydėjimo šventė, koncertai, klijavimo teatrų vaidinimai, muzikos vakarai ir kt.

Pakalniškių seniūnijoje gausu lankytinų objektų: Dambavos bažnyčia, Burbiškio dvaras-muziejus, Kleboniškių kaimas-muziejus, Kleboniškių vėjo malūnas-muziejus, Raginėnų piliakalnis, Raginėnų I ir II pilkapynai, Kleboniškių piliakalnis, Kleboniškių (Pakalniškių) pilkapynas, Daukonių mitologinis akmuo, Padaugyvenės paminklinis akmuo

žuvusiems Lietuvos partizanams, Raudondvario, Maldžiūnų, Radvilonių dvarų ansambliai, Alksniupių koplyčia, Radvilonių ažuolas, Radvilonių dvikamienis ažuolas, Raginėnų guoba, Padaugyvenės ažuolas.

Iš Pakalniškių seniūnijos kilo ne viena žymi asmenybė.

Manaitų kaime 1920 m. gimė žymiausias Lietuvos aviamodelininkas, pasaulio rekordininkas, inžinierius išradėjas, gamtininkas, fotografas Petras Motiekaitis. Jis pasiekė 16 pasaulio, 22 TSRS ir 19 respublikos aviamodelizmo rekordų; surinko 460 dieninių ir naktinių drugių kolekciją. Mirė 1988 m. P. Motiekaitis palaidotas Šiauliuose.

Nemaniūnų kaime 1852 m. gimė

>

liaudies skulptorius, dievdirbys Jonas Valys. Išdrožė 600 gausiai ornamentuotų kryžių. Mirė 1918 m., palaidotas Rozalimo kapinėse.

Kleboniškių kaime 1893 m. gimė kunigas prelatas Antanas Grigaliūnas. Mirė 1960 m., palaidotas Panevėžio Šv.Petro ir Povilo bažnyčios kriptoje.

Bružių kaime 1871 m. gimė inžinierius elektrikas, profesorius Jeronimas Šliogeris. 1900 m. jis baigė Peterburgo elektrotechnikos institutą, iki 1920 m. tame mieste ir dirbo. Nuo 1927 m. J.Šliogeris - Lietuvos universiteto Technikos fakulteto profesorius. Mirė 1936 m. Kaune.

Alksniupių kaime 1903 m. gimė Leonas Plungė, nepriklausomos Lietuvos policijos ir valstybės įstaigų tarnautojas. 1941 m. buvo ištremtas į Uso lagerį,

ten organizavo lietuvių sukilimą. Šiam pasipriešinimui nepavykus, 1942 m. L.Plungė sušaudytas, kur palaidotas, nežinoma.

Burbiškio dvare 1881 m. gimė Emilija Baženskytė. Ji studijavo Lvovo universitete, aktyviai dalyvavo jaunalenkių neoromantiniame sąjūdyje, artimai bendravo su garsiausiais lenkų poetais. Mirė E.Baženskytė 1926 m.

Valdeikių kaime 1928 m. gimė Izabelė Savickaitė-Žmuidzinienė. 1944 m. ji pasitraukė į Vakarus, apsigyveno JAV, lankė Henriko Kačinsko dramų studiją Vorčesteryje, aktyviai dalyvavo mėgėjų teatro vaidinimuose, rengė vakarus.

Baukų kaime 1887 m. gimė visuomenės veikėjas Ropolas Skipitis. 1914-aisiais baigęs Maskvos

universitetą, iki 1918 m. kaip visuomenininkas reišėsi Rusijoje. 1918 – 1940 m. R.Skipitis aktyviai dalyvavo nepriklausomos Lietuvos visuomeniniame gyvenime, dirbo advokatu. 1940 m. išvyko į Vokietiją. R.Skipitis išleido dvi knygas, išspausdino daug rašinių įvairioje spaudoje. Mirė 1976 m. JAV, Čikagoje.

Pajulių kaime 1952 m. gimė Regina Kairytė, Panevėžio dramos teatro aktorė.

Daug ir ilgai galėtume kalbėti apie Pakalniškių seniūniją, bet paprasčiausia būtų tiesiog užsukti čia, į šį vaizdingą Radviliškio rajono kampelį, aplankyti išpūdingiausias jo vietas ir svetingus žmones.

^

Baukų kaimas. Liaudies skulptorės Salomėjos Skiauterienės (g. 1920 m.) darbai jos sodyboje, 1996 m.

Poetinio žodžio sušildyta siela

Kristina Diržinauskaitė,
Pašušvio pagrindinės
mokyklos mokytoja
lituanistė, poetė,
Radviliškio rajono literatų
klubo „Jonvabalys“ narė,
2006-aisiais skaitytojams
pristatys pirmąją savo
kūrybos knygą

■ Sigita ŠEGŽDIENĖ

Likimas, - už tai aš esu jam dėkinga, - mus su Kristina suvedė 1993 metų vasarą, liepos mėnesį, per mandatinę komisiją, mudviem stojant į Šiaulių pedagoginį institutą, dabartinį Šiaulių universitetą, lietuvių kalbos ir literatūros specialybę.

Pamačiau ją sėdinčią vieną tuščioje laukiamojoje salėje. Tokią neįprastai paprastą, nors nekasdienišką, išsiskiriančią iš aplinkos: ilgais plaukais, neįprastai liekną. („Mergina vapsvos liemeniu“,- toptelėjo tada.) Nežinau, kodėl tąsyk priėjau prie jos. Išsišnekėjome. Pasirodo, ir Kristina gimusi ir augusi Radviliškio rajone, Kubiliūnų kaime, visiškai netoli manęs.

Įstojome abi ir 4 metus diena iš dienos susitikdavome paskaitose.

Grinkiškis. Miestelio akvarelė

Brėkstant Grinkiškio miestelis
Priplūdęs šurmulio, tvankos slopinamų balsų ir lengvų žingsnių.
Sakytum - tai ne Grinkiškis,
O rytietiškoji turgaus aikštė,
Prigrūsta meirūnų, kardamono ar vanilės.
Iš gretimų kaimelių - Rūdžių, Kubiliūnų, Šašių -
Atvykusieji markstosi šventoriuj,
Grūdasi ir, alų gerdami, veblena
Apie lietų, šieną ar priaugančių pasėlių derlių.
Čia pat - žiedadulkėm nubirusių merginų juokas
Ir patyliukais sau šiušenančios kaimynės.

Pavakariais užplūsta Grinkiškį vėsa -
Į gatves pabyra valkatos ir šunys
Ir iš tamsos iššokusi prožektorių šviesa
Apžilpina šaligatviu žemyn šiurenančias poras.

Per naktį Šušvės užkardoj nuskendusį migla
Į sapnus atplukdo raganišką svaigulį
Ir jauti, kaip droviai gatvėmis nubėgęs drebulys
Už riešo ima naują dieną
Ir sukasi miglos ir dūmų sūkury,
Ir žydi vėtrungėm aptaškęs gryčių sienas.

>

Prisimenu Kristiną kaip itin stropią studentę. Tuo metu jau išryškėjo vienas iš jos gausybės talentų – raiškūs skaitymas. Ne kartą yra dalyvavusi instituto organizuotuose raiškiojo skaitymo konkursuose.

Baigus institutą, mūsų keliai trumpam išsiskyrė. Kristina dirbo Baisogalos vidurinėje mokykloje, kurią ji ir pati baigė, o aš grįžau į gimtąjį Pašušvį, į čia įsikūrusią pagrindinę mokyklą. Išėjus į užtarnautą poilsį garbaus amžiaus lituanistei, Pašušvio pagrindinėje mokykloje atsirado laisva dar viena lituanisto vieta. Neabejodama pasiūliau šią vietą užimti Kristinai, o ši, kiek pagalvojusi, sutiko. Ir štai ji čia jau dirba šeštus mokslo metus.

Nežinau, ar Kristina kūrė studijų laikais, bet apie tai sužinojau čia, Pašušvyje. Pirmąkart buvusios bendrakursės eilėraščių išgirdau prabėgus keleriems metams nuo jos darbo pradžios šioje mokykloje, 2000-aisiais. Pamenu, tadaėjome sveikinti vienos kolegės ir Kristinai buvo patikėta užrašyti sveikinimą. Perskaičius jį, visos puolėme klausinėti, kieno tai žodžiai. Vėliau Kristinos sukurtų eilėraščių, įvairiomis progomis ar šiaip sieloje susikaupusiai gėlai, džiaugsmui, nerimui ir kitoms būsenoms išreikšti, tekdavo išgirsti vis dažniau. Nenustojau stebėtis jos menine įžvalga, pasaulio supratimu, neįprastu ir nekasdienišku aplinkos matymu.

Niekada neklausiau kolegės, kodėl ji pasirinko lituanistės dalia, tačiau motyvų aiškinti nereikia, labai tinka jai ši specialybė: Kristina kūrybinga, meniška, literatūra jai – visas gyvenimas. Ji pirmoji bibliotekoje perskaito

Po žvaigždėm – nieko naujo

Vėl, šįkart jau trečia syk,
Mes klasėj skaitom ir analizuojam “Ubagą”
Ir dvasioj ubagiškai tuščia,
Ir vėjas daužo langą stiklo...

Tik krykšteli berniūkštis iš galinio suolo,
Tik spygteli mergiūkštė...

O vasaros atobradų prižėlusioj giraitėj
Braidu to berniūkščio motina
Ir lygiai kaip kadaisė
Meduitom rankom pasipūtusiems vaikigaliams
Dalija medų iš gelsvų korių.
Tarsi prieš gerą šimtmetį sufantazuotas
Petras Sabaliūnas
Iš Pavarių atklydęs
Į Biliūno sodną...

>

visas naujai gautas knygas.

Dėkoju likimui, kad galiu dirbti su ja, kūrybinga, niekad nenuilstančia ir labai pareiginga. Kristina - iniciatyvi mokytoja. Jos dėka į mokyklą atkeliavo Kaziuko mugė, bet kokį renginį papuošia kolegės parašyti scenarijai, sielą sušildo širdyje išnešiotas eilėraštis. Tikriausiai jau nebesuskaičiuotum, kiek literatūrinių montažų parengta, kiek vesta mokyklinių ar Pašuvio bendruomenės renginių. Kristina - dažna mokyklos renginio vedėja, organizatorė ir sumanytoja. Kai mo bendruomenės ir mokyklos kolektyvui bei mokiniams patinka jos gražiai deklamuojami ar skaitomi eilėraščiai. Kristinos pilna visur, ji visur suspėja.

Lengva dirbti drauge su Kristina, nešykštinčia gerų patarimų, nestokojančia puikių sumanymų, nebijančia imtis atsakomybės ir punktualia kaip laikrodis.

Niekada nesu sutikusi tokio atviro žmogaus kaip ji. Visur ir bet kada sakančio tiesą, kad ir kokia ji būtų. Nemokančio pasalūniškai prisitaikyti, saldžiai tuščiažodžiauti. Tokio atviro ir tiesaus, kad iš pradžių Kristiną galima palaikyti stačioke, bet vėliau, kai prie jos pripranti, suvoki, kaip nelengva tokiam žmogui gyventi. Todėl dar labiau imi gerbti ją ir jos tikrus žodžius. Ir dar... Neteko sutikti žmogaus, taip aštriai išgyvenančio kaltės jausmą, nešiojančio jį visur ir visada kaip suvystytą kūdikį, teisiančio save kritiškai ir negailestingai

Tokia ta Kristina. Ji tapo neatskiriama mokyklos dalimi. Neįsivaizduojame savo mokyklos be jos kaukšinių kulniukų,

Žydėjimo pabaiga

Tulpės - mėnesio nuotakos
 Geltonais vualiais
 Užklojo juodą žemės krūtinę.
 Vabalėlio aky tebežvilga
 Rasa - Dievulio ašara.
 Vėjo nešama peteliške,
 Netikėk saulės patekėjimu.
 Nuo vandens pasikels drėgmė.
 Iškris Dievulio ašaros - rasa.
 Trumpas buvo žydėjimas,
 Ilga tamsa.

Nakties vigilija

Užuolaidos, kiklopiškai suaižiusios langų masyvą,
 Palinkusios kaip nimfos skleidžia saldžią tylą.
 Atokaitoj minties užsnūsta medžiai groję
 Ir visa neregima grimzta į nakties ažūrą.

Ištirps tamsoj,
 Kas teikė meilę ir paguodą,
 Atmieš nuodais saulėlydy
 Prarytas miškas giesmę juodą.

Vilkolakiais pabirę paupiais
 Sapnai įslinks į namą geltonais žalčiais.
 Apviję kojas miegančios koketės
 Nakties dievai vaitodami kvatosis.

Voratinklių nurezgę erdvę blyškia
 Sapnai blaškysis, narstys ir purlais taškysis.
 Stebėdami jų šėlą,
 Medžiai prapliups juoktis,
 Pražils gegutės,
 Skleisis papartyne ugnies puokštės.

^

2005 METŲ RADVILIŠKIO RAJONO KULTŪROS KRONIKA

SAUSIS

Armonikos pavakariai Radviliškio kultūros rūmuose

VASARIS

5 d.
Užgavėnės Radviliškio miesto atrakcionų parke ir kitose rajono vietovėse

14 d.
„Gongas – 2005“; septynioliktasis rajono jaunimo komandų konkursas

15 d.
Rajono kultūros ir švietimo darbuotojų šventė „Žodžiai iš širdies“ Radviliškyje

16 d.
Rajono tautodailininkų darbų paroda

20 d.
12-oji regioninė humoro grupių šventė „Juokis – 2005“

25 d.
Metų žmogaus, moksleivio, šeimos, Garbės piliečio nominacijų teikimas

KOVAS

18 d.
Radviliškio rajono meno kolektyvai dalyvavo LTV laidoje „Gero ūpo“:

18 d.
Istorinės konferencijos „Daugyvenės krašto šviesuoliai“ I dalis

28 d.
Velykinės popietės, parodos, vakaronės

BALANDIS

9 d.
Respublikinis vokalinių ansamblių ir solistų konkursas „Sidabriniai balsai – 2005“: Solistas iš Baisogalos R. Juzukonis užėmė 2-ąją vietą, o jo vadovaujamas ansamblis „Dainava“ – 3-iąją

16 d.
Šaulių sąjungos meno kolektyvų baigiamoji šventė „Dainuokim, kariai“: Solistas iš Baisogalos R. Juzukonis užėmė 1-ąją vietą, jo vadovaujamas vokalinis ansamblis „Dainava“ – taip pat 1-ąją

24 d.
Apskrities chorų šventė Baisogaloje

27 d.
Tėviškėnų šventė Beinoravoje

28 d.
Sidabravo miestelio šventė

30 d.
Tautinių šokių konkurso „Pora už poros – 2005“ 3-iasis turas Radviliškyje

GEGUŽĖ

6 d.
Radviliškio rajono Aukštelkų pagrindinės mokyklos 90 metų minėjimas

7 d.
Tulpių šventė Burbiškio dvaro parke

15 d.
Radviliškio rajono meno šventė

20 d.
Antrojo pasaulinio karo kapinių atidengimas po rekonstrukcijos

Šeduvoje ir Baisogaloje

21 d.
Radviliškio rajono Pašušvio pradinės mokyklos 140 metų minėjimas

28 d.
Poezijos pavasaris Burbiškio dvaro parke ir Baisogaloje

29 d.
Tarptautinis jaunųjų atlikėjų festivalis „Polifonija ir aš“ Radviliškyje

BIRŽELIS

3 d.
Apskritis socialinių darbuotojų ir seniūnų sąskrydis Kleboniškyje

4 d.
Apskritis savivaldybių darbuotojų sporto šventė Raudondvaryje. Radviliškio rajono savivaldybės darbuotojų komanda užėmė 1-ąją vietą

24 d.
Joninės, Rasos šventė, rajono seniūnijose

26 d.
Radviliškio rajono Pociūnėlių miestelio 200 metų ir pagrindinės

mokyklos 110 metų minėjimas

LIEPA

1 – 7 d.
Radviliškio rajono moksleivių kolektyvai dalyvavo respublikinėje moksleivių dainų šventėje „Mes – laisvės vaikai“ Vilniuje

2, 9 d.
Baisogalos kultūros namų folkloro ansamblis „Dainoriai“ dalyvavo tarptautiniame folkloro konkurse-festivalyje „Saulės žiedas“ Šiauliuose

6 d.
Radviliškio miesto šventė

16 d.
Radviliškio rajono Šaukoto miestelio 430 metų minėjimas

23 d.
Šiaurės Lietuvos literatų draugijos sambūris Burbiškio dvare

29 d.

2-ojo tarptautinio Tytuvėnų festivalio koncertai Baisogalos dvare

RUGPJŪTIS

7 d.
Folkloro kolektyvų sambūris „Nemirštanti tautos gaida“ Baisogaloje

15 d.
Žolinė. Respublikinė kapelių šventė „Žolinės vainikas“ Šėduvos miesto poilsio parke

21 d.
Radviliškio rajono Šaukoto miestelio 430 metų minėjimas

23 d.
Juodojo kaspino dienos minėjimas ir paminklo žuvusiems partizanams atidengimas Radviliškio rajono Aukštelkų kaime

27 d.

Respublikinė geležinkelininkų šventė. Radviliškio lokomotyvų depo 135 metų minėjimas

40 metų ir Baltosios lazdelės dienos minėjimas

21 d.

Istorinės konferencijos „Daugyvenės krašto šviesuoliai“ II dalis

28 d.

Radviliškio miesto kultūros rūmų 20 metų šventinis vakaras

12 d.

Trečiasis garbaus amžiaus žmonių šokių festivalis „Iš visos Lietuvos“ Radviliškyje

RUGSĖJIS

3 d.

Rajono seniūnijų derliaus šventė Šeduvoje

17 d.

Kamerinės muzikos koncertai Burbiškio dvare

LAPKRITIS

4 d.

Radviliškio miesto gražiausių sodybų šeiminių pagerbimas

5 d.

Ketvirtoji apskrities vokalinių ansamblių šventė „Juodalksnių pavėsy“ Alksniupiuose

11 d.

Radviliškio rajono raiškiojo skaitymo konkursas kunigo, poeto A.Valantino premijai gauti

18 d.

Tėviškėnų sambūris Vilniuje

25 d.

10-oji rajono žemdirbių šventė Raudondvaryje

27 d.

Advento renginiai rajone

SPALIS

6–7 d.

Radviliškio mieste vykdomų projektų „Radviliškis šiandien ir rytoj“ pristatymas. Verslo kontaktų mugė

14 d.

LASS Radviliškio rajono tarybos

GRUODIS

16 d.

Gerumo vakaras, „Gerumo angelo“ statulėlių teikimas Radviliškio kultūros rūmų salėje

2006 METŲ RADVILIŠKIO RAJONO KALENDORIUS

ŽMONIŲ JUBILIEJAI

Sausis

85 m., kai 1921 01 04 Grinkiškyje gimė Juozas Mečinskas, tremtinys, poetas.

110 m., kai 1896 01 07 Paežerio kaime, Šeduvos valsčiuje, gimė nepriklausomos Lietuvos kariuomenės karininkas Leonas Jonaitis. Mirė 1926 11 02.

70 m., kai 1936 01 10 Kutiškiuose gimė Kazimieras Giedra, inžinierius, Valstybinės premijos laureatas.

125 m., kai 1881 01 15 Radviliškyje gimė Vytautas Račkauskas, geodezijos inžinierius, visuomenės veikėjas. Mirė 1956 m. Sibire.

70 m., kai 1936 01 25 Asteikių kaime gimė socialinių mokslų profesorius habilituotas daktaras, Lietuvos MA narys ekspertas, Socialinių tyrimų instituto Socialinės organizacijos skyriaus vadovas, žurnalo „Filosofija. Sociologija“ vyriausiasis redaktorius, Tarptautinės informacijos akademijos tikrasis narys, Lietuvos sociologų draugijos prezidentas Romualdas Grigas.

55 m., kai 1951 01 26 Rudelių kaime gimė Juozas Eismontas, VĮ Radviliškio miškų urėdijos urėdas, Lietuvos miškininkų sąjungos narys.

140 m., kai 1866 01 29 Kairėnų kaime gimė Kazimieras Daukša, kunigas, aktyviai platinęs lietuvišką spaudą.

100 m., kai 1906 01 29 Šiauliuose gimė Ona Lukauskaitė-Poškienė, 1935 – 1940 m. dirbusi valstybinio knygyno Radviliškyje vedėja.

Vasaris

130 m., kai 1876 02 02 Šiaulėnuose gimė Aleksandras Rymas, gydytojas, visuomenės veikėjas. Mirė 1945 m. Vilniuje.

100 m., kai 1906 02 16 Radviliškyje gimė Chaimas Tokeris, gydytojas.

115 m., kai 1891 02 17 Bružiuose gimė Stasys Naginskis, vertėjas.

Kovas

130 m., kai 1876 03 02 Daugėlaičių kaime gimė Juozas Čepulis, knygnešys.

80 m., kai 1926 03 13 Radviliškyje gimė Kristina Pakarskytė, biochemikė, įvairių mokslinių straipsnių autorė.

Balandis

150 m., kai 1856 04 22 Šiaulėnuose gimė Jonas Ambrozaitis (Šiaulių Dėdė), spaudos draudimo metu aktyvus lietuviškos spaudos platintojas. Mirė 1916 06 16.

80 m., kai 1926 04 26 Vabaliuose gimė Mečislovas Jučas, istorijos mokslų daktaras.

Gegužė

85 m., kai 1921 05 03 Palonuose gimė Vaclovas Balčiūnas, inžinierius architektas.

85 m., kai 1921 05 08 Radviliškyje gimė Jonas Stankus, inžinierius architektas. 1944 m. pasitraukė į Vakarų. Po karo gyveno Šveicarijoje. Čikagoje pastatė lietuvių bažnyčią.

110 m., kai 1896 05 23 Pepaliuose gimė Vaclovas Senkevičius, pažangus JAV lietuvių visuomenės veikėjas, Amerikos lietuvių darbininkų literatūros draugijos narys.

65 m., kai 1941 05 26 Šašių kaime gimė Algimantas Bartaševičius, fizikos ir matematikos mokslų daktaras, LŽŪU Matematikos katedros vedėjas, Lietuvos bajorų karališkosios sąjungos senato narys.

45 m., kai 1961 05 26 Kalvelių kaime gimė

leidyklos UAB „Alma littera“ generalinis direktorius
Arvydas Andrijauskas.

Birželis

---

75 m., kai 1931 06 07 Skamaičių kaime gimė
Vladas Auga, Šiaulių dramos teatro aktorius.

155 m., kai 1851 06 15 Karčemų kaime gimė Aleksas
Savickis, knygnešys, Jono Bielinio bendražygis.

65 m., kai 1941 06 22 Radviliškyje gimė
dailininkas tapytojas, Vilniaus dailės akademijos
Tekstilės katedros docentas Leonas Linas Katinas.

Liepa

---

80 m., kai 1926 07 14 Jankūnuose gimė Stasė
Bernotienė, etnografė, etnografinių ekspedicijų
dalyvė ir vadovė, paskelbusi nemažai studijų apie
lietuvių liaudies drabužius.

105 m., kai 1901 07 25 Radviliškyje gimė Gerardas
Bagdonavičius, dailininkas, pedagogas. Mirė 1986 02
03 Šiauliuose.

100 m., kai 1906 07 27 Biliūnų kaime, Skėmių
valsčiuje, gimė Jurgis Jankus, išeivijos rašytojas. Mirė
2002 06 12.

Rugpjūtis

---

135 m., kai 1871 08 27 Žironų kaime gimė
Antanas Povylis, knygnešys. Mirė 1961 07 06.

Rugsėjis

---

70 m., kai 1936 09 06 Kubiliūnuose gimė
Algimantas Urba, inžinierius mechanikas, technikos
mokslų kandidatas (1965), daugelio mokslinių
straipsnių autorius.

70 m., kai 1936 09 09 Butkių kaime gimė Kupiškio
etnografijos muziejaus direktorius Algimantas
Jasaitis.

180 m., kai 1826 09 23 Vaitiekūnų kaime,
Grinkiškio valsčiuje, gimė Mykolas Miežinis, kunigas,
žodynininkas. Mirė 1888 02 12 Švėkšnoje.

155 m., kai 1851 09 23 Juodžių kaime, Grinkiškio
valsčiuje, gimė Matas Miežinis, kunigas, savo lėšomis
išleidęs dėdės Mykolo Miežinio lietuvių – latvių
– lenkų – rusų kalbų žodyną.

Spalis

---

125 m., kai 1881 10 01 Agelaičių
kaime, Betygalos valsčiuje, Raseinių
apskirtyje, gimė muzikos mokytojas,
chorvedys Antanas Marijošius.
1928 m. dalyvavo Dainų šventėje
su Radviliškio bažnytiniu choru, o
1930 – su Radviliškio šaulių choru.
Mirė 1957 12 31 Kaune.

70 m., kai 1936 10 24 Grinkiškyje gimė Rožė
Stasiulevičienė, rankininkė, nusipelnusi sporto
meistrė, daugkartinė rankinio čempionių taurės
laimėtoja.

Lapkritis

---

200 m., kai 1806 11 01 Vilniuje gimė Emilija
Pliaterytė, 1831 m. sukilimo dalyvė, kovojusi
mūšiuose prie Prastavonių ir Šiaulėnų.

90 m., kai 1916 11 14 Vėriškiuose
gimė Antanas Valantinas, Vadaktų
parapijos klebonas, poetas. Mirė 2004
m.

65 m., kai 1941 11 14 Montviliškių kaime, Šiaulėnų
valsčiuje, gimė Marijona Birutė Navakauskienė-
Kudulytė, geografė, muziejininkė.

Gruodis

---

165 m., kai 1841 12 02 Mankiškiuose gimė
Silvestras Baltramaitis, bibliografas, etnografas.

95 m., kai 1911 12 08 Dauderiuose gimė Balys
Gaidžiūnas, išeivijos lietuvių rašytojas. Mirė 1996
04 07 Vilniuje.

75 m., kai 1931 12 12 Vantainėliuose gimė
Algirdas Taunys, inžinierius statybininkas, Vilniaus
universiteto dėstytojas.

135 m., kai 1871 12 15 Bružių kaime gimė
Jeronimas Šliogeris, inžinierius elektrikas, įsteigęs
laikraštį „Lietuvių balsas“, Kauno universiteto
docentas.

65 m., kai 1941 12 20 Radviliškyje gimė Alytaus
rajono savivaldybės Kultūros skyriaus vedėjas Adolfas
Juzumas.

ŽYMIOS DATOS

535 m., kai 1471 m. pastatyta Šiaulėnų bažnyčia
ir pirmą kartą paminėti Šiaulėnai.

460 m., kai 1546 m. Lietuvos metrikeje pirmą
kartą paminėtas Šiaulėnų miestelis.

420 m., kai istoriniuose šaltiniuose paminėtas
Beinoravos kaimas.

415 m., kai 1591 m. birželio 21 d. Radviliškį nusiaubė gaisras.

390 m., kai 1616 m. mirė Radviliškio valdytojas Mikalojus Kristupas Radvila Rudasis.

320 m., kai 1686 m. sutartyje, rašytoje Padubysyje, jau minimas Burbiškio dvaras.

225 m., kai 1781 m. pastatyta Baisogalos Švč. Trejybės bažnyčia. Perstatyta 1882 m.

220 m., kai Juozapas ir Ona Rinševskiai pastatė Dievo apvaizdos vardo bažnyčią Palonuose.

215 m., kai 1791 01 30 karalius Stanislovas Augustas Baisogalai suteikė miesto teises ir herbą.

175 m., kai įvyko 1831 m. sukilimas. Jame aktyviai dalyvavo ir Radviliškio krašto žmonės.

170 m., kai 1836 m. Šeduvoje įkurta valdinė pradinė mokykla (rusų dėstomąja kalba).

140 m., kai mirė literatas, liaudies dainų skelbėjas Emerikas Stanevičius, gimęs 1803 m. Birželių kaime.

135 m., kai 1871 m. nutiestas Liepojos – Kaišiadorių geležinkelis. Nuo to laiko Radviliškio miestas pradėjo sparčiau augti.

95 m., kai Bubiškyje pastatytas Adomo Mickevičiaus paminklas. Autorius – skulptorius Kazimieras Ulianskas.

90 m., kai įkurtas Radviliškio vagonų depas.

90 m., kai 1916 m. Šeduvoje pradėjo veikti lietuviška pradinė mokykla.

85 m., kai 1921 m. geležinkelininkai Radviliškyje

įkūrė mokslo platinimo draugiją „Viltis“.

85 m., kai 1921 m. įsteigtas Lietuvai pagražinti draugijos Radviliškio skyrius.

80 m., kai Grinkiškyje šauliai įsteigė biblioteką. Būriui ir bibliotekai vadovavo mokytojas Antanas Poderis.

70 m., kai 1936 m. Šeduvoje atidaryta viešoji biblioteka ir skaitykla.

65 m., kai 1941 m. pavasarį, prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, Radviliškyje įsikūrė pagrindinė Lietuvos laisvės armijos organizacija. Jai vadovavo Lietuvos kariuomenės kapitonas Adolfas Eidintas.

60 m., kai 1946 m. įkurta Aukštelkų biblioteka.

50 m., kai pradėjo veikti Radviliškio duonos kombinatas.

50 m., kai 1956 m. Radviliškio raj., Baisogaloje, Komarų rūmuose, įkurtas Gyvulininkystės ir veterinarijos mokslinio tyrimo institutas.

45 m., kai 1961 m. Baisogalos apylinkėse atkastas V – VI a. kapinynas.

20 m., kai Grinkiškio parkas paskelbtas vietinės reikšmės gamtos paminklu.

20 m., kai Raudondvario parkas paskelbtas vietinės reikšmės gamtos paminklu.

20 m., kai 1986 m. Radviliškio kultūros rūmuose susibūrė folkloro ansamblis „Aidija“.

15 m., kai 1991 m. Šeduvos tarybinis ūkis-technikumas tapo aukštesniąja žemės ūkio mokykla.

10 m., kai Radviliškio mašinų gamykla pagamino pirmąjį lietuvišką kombainą „Nemunus“.

10 m., kai Radviliškio Vaižganto vidurinei mokyklai suteiktas gimnazijos statusas.

10 m., kai Radviliškio centrinė biblioteka tapo Viešąja biblioteka.

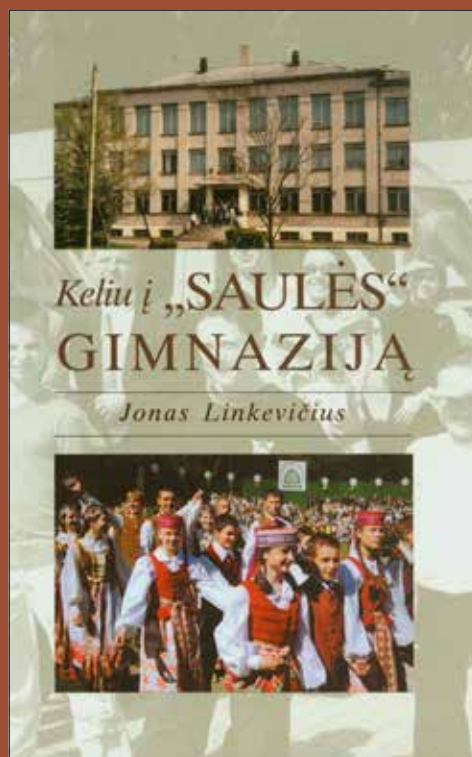
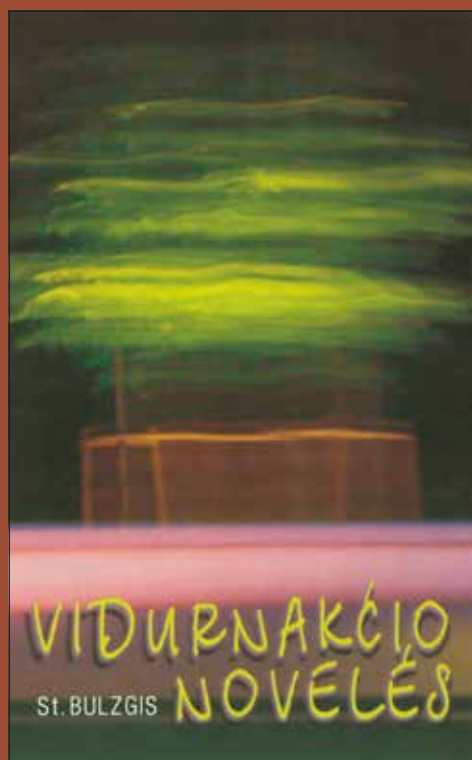

10 m., kai 1996 m. Radviliškio kultūros rūmuose susibūrė muzikinis klubas „Seni pažįstami“.

5 m., kai 2001 m. Radviliškio kultūros rūmuose susibūrė šiuolaikinių šokių grupė „Aistra“.

KRAŠTIEČIŲ KNYGOS, IŠLEISTOS

2005 METAIS

KRAŠTIEČIŲ KNYGOS, IŠLEISTOS

2005 METAIS

